

Gunnar Törnqvist

**Lokaliseringsförändringar
inom svensk industri**

1952-60

**Lokaliseringsförändringar
inom svensk industri
1952–1960**

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

**Lokaliseringsförändringar
inom svensk industri
1952–1960**

Gunnar Törnqvist

ALMQVIST & WIKSELL STOCKHOLM · GÖTEBORG · UPPSALA

PRINTED IN SWEDEN BY

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1964

Innehåll

Förord	11
Inledning	13
Kap. 1. Källmaterial och metoder	17
Källmaterialet	17
Mått på industrins omfattning och utveckling	19
Regionindelning	20
Metoder för analys av den regionala industriutvecklingen	24
Kap. 2. Regional sysselsättnings- och produktionsutveckling för hela industrin	28
Sysselsättning	29
Öknings- och minskningsregioner	29
Förändringar i spridningsbilden	34
Produktion	39
Öknings- och minskningsregioner	40
Förändringar i spridningsbilden	43
Kap. 3. Sysselsättnings- och produktionsutveckling för olika branscher	47
Branschindelning	47
Sysselsättnings- och produktionsutveckling	49
Kap. 4. Regional sysselsättningsutveckling för olika branscher	53
Lokaliseringsförändringarnas omfattning	54
Gruvindustri	57
Öknings- och minskningsregioner	57
Förändringar i spridningsbilden	57
Metall- och verkstadsindustri	60
Öknings- och minskningsregioner	61
Förändringar i spridningsbilden	64
Jord- och stenindustri	65
Öknings- och minskningsregioner	68
Förändringar i spridningsbilden	68

Träindustri	69
Öknings- och minskningsregioner	69
Förändringar i spridningsbilden	73
Massa- och pappersindustri	73
Öknings- och minskningsregioner	76
Förändringar i spridningsbilden	76
Grafisk industri	77
Öknings- och minskningsregioner	77
Förändringar i spridningsbilden	80
Livsmedelsindustri.	80
Öknings- och minskningsregioner	80
Förändringar i spridningsbilden	81
Dryckesvaru- och tobaksindustri	84
Öknings- och minskningsregioner	84
Förändringar i spridningsbilden	84
Textil- och sömnadsindustri.	85
Öknings- och minskningsregioner	88
Förändringar i spridningsbilden	89
Läder-, hår- och gummivaruindustri	92
Öknings- och minskningsregioner	92
Förändringar i spridningsbilden	93
Kemisk och kemisk-teknisk industri	96
Öknings- och minskningsregioner	96
Förändringar i spridningsbilden	97
Kap. 5. Karaktäristiska drag i den regionala industriutvecklingen.	100
Sysselsättningsutveckling i Norrland	101
Sysselsättningsutveckling i storstadsregionerna	102
Sysselsättningsutveckling i Götaland och Svealand	105
Industriutveckling och befolkningsutveckling	107
Några utländska erfarenheter	109
Kap. 6. Förslag till fortsatta undersökningar	113
Andra aspekter på lokaliseringsförändringarna	113
Undersökningar av industrins lokaliserings- och utvecklingsbetingelser	115
Bil. I Val av källmaterial	121
Bil. II Olika mått på industrins omfattning	127

Bil. III Val av ytelement	132
Bil. IV Metoder för analys av areella data	137
Bil. V Sysselsättningsutvecklingen i rikets B-regioner 1952-1960	141
Bil. VI Omfördelningar mellan rikets B-regioner av antalet anställda inom olika industrigrupper 1952-1960	151
Källor och litteratur	160
Otryckta källor	160
Tryckta källor	160
Citerad litteratur	160

Förteckning över tabeller

1. Arbetsmarknadsstyrelsens B-regioner	21
2. Antal anställda och produktionsvolym inom olika industrigrupper 1952 och 1960	50
3. Avvikelser mellan den publicerade industristatistikens och maskinlistornas uppgifter om antal anställda inom olika industrigrupper 1952 och 1960	51
4. Lokaliseringsförändringarnas omfattning 1952-1960	55
5. Storstadsregionernas procentuella andel av de industrianställda i hela riket år 1952 och 1960. Fördelning på branscher	103

Förteckning över figurer

1 a. Indelning av landet i 152 B-regioner. Södra delen	22
1 b. Indelning av landet i 152 B-regioner. Norra delen	23
2 a. Regioner med betydande sysselsättningsökning inom industri 1952-60. Södra delen	32
2 b. Regioner med betydande sysselsättningsökning inom industri 1952-60. Norra delen	33
3 a. Interregionala omfördelningar av landets industrissysselsatta mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	36
3 b. Interregionala omfördelningar av landets industrissysselsatta mellan åren 1952 och 1960. Norra delen	37
4 a. Interregionala omfördelningar av landets industriproduktion mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	44
4 b. Interregionala omfördelningar av landets industriproduktion mellan åren 1952 och 1960. Norra delen	45

5 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>gruvindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	58
5 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>gruvindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen	59
6 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>metall- och verkstadsindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen . . .	62
6 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>metall- och verkstadsindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen . . .	63
7 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>jord- och stenindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	66
7 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>jord- och stenindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen	67
8 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>träindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	71
8 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>träindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen	72
9 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>massa- och pappersindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen. . . .	74
9 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>massa- och pappersindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen . . .	75
10 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>grafisk industri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	78
10 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>grafisk industri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.	79
11 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>livsmedelsindustri</i> mellan åren 1952–1960. Södra delen	82
11 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>livsmedelsindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.	83
12 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>dryckesvaru- och tobaksindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen .	86
12 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>dryckesvaru- och tobaksindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen .	87
13 a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>textil- och sömnadsindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen . . .	90
13 b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>textil- och sömnadsindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen . . .	91

14.a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>läder-, hår- och gummivaruindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	94
14.b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>läder-, hår-, och gummivaruindustri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen	95
15.a.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>kemisk och kemisk-teknisk industri</i> mellan åren 1952 och 1960. Södra delen	98
15.b.	Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom <i>kemisk och kemisk-teknisk industri</i> mellan åren 1952 och 1960. Norra delen . .	99

Förord

Näringslivets lokalisering har särskilt under senare tid ägnats stort intresse. Industriens Utredningsinstitut vill med denna undersökning ge ett bidrag till kunskapen om utvecklingen av industrins regionala fördelning under 1950-talet. Det är vår förhoppning att resultaten av denna undersökning skall ge upplysningar av värde för den pågående lokaliseringsdebatten och att de skall stimulera till ytterligare forskning på detta område.

Författaren, docenten Gunnar Törnqvist, publicerade hösten 1963 ett arbete *Studier i industrilokalisering*, vilket utgavs såsom bilaga till den senaste lokaliseringsutredningens betänkande. I ett av kapitlen i detta arbete gavs en statistisk belysning av de förändringar som skett i den svenska industrins regionala fördelning mellan åren 1952 och 1960. Därvid behandlades hela industrin som en enhet; någon uppdelning på olika branscher gjordes således inte.

I föreliggande skrift redovisas resultaten av en ytterligare bearbetning av det primärmaterial, som låg till grund för författarens tidigare arbete. Den industriella verksamheten i landet har här uppdelats i 11 olika branscher och för var och en av dem har förändringarna i den regionala fördelningen studerats. Det är i huvudsak fråga om en statistisk och kartografisk beskrivning av förhållandena.

I överensstämmelse med institutets principer har utredningsmannen självständigt utformat sin studie och han svarar själv för redovisade resultat och slutsatser.

Stockholm i oktober 1964

Ragnar Bentzel

Inledning

I Sverige var bebyggelsen under 1800-talet spridd över stora delar av landet. Skiftesreformerna och nyodlingarna under detta århundrade medförde, att denna spridning blev mera markant i vårt land än i många andra jämförbara länder. Efter industrialismens genombrott kom utvecklingen här liksom i utlandet att efter hand leda till en allt starkare koncentration av bebyggelse och befolkning. En omfattande befolkningsomflyttning ägde rum från glesbygd till tätorter. Drivkraften bakom denna utveckling var i första hand den alltmer långtgående förskjutningen av sysselsättningen inom landet från glesbygdsnärningar till stadsnärningar.

Denna urbaniseringsprocess har fortgått under senare år. Mellan åren 1940 och 1960 minskade glesbygdsbefolkningen i Sverige med ca 750 000 personer, medan tätortsbefolkningen samtidigt ökade med närmare två miljoner. Mellan åren 1950 och 1960 ägde den relativt sett snabbaste befolkningsexpansionen rum i tätorter i storleksklasserna 2 000–20 000 invånare. Den relativa befolkningstillväxten i storstadsregionerna var mindre än genomsnittet för samtliga tätorter. Den absoluta folkökningen i dessa regioner var emellertid betydande, och eftersom storstadsregionerna tillväxte betydligt snabbare, även relativt sett, än befolkningen i landet som helhet, ledde utvecklingen till att en allt större del av Sveriges befolkning kom att bo i landets tre storstadsregioner. De små tätorterna, dvs. tätorter med mindre än 1 000 invånare, uppvisade vanligen stagnation eller tillbakagång under 1950-talet.

Inom olika regioner eller delar av riket har den beskrivna utvecklingen sålunda lett till koncentration av befolkningen till regionernas lokala tätortscentra. Samtidigt har emellertid utvecklingen lett till vissa omfördelningar av befolkningen *mellan* olika regioner. Den kraftiga befolkningsexpansionen i Mälardalen, Öresundsområdet och Göteborgsområdet har

tillsammans med stagnationen och tillbakagången i delar av Norrland och sydöstra Sverige tilldragit sig särskild uppmärksamhet under senare år.¹

Dessa interregionala omfördelningar av befolkningen torde ha varit av betydligt mindre omfattning än de sammanlagda mera lokala befolkningsrörelserna från landsbygd till närbelägna tätorter. De interregionala befolkningsomflyttningarna var främst en följd av betydande skillnader mellan olika delar av landet i fråga om glesbygds- och stadsnäringarnas omfattning och utveckling, samt den naturliga folkökningen.

Mot bakgrund av landsbygdens avfolkning och särskilt storstädernas tillväxt har näringslivets utveckling och lokalisering inom landet blivit föremål för en allt livligare diskussion. I debatten har ofta lokala synpunkter lagts på utvecklingen. Näringslivets expansion i enskilda kommuner och tätorter har därvid tilldragit sig betydande intresse. Samtidigt har debatten förts på ett nationellt plan, varvid intresset huvudsakligen kommit att kretsa kring sysselsättningsutvecklingen i Norrland och storstadsregionerna.

Debatten på olika plan har i betydande utsträckning kommit att koncentreras till *industrins* utveckling och lokalisering. I vissa fall tycks likhetstecken ha satts mellan befolkningsutveckling och industriutveckling.

För den pågående diskussionen om näringslivets lokalisering synes det vara av betydelse, att industriutvecklingen i olika delar av landet blir föremål för fortsatta undersökningar. Undersökningarna i detta arbete kommer i första hand att avse industrins sysselsättningsutveckling, sedd från regional synpunkt. Huvudintresset kommer med andra ord att ägnas lokaliseringsförändringarna inom svensk industri. Som jämförelseår har valts 1952 och 1960 av skäl, som kommer att anföras nedan.

Med industrins lokalisering avses i den fortsatta framställningen industrins faktiska fördelning eller rumsliga spridning inom landet vid en viss tidpunkt. Med lokaliseringsförändring avses i analogi härmed förändring i en konstaterad spridningsbild mellan två tidpunkter.

Syftet med föreliggande arbete är *mycket begränsat*. Undersökningarna syftar enbart till en *beskrivning* av faktiska lokaliseringsförändringar med

¹ Den summariska framställningen bygger på material i den senaste lokaliseringstudien, *SOU 1963:58* samt *SOU 1963:62*.

utgångspunkt från tillgängligt statistiskt material. Det källmaterial, som används, ger i princip inte möjligheter till studier av formerna för de lokaliseringsförändringar, som inregistreras. Förändringarna i industrins fördelning inom landet mellan två tidpunkter kan vara en följd av:

1. Skillnader mellan olika delar av landet i fråga om utveckling inom på platsen existerande industri.
2. Nyetablering eller nedläggning av industriell verksamhet inom landet.
3. Flyttning av industriell verksamhet mellan olika delar av landet.

Inte heller erbjuder detta material möjligheter till en ingående och meningsfull diskussion av orsakerna till konstaterade förändringar i industrins fördelning inom landet. Den officiella industristatistiken, som ligger till grund för framställningen, ger t. ex. inte möjligheter till tillfredsställande undersökningar av de faktorer, som bestämt eller påverkat valet av lokaliseringsort för enskilda industrianläggningar (se punkt 2 och 3 ovan). Den studerade utvecklingen inom enskilda anläggningar eller grupper av anläggningar kan inte heller förklaras med utgångspunkt från detta källmaterial (se punkt 1 ovan). För orsaksanalyser av anförd slag krävs ytterligare information och undersökningar av annat slag än de, som presenteras i detta arbete. (Se vidare s. 115 ff.)

Industriutvecklingen i Sverige mellan åren 1952 och 1960 har studerats i en tidigare undersökning. En redogörelse för denna undersökning lämnas i kapitel 3 i *Studier i industrilokalisering*, vilken publicerats som bilaga I till den senaste statliga lokaliseringsutredningens betänkande, *Aktiv lokaliseringspolitik*, som avgavs under hösten 1963.¹ Syftet med undersökningen i lokaliseringsutredningen var i första hand att med hjälp av tillgängligt statistiskt material belysa den *totala* industriella sysselsättningsutvecklingen i olika delar av landet under 1950-talet. Undersökningen omfattade hela den i den officiella svenska industristatistiken redovisade industrin, dvs. huvudsakligen (se nedan) anläggningar eller arbetsställen inom stationär industri, vilka sysselsätter minst fem personer i årsgenomsnitt. *Ingen bransch- eller gruppuppdelning av industrin förekom i den publicerade undersökningen.*

¹ G. Törnqvist, Studier i industrilokalisering, *SOU 1963:49* eller *Meddelanden från geografiska institutionen vid Stockholms universitet nr 153*.

Vid sidan av förändringarna i absoluta och relativa tal *inom* olika regioner i landet undersöktes de omfördelningar, som ägt rum *mellan* olika regioner under undersökningsperioden. Eftersom en belysning av sysselsättningsutvecklingen var av primärt intresse, kunde antalet industrianställda accepteras som ett tillfredsställande mått på industrins omfattning och utveckling inom olika landsdelar. Som jämförelse användes dock industrins förädlingsvärde som mått på den industriella aktiviteten. Detta produktionsmått bedömdes vara det bästa tillgängliga storlekskriteriet för jämförelser mellan den sammanlagda, odifferentierade industrin inom olika områden.

Nedanstående undersökning knyter an till och utgör en fortsättning på föregående. Samma källmaterial, primärmaterialet till den officiella industristatistiken, kommer till användning. I kapitel 2 beskrivs den *totala* industriutvecklingen inom olika delar av landet mellan år 1952 och år 1960. Vidare studeras förändringar i den *totala* spridningsbilden. Så långt är framställningen i huvudsak ett sammandrag av de viktigaste resultaten från den tidigare publicerade undersökningen. Vissa korrigeringar har emellertid gjorts i källmaterialet, varför beräkningar och resultat ej är helt identiska med dem, som publicerats i anslutning till lokaliseringstuderingen. Korrigeringarna har blivit möjliga sedan 1960 års industriberättelse publicerats. Denna förelåg ännu ej i tryck, när undersökningarna för lokaliseringstuderingen gjordes. (Se vidare kapitel 1 och 2.)

De nya undersökningar, som framläggs i föreliggande skrift, ägnas den regionala utvecklingen och lokaliseringsförändringarna *inom enskilda branscher*, varvid med bransch avses industrihuvudgrupp (se kapitel 3). Branschuppdelningen har gjorts i enlighet med grupperingen i den officiella industristatistiken.

I kapitel 3 lämnas en redogörelse för sysselsättnings- och produktionsutvecklingen inom olika industrihuvudgrupper totalt för hela landet. I kapitel 4 presenteras industrigruppvis utvecklingen *inom* 152 olika regioner samt omfördelningarna *mellan* dessa regioner. Av skäl, som kommer att redovisas nedan (s. 19 ff.), begränsas dessa undersökningar till att omfatta antalet industrianställda inom olika industrigrupper.

KAPITEL 1

Källmaterial och metoder

I föreliggande kapitel presenteras det källmaterial, som ligger till grund för undersökningarna. Vidare behandlas frågan om hur industrins omfattning och utveckling lämpligen skall mätas. Slutligen presenteras olika analysmetoder, som kommer till användning i undersökningarna, samt den indelning av landet i regioner, på vilken de interregionala jämförelserna kommer att baseras.

De undersökningar, som kommer att framläggas i föreliggande skrift, är korologiska (av grek. *choros*, rum) till sin karaktär. Därmed menas, att huvudintresset skall ägnas de regionala (eg. interregionala) skillnaderna i utvecklingen och förändringarna i industrins rumsliga fördelning inom landet. Termerna regional (ev. interregional), rumslig och korologisk betraktas i fortsättningen som synonyma.

KÄLLMATERIALET

Flera alternativa källmaterial erbjuder möjligheter till undersökning av den regionala industriutvecklingen i Sverige efter andra världskriget. De olika alternativen redovisas i *bilaga I* (s. 121), där också en utförligare motivering till det aktuella valet av källmaterial lämnas.

De undersökningar, som kommer att presenteras i detta arbete, har genomgående baserats på primärmaterialet till den officiella svenska industristatistiken. Primäruppgifterna till denna statistik överförs sedan 1950 till hålkort, ett för varje arbetsställe eller anläggning. Då korten bl. a. är försedda med en kommunkod, har det varit möjligt att genom maskinell bearbetning av kortmassorna för åren 1952 och 1960 göra en regional uppdelning av materialet på borgerliga primärkommuner (se nedan).

Materialet har samtidigt kommun för kommun fördelats på olika industrihuvudgrupper (tab. 2-4). Uppgifter om antal anställda och produktionens förädlingsvärde har därefter överförts till maskinlistor. Dessa listor ligger till grund för undersökningarna i denna skrift.

Undersökningsperioden 1952-60 har valts av följande skäl. 1960 var det senaste år, för vilket industristatistikens primärmaterial var tillgängligt, när undersökningarna igångsattes. 1952 valdes som jämförelseår av två skäl. Jämförelserna baseras på kommunuppgifter (se avsnittet om regionindelning). Den genomgripande kommunindelningsreformen 1952, då primärkommunernas antal minskades från 2 498 till 1 037, försvårar regionala jämförelser med tidigare år. Industrigrupperingen i den officiella industristatistiken har ändrats vid flera tillfällen, vilket försvårar jämförelser industrigruppvis mellan vissa år. Den senaste omläggningen av betydelse i detta sammanhang gjordes 1952. Genom uppdelning av äldre huvudgrupper skapades tre nya grupper. Den svenska industrin uppdelas fr. o. m. detta år i 12 huvudgrupper och 95 undergrupper. 43 undergrupper är i sin tur uppdelade på 147 detaljgrupper. I 1960 års industriberättelse har den förändringen skett i förhållande till tidigare år, att industrigrupp 12, el-, gas- och vattenverk, ej redovisas i tabeller över den totala industrin, som detta år således endast omfattar 11 huvudgrupper. (Se kapitel 2.)

Sett från andra synpunkter är valet av jämförelseår inte helt tillfredsställande. Särskilt för vissa industribranscher är åren 1952 och 1960 inte konjunkturmässigt helt jämförbara. Vidare är en undersökningsperiod på åtta år i föreliggande fall väl kort. Det kan förutsättas, att undersökningarna visat mera betydande lokaliseringsförändringar inom svensk industri, om undersökningsperioden utsträckts till förslagsvis ca 15 år.

Industristatistiken omfattar endast s. k. stationär industri. Vidare redovisas i industristatistiken endast produktion, som bedrivs i sådan omfattning, att den kan betecknas som fabriksstillverkning, vilken kännetecknas av varuproduktion, koncentrerad till större enheter. Fr. o. m. 1946 gäller huvudregeln, att ett arbetsställe skall sysselsätta minst fem personer (arbetare och tjänstemän) i årsgenomsnitt för att upptas i industristatistiken.

MÅTT PÅ INDUSTRIENS OMFATTNING OCH UTVECKLING

Som framhölls i inledningen till detta arbete, spelar sysselsättnings- och arbetskraftsfrågor en väsentlig roll i den pågående lokaliseringsdebatten. Mot denna bakgrund har det fallit sig naturligt att i första hand studera sysselsättningsutvecklingen inom industrin i olika delar av landet. I de undersökningar som följer används förändringarna i *antalet industrianställda* som mått på denna utveckling. Begreppen antal anställda och antal sysselsatta betraktas som synonyma. Med antal anställda avses *både tjänstemän och arbetare*.

Valet av antalet anställda som mått på industrins omfattning inom olika områden har således dikterats av de speciella frågeställningar, som ansetts aktuella för detta arbete. Med utgångspunkt från andra frågeställningar är en rad andra storlekskriterier tänkbara, i vissa fall bättre. Som framhålls i *bilaga II* (s. 127), där olika mått diskuteras, är antalet anställda från vissa synpunkter inte tillfredsställande som mått på industrins omfattning. Olika industri-anläggningar och grupper av industri-anläggningar är nämligen inte sysselsättningsmässigt jämförbara. När det gäller att jämföra den industriella aktiviteten i områden med olika industriell sammansättning kan i stället ett mått på produktionsvolymen vara att föredra.

I kapitel 2 används förädlingsvärdet som mått på *produktionsvolymen*. I kapitlet jämförs den regionala produktionsutvecklingen med motsvarande sysselsättningsutveckling inom industrin. Dessa jämförelser avser *hela* industrin. Av följande skäl har jämförelserna inte kunnat utsträckas till att gälla enskilda branscher.

Av olika storlekskriterier, lämpliga för undersökningarna i detta arbete, är det endast antalet anställda, som i den officiella industristatistiken är *konsekvent* bundna till arbetsställen. Även förädlingsvärdena avser i princip arbetsställen. Vissa större företag med flera fristående arbetsställen äger emellertid rätt att lämna uppgifter, vilka används för beräkning av förädlingsvärdena, gemensamt för hela företaget. På grund av dessa avvikelser från gängse redovisningsprinciper kommer en viss osäkerhet att vidlåda alla interregionala jämförelser, som baseras på förädlingsvärden. Vid studiet av enskilda branscher (kapitel 4) kan dessa avvikelser antas få

mer påtagliga konsekvenser än när undersökningarna avser hela industrin. Förädlingsvärdena har därför uteslutits som jämförande mått på industrins omfattning vid dessa mer detaljerade undersökningar.

REGIONINDELNING

De regionala undersökningar, som följer, baseras genomgående på en indelning av landet i 152 s. k. B-regioner. Denna regionindelning, som utförts inom arbetsmarknadsstyrelsens lokaliserings- och utredningsbyrå, har kommit att spela en viss roll i den pågående lokaliseringsdebatten. Syftet med indelningen har varit att skapa regionala enheter med relativt välutvecklat och differentierat näringsliv.

B-regionerna är i princip s. k. *centrerade* eller *funktionella regioner*. De består av centralorter med kringliggande omland. De 152 regionerna, som vardera rymmer minst 15 000 invånare, är centrerade kring 155 B-centra. Några av dessa centra består av dubbelorter, vilka betraktas som ett centrum. Regionerna bestäms av befolkningens spontana kontakt- och rörelsemönster. Avgränsningarna har gjorts med utgångspunkt från undersökningar av centralorternas handels- och serviceomland, tidnings-spridningsområden, elevrekryteringen till skolor, lasarettens uppsamlingsområden, telefonsamtalsriktningar, kommunikationer m. m.

De B-regioner, som kommer till användning i detta arbete, består av hopslagningar av hela kommuner. Regionernas gränser framgår av figur 1 a och 1 b. Regionernas nummer och regioncentra finns utsatta på figuren. Regionernas namn framgår av tabell 1.

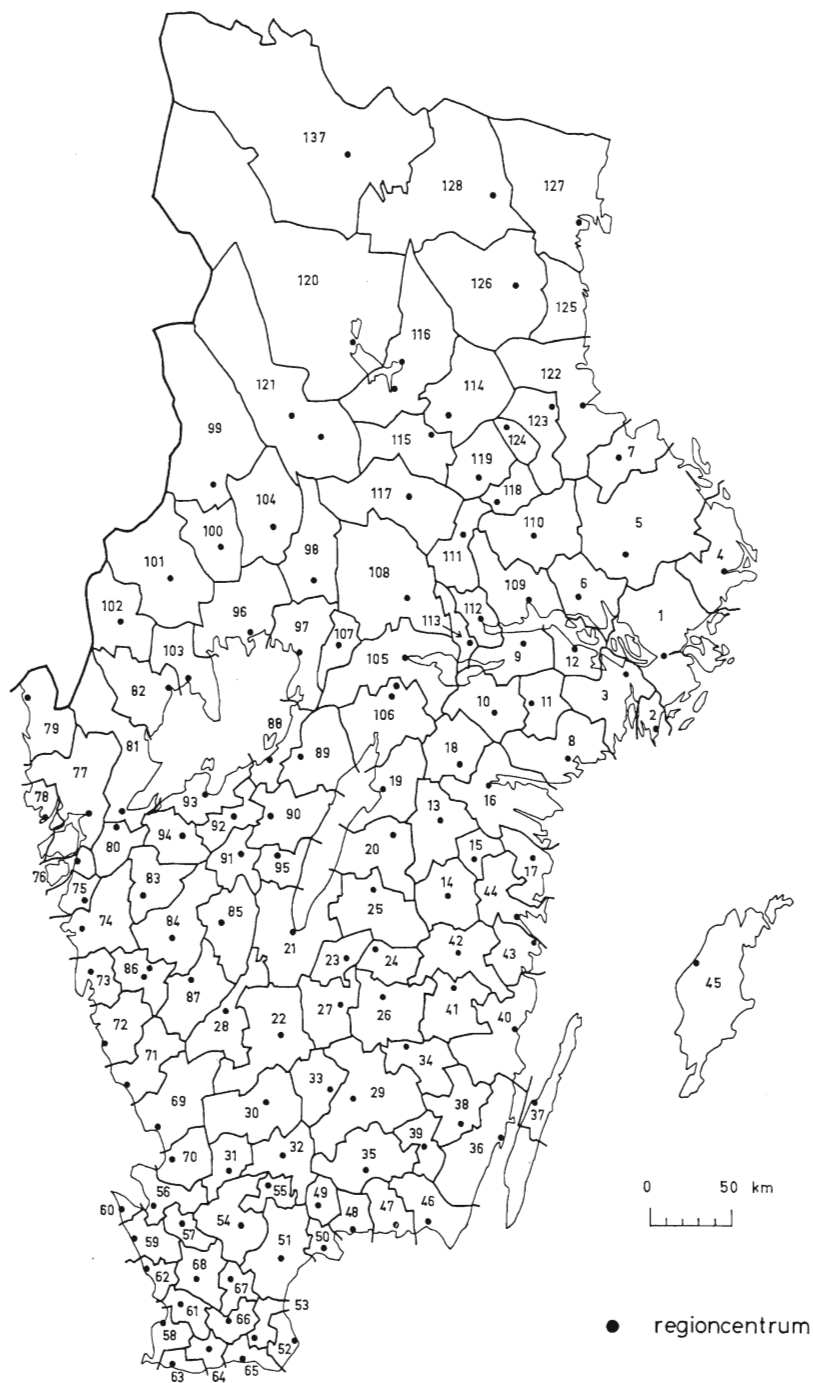
Vid regionala undersökningar av det slag, som presenteras i föreliggande skrift, måste stor vikt läggas vid ett ändamålsenligt val av regionindelning. Olika indelningar av undersökningsområdet ger olika undersökningsresultat.

Problemen gäller i första hand regionernas eller ytelementens *storlek* samt regionernas inbördes *jämförbarhet* i olika avseenden. Principiellt bör ytelementens storlek bestämmas av undersökningsområdets omfattning, den studerade populationens storlek, frekvens och fördelning inom undersökningsområdet samt den grad av generalisering, som anses önskvärd. Vidare kan de frågeställningar, som anses aktuella, ställa speciella

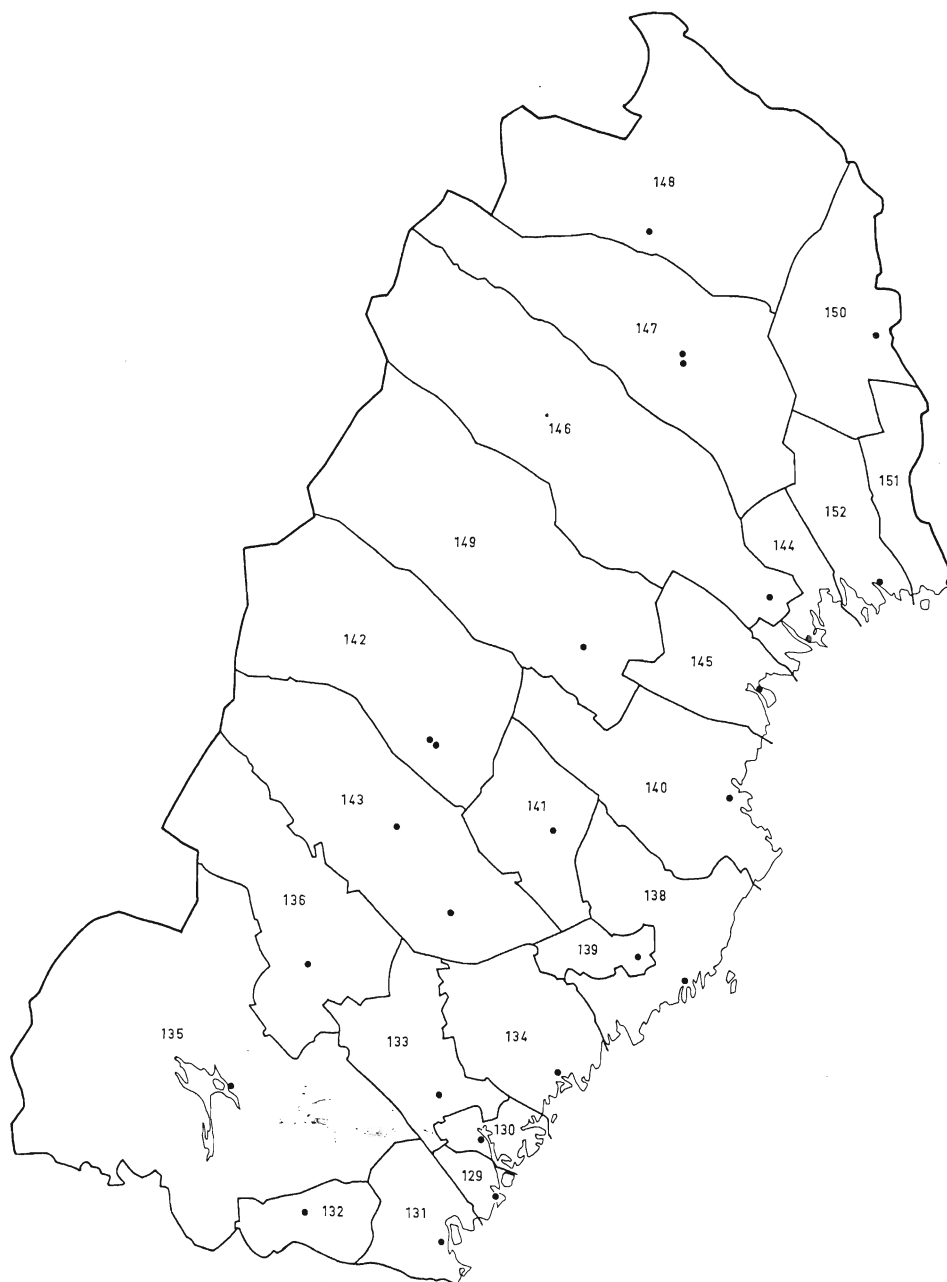
Tabell 1. Arbetsmarknadsstyrelsens B-regioner

Regionernas nummer återfinns på figur 1 a och b

B-regioner		
B-centra	B-centra	B-centra
1 Stockholm	55 Osby	108 Lindesberg
2 Nynäshamn	56 Ängelholm	109 Västerås
3 Södertälje	57 Klippan	110 Sala
4 Norrtälje	58 Malmö	111 Fagersta
5 Uppsala	59 Hälsingborg	112 Köping
6 Enköping	60 Höganäs	113 Arboga
7 Tierp	61 Lund	114 Falun
8 Nyköping	62 Landskrona	115 Borlänge
9 Eskilstuna	63 Trelleborg	116 Leksand-
10 Katrineholm	64 Skurup	Rättvik
11 Flen	65 Ystad	117 Ludvika
12 Strängnäs	66 Sjöbo	118 Avesta
13 Linköping	67 Hörby	119 Hedemora
14 Kisa	68 Eslöv	120 Mora
15 Åtvidaberg	69 Halmstad	121 Malung-
16 Norrköping	70 Laholm	Vansbro
17 Valdemarsvik	71 Falkenberg	122 Gävle
18 Finspång	72 Varberg	123 Sandviken
19 Motala	73 Kungsbacka	124 Hofors
20 Mjölby	74 Göteborg	125 Söderhamn
21 Jönköping	75 Kungälv	126 Bollnäs
22 Värnamo	76 Stenungsund	127 Hudiksvall
23 Nässjö	77 Uddevalla	128 Ljusdal
24 Eksjö	78 Lysekil	129 Härnösand
25 Tranås	79 Strömstad	130 Kramfors
26 Vetlanda	80 Trollhättan	131 Sundsvall
27 Sävsjö	81 Vänersborg	132 Ånge
28 Gislaved	82 Ämål	133 Sollefteå
29 Växjö	83 Alingsås	134 Örnsköldsvik
30 Ljungby	84 Borås	135 Östersund
31 Markaryd	85 Ulricehamn	136 Strömsund
32 Älmhult	86 Kinna-Skene	137 Sveg
33 Alvesta	87 Svenljunga	138 Umeå
34 Åseda	88 Mariestad	139 Vännäs
35 Tingsryd	89 Töreboda	140 Skellefteå
36 Kalmar	90 Skövde	141 Lycksele
37 Borgholm	91 Falköping	142 Storuman-
38 Nybro	92 Skara	Stensele
39 Emmaboda	93 Lidköping	143 Vilhelmina-
40 Oskarshamn	94 Vara	Åsele
41 Hultsfred	95 Tidaholm	144 Luleå
42 Vimmerby	96 Karlstad	145 Piteå
43 Västervik	97 Kristinehamn	146 Boden
44 Gamleby	98 Filipstad	147 Gällivare-
45 Visby	99 Torsby	Malmberget
46 Karlskrona	100 Sunne	148 Kiruna
47 Ronneby	101 Arvika	149 Arvidsjaur
48 Karlshamn	102 Ärväng	150 Pajala
49 Olofström	103 Säffle	151 Haparanda
50 Sölvesborg	104 Hagfors	152 Kalix
51 Kristianstad	105 Örebro	
52 Simrishamn	106 Hallsberg-	
53 Tomelilla	Kumla	
54 Hässleholm	107 Karlskoga	

Figur 1 a. Indelning av landet i 152 B-regioner. Södra delen. (Siffrorna anger regionernas nummer, vilka också återfinns i tabell 1.)

Figur 1 b. Indelning av landet i 152 B-regioner. Norra delen.

krav på den regionindelning, som skall läggas till grund för undersökningarna. Slutligen begränsar källmaterialet i många fall möjligheterna till ett fritt val av ytelement. I *bilaga III* (s. 132) diskuteras olika regionindelningar och motiveras det aktuella valet av ytelement.

METODER FÖR ANALYS AV DEN REGIONALA INDUSTRIUTVECKLINGEN

För en närmare diskussion av olika metoder för analys av rumsliga spridningsbilder hänvisas läsaren till *bilaga IV* (s. 137).

I de undersökningar, som följer, studeras förändringarna av antalet industrianställda och industrins produktionsvolym *inom* olika B-regioner mellan åren 1952 och 1960. De regionala förändringarna studeras dels för hela industrin, dels för olika branscher. Förändringarna anges i både absoluta och relativa tal. Resultaten för olika regioner redovisas i detalj i *bilaga V* (s. 141). Tabellerna i denna bilaga kommer att kommenteras i den fortsatta framställningen.

Förändringarna i den industriella spridningsbilden mellan de aktuella åren kommer vidare att analyseras med hjälp av metoder, som kräver en närmare presentation. Avsikten är att studera *omfördelningarna* av industrisysselsatta och industriproduktion *mellan* de olika regionerna. Först skall *omfattningen* av dessa interregionala omfördelningar beräknas med hjälp av s. k. omfördelningskoefficienter. Beskrivningen av *hur* industrin omfördelats inom landet kommer därefter att baseras på särskilda omfördelningstal, ett för varje B-region. Dessa omfördelningstal anger i vilken omfattning respektive region ökat eller minskat sin andel av de industrisysselsatta eller industriproduktionen i landet. Även dessa undersökningar kommer att avse dels hela industrin, dels olika branscher. Resultaten kommer att karteras.

*Följande symboler gäller:*¹

n = antal regioner eller ytelement (r) inom landet. I föreliggande fall är antalet 152.

¹ Samma eller liknande metodik har använts i flera tidigare arbeten. Se t. ex. W. Zelinsky, A Method for Measuring Change in the Distribution of Manufacturing

X = antal industrianställda (industrins förädlingsvärde) 1952 i hela riket.
 X_r = antal industrianställda (industrins förädlingsvärde) 1952 i region r .
 X_i = antal anställda inom industrigrupp i (industrigrupp i :s förädlingsvärde) 1952 i hela riket.

X_{ri} = antal anställda inom industrigrupp i (industrigrupp i :s förädlingsvärde) 1952 i region r .

Y, Y_r, Y_i och Y_{ri} avser motsvarande antal (värden) 1960.

$H_r = X_r \frac{Y}{X}$ = det antal industrianställda (förädlingsvärde), regionen r skulle uppvisa 1960, om förändringen inom regionen motsvarat riksgenomsnittet. Detta tal är hypotetiskt och anger det antal industrianställda (det förädlingsvärde), som behövs i regionen r 1960 för att regionen detta år skall behålla den andel av rikets industrianställda (rikets förädlingsvärde), som regionen hade år 1952.

$H_{ri} = X_{ri} \frac{Y_i}{X_i}$ = motsvarande hypotetiskt värde för industrigrupp i år 1960 (se vidare ovan).

Följande beräkningar utförs:

$$(1) \quad \frac{1}{200} \sum_{r=1}^n \left| \frac{X_r \cdot 100}{X} - \frac{Y_r \cdot 100}{Y} \right| = \text{omfördelningskoefficienten för hela industrin.}$$

Koefficienten anger omfattningen av de interregionala omfördelningarna mellan år 1952 och år 1960.

Enligt formel (1) beräknas delregion för delregion ($r = 1-152$) skillnaden mellan den procentuella (ev. promille-) andelen av undersökningsområdets industrianställda (förädlingsvärde) 1952 och motsvarande andel 1960. För

Activity: The United States, 1939-1947, *Economic Geography*, Vol. 34, 1958; W. Zelinsky, Has American Industry Been Decentralizing? The Evidence for the 1939-1954 Period, *Economic Geography*, Vol. 38, 1962; O. D. Duncan, R. P. Guzzort, B. Duncan, *Statistical Geography. Problems in Analysing Areal Data*, Glencoe, Ill., 1961; W. Isard, *Methods of Regional Analysis. An Introduction to Regional Science*. New York, 1960; G. Törnqvist, a. a.; E. S. Dunn, A Statistical and Analytical Technique for Regional Analysis, *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 6, 1960; V. R. Fuchs, *Changes in the Location of Manufacturing in the United States Since 1929*. New Haven, 1962 samt V. R. Fuchs, Statistical Explanations of the Relative Shift of Manufacturing among Regions of the United States, *Regional Science Association, Papers*, Vol. VIII, 1962.

hela undersökningsområdet summeras alla skillnader. Summan av de positiva värdena blir alltid lika stor som summan av de negativa. Genom att summan av negativa *eller* positiva värden divideras med 100 erhålls en omfördelningskoefficient. Omfördelningskoefficienten 0 anger, att inga interregionala omfördelningar ägt rum inom industrin. Industrin fördelar sig på de olika delregionerna år 1960 på exakt samma sätt som år 1952. Förändringarna inom varje delregion har motsvarat riksgenomsnittet. Koefficienten 1 anger, att industrin år 1960 återfinns i helt andra regioner än år 1952.

$$(2) \quad \frac{1}{200} \sum_{r=1}^n \left| \frac{X_{ri} \cdot 100}{X_i} - \frac{Y_{ri} \cdot 100}{Y_i} \right| = \text{omfördelningskoefficienten för industrigrupp } i.$$

Genom att beräkna omfördelningskoefficienten för olika industrigrupper är det möjligt att kvantitativt jämföra olika industrigrupperns »rörlighet» under perioden 1952–60. Omfördelningskoefficienterna ger ett numeriskt uttryck för den relativa omfattningen av lokaliseringsförändringarna inom olika branscher.

(3) $Y_r - H_r$ = omfördelningsvinsten eller -förlusten. Denna anger skillnaden mellan faktiska antalet industrianställda (industrins förädlingsvärde) i region r år 1960 och det antal (förädlingsvärde) regionen skulle uppvisa detta år, om förändringen inom regionen 1952–60 motsvarat riksgenomsnittet. Positiva värden anger, att regionen r ökat sin andel av rikets industrianställda (förädlingsvärde). Negativa värden anger, att regionen har en mindre andel 1960 än regionen hade 1952.

$$(4) \quad \frac{(Y_r - H_r) \cdot 100}{Y_r \text{ eller } H_r} = \text{skillnaden enligt föregående formel (3) uttryckt i procent.}$$

(5) $Y_{ri} - H_{ri}$ = skillnaden mellan faktiska antalet anställda inom industrigrupp i (industrigrupp i 's förädlingsvärde) år 1960 i region r och det antal (förädlingsvärde), industrigruppen skulle uppvisa inom regionen detta år, om förändringen inom regionen motsvarat riksgenomsnittet för gruppen.

$$(6) \quad \frac{(Y_{ri} - H_{ri}) \cdot 100}{Y_{ri} \text{ eller } H_{ri}} = \text{skillnaden enligt föregående formel (5), uttryckt i procent.}$$

I den fortsatta framställningen skall anförda formler komma till användning. *Omfattningen* av de regionala omfördelningarna eller lokaliseringsförändringarna inom svensk industri under perioden 1952-60 skall studeras med hjälp av formel 1 och 2.

Med hjälp av formel 3 och 5 är det möjligt att *numeriskt* beräkna omfördelningsvinster och -förluster för olika B-regioner i landet. Andelsvinster och -förluster kommer att anges i absoluta tal, antal anställda eller förädlingsvärde i kronor. Resultaten av dessa beräkningar redovisas i *bilaga VI* (s. 151).

KAPITEL 2

Regional sysselsättnings- och produktions- utveckling för hela industrin

Undersökningarna och framställningen i detta kapitel avser utvecklingen och lokaliseringsförändringarna inom *hela* den i industristatistiken redovisade industrin¹ mellan åren 1952 och 1960 utan uppdelning på branscher. Den utveckling och de förändringar, som skall beskrivas, utgör således summan eller det samlade resultatet av den utveckling och de lokaliseringsförändringar, som i de följande kapitlen skall studeras för enskilda branscher.

Som nämndes i inledningen till denna bok (s. 15), har en sådan beskrivning av utvecklingen inom hela industrin i landet publicerats tidigare i anslutning till den senaste lokaliseringsutredningen. Att redogörelsen upprepas i detta arbete är motiverat av två skäl. Det är önskvärt, att den totala utvecklingsbilden presenteras i anslutning till den serie av utvecklingsbilder, som i det följande tecknas för de olika industribranscherna. Genom de nya bearbetningar och kontroller, som blivit möjliga genom undersökningarna i detta arbete, har en inte oväsentlig skevhet i källmaterialet upptäckts. Denna skevhet motiverar en revision av redogörelsen för utvecklingen och lokaliseringsförändringarna inom industrin som helhet.

Den tidigare publicerade redogörelsen för sysselsättningsutvecklingen baserades på uppgifter om totala antalet industrianställda i var och en av rikets primärkommuner år 1952 och 1960. Ingen uppdelning på industrigrupper förekom. Vid förarbetena till föreliggande undersökningar delades

¹ Som framgår av den fortsatta framställningen, avses med hela industrin industrihuvudgrupperna I-II.

emellertid primärmaterialet upp på industrihuvudgrupper. För var och en av 12 huvudgrupper erhöles för varje primärkommun uppgifter om antalet anställda 1952 och 1960. Genom denna branschuppdelning och genom att industrierättelsen för 1960 publicerats, då dessa förarbeten igångsattes, blev det möjligt att i detalj kontrollera maskinlistornas (se s. 18) uppgifter. Vid denna kontroll visade det sig, att 1960 års maskinlista var ofullständig i ett avseende. Industrigrupp 12, el-, gas- och vattenverk, redovisades ej i sin helhet. Endast en mindre del av gruppen redovisades i maskinlistan för detta år, medan hela gruppen däremot redovisades i 1952 års maskinlista. I 1960 års industrierättelse, som publicerades 1963, upptogs i motsats till i tidigare industrierättelser inte el-, gas- och vattenverk.

Genom att som i föreliggande arbete utesluta industrigrupp 12 ur beräkningarna uppnås full jämförbarhet mellan 1952 och 1960 års maskinlistor. Skillnaderna mellan de sysselsättningsuppgifter, som lämnas i detta arbete, och de uppgifter, som lämnats i den tidigare publicerade redogörelsen, förklaras av den korrigerings, som nu gjorts med anledning av anförd skillnad i redovisningsprinciperna mellan de båda jämförelseåren.

SYSSELSÄTTNING

Öknings- och minskningsregioner

Mellan åren 1952 och 1960 ökade antalet industrianställda arbetare och tjänstemän i Sverige med över 95 000 personer eller ca 12 procent (tabell 2, s. 50).

Antalet industrianställda *minskade* i 20 B-regioner. Mätt i absoluta tal var minskningen inte särskilt betydande och uppgick sammanlagt till drygt 3 000 anställda i dessa regioner. Av minskningsregionerna fanns fem i östra Götaland med Norrköping, Valdemarsvik, Kisa, Borgholm och Visby som centra. Tre minskningsregioner framträdde under perioden i Skåne. Centralorter i dessa var Höganäs, Skurup och Tomelilla. I nordvästra Götaland och västra Svealand minskade antalet industrianställda i Lysekils och Åmåls B-regioner. Ungefär hälften av de 20 minskningsregionerna fanns i Norrland. Bland anförda minskningsregioner kunde mer betydande sysselsättningsminskning, mätt i absoluta tal, noteras för

Norrköpings, Visby, Lysekils och Örebro B-regioner. I de två sistnämnda minskade antalet industrianställda med vardera mer än 500 personer. (Bilaga V.)

Vid sidan av anförda minskningsregioner framträdde inom Sverige 51 B-regioner med förhållandevis svag sysselsättningsutveckling. I dessa regioner ökade visserligen antalet industrianställda mellan åren 1952 och 1960, men den relativa ökningen låg *under riksgenomsnittet*.

I Stockholms B-region¹ ökade antalet industrianställda med 5 754 personer, vilket motsvarade en relativ ökning på 5,4 procent. I Göteborgs B-region² ökade antalet anställda med 4 132 personer eller 6,4 procent. I Malmö-regionen³ uppgick ökningen till 2 993 personer eller 8,3 procent. Sammanlagt var ökningen för de tre storstadsregionerna närmare 13 000 industrianställda, vilket motsvarade en relativ expansion på 6,2 procent, således betydligt lägre än riksgenomsnittet.

Vid sidan av storstadsregionerna uppvisade flera betydande industriregioner i landet en relativ sysselsättningsökning, som låg under riksgenomsnittet. Bland dessa områden framträdde regioner med följande centra: Uppsala, Eskilstuna, Jönköping, Borås, Ludvika, Gävle, Sandviken och Sundsvall. Övriga regioner med svag relativ sysselsättningsexpansion uppträdde under den aktuella perioden vanligen i anslutning till tidigare diskuterade minskningsregioner. En i förhållande till riksgenomsnittet obetydlig ökning av antalet industrianställda förekom sålunda i flera regioner i östra Götaland, i tre regioner utefter västkusten, i regioner i västra och norra Svealand samt i ett betydande antal regioner i Norrland.

I 79 av landets 152 B-regioner ökade antalet industrianställda med 12 procent eller mer, dvs. den relativa sysselsättningsexpansionen var *större än riksgenomsnittet*. Som framgår av den detaljerade sammanställningen i bilaga V, bör dock den relativa expansionen hela tiden jämföras med den absoluta. I flera regioner med industriell verksamhet av ringa omfattning motsvarades en anmärkningsvärt stor relativ expansion av en synnerligen moderat absolut ökning. I regioner med omfattande industriell aktivitet,

¹ Region nr 1 på figur 1 a, bestående av Stockholms stad med 32 kringliggande kommuner.

² Göteborgs stad med 19 förortskommuner.

³ Malmö stad med 10 förortskommuner.

t. ex. storstadsregioner och andra betydande industriregioner, som berörts ovan, var förhållandet mellan absolut och relativ expansion det motsatta. Betydande absolut sysselsättningsökning motsvarades av närmast obetydlig relativ ökning.

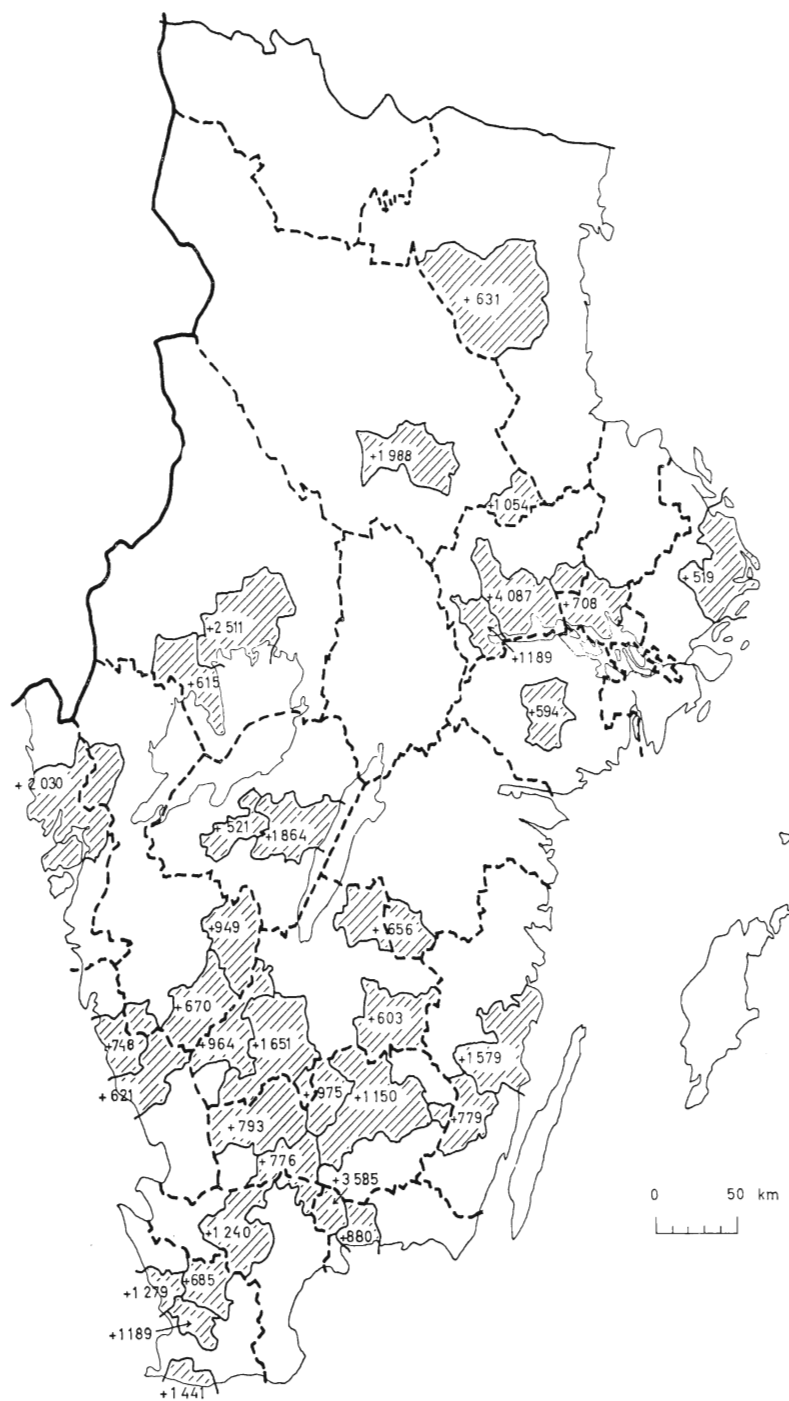
I denna översiktliga beskrivning av sysselsättningsförändringarna i rikets B-regioner är det angeläget att uppställa vissa minimikrav på vad som skall betecknas som betydande sysselsättningsexpansion. Vid gränsdragningen måste hänsyn tas både till de relativa och absoluta öknings-talen. Förslagsvis sätts den nedre gränsen vid en sysselsättningsökning på 20 procent, och denna relativa ökning skall motsvaras av en absolut ökning på minst 500 industrianställda.

Mellan åren 1952 och 1960 ökade antalet industrianställda i 38 av rikets B-regioner i en omfattning, som minst motsvarade anförda minimikrav. Dessa ökningsregioner har markerats på figur 2 a och b. De i de markerade regionerna inlagda siffrorna anger ökningen av antalet anställda i absoluta tal. Sammanlagt ökade antalet industrianställda i de på kartan markerade 38 regionerna med över 47 000 personer.

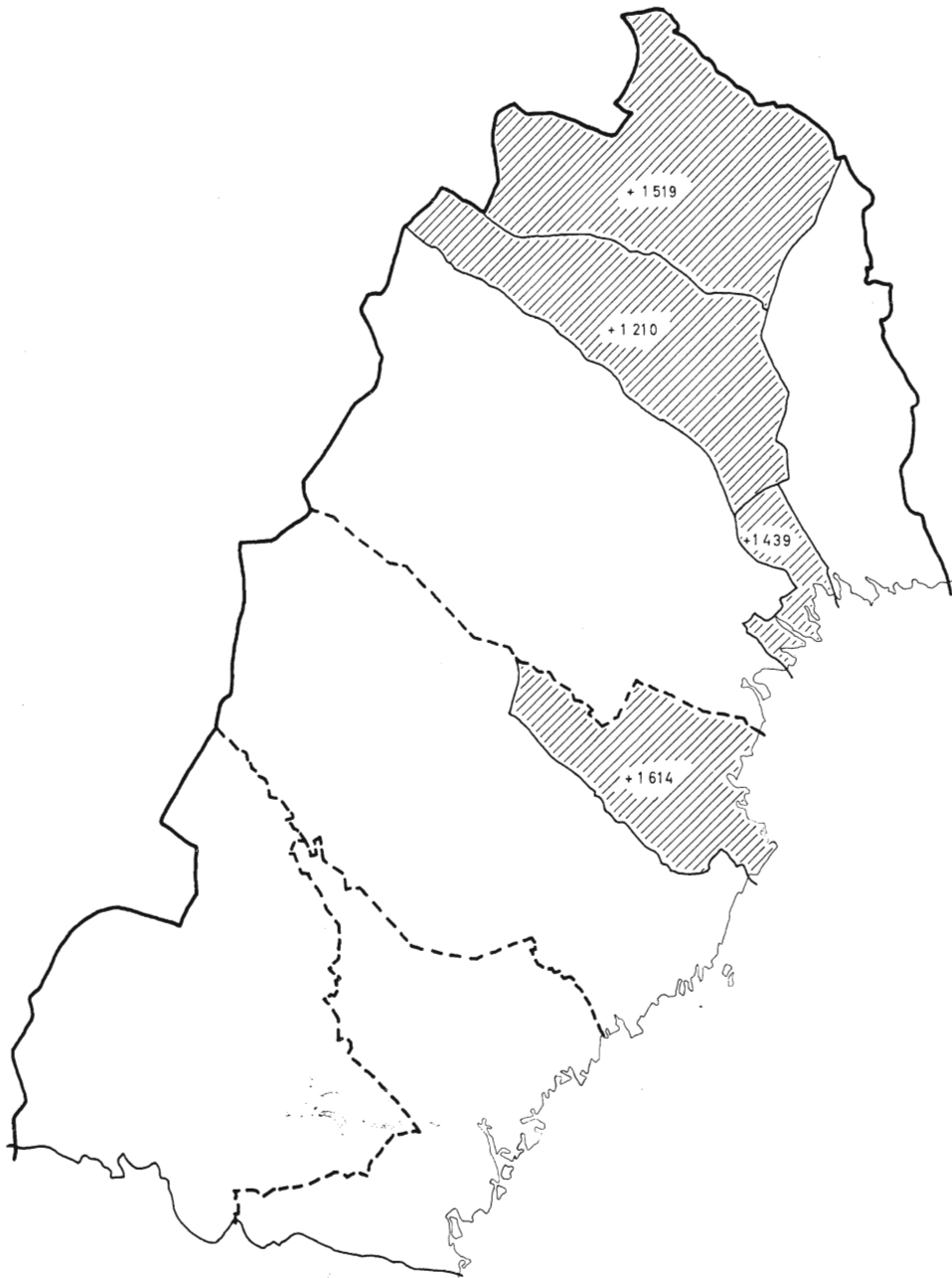
De betydande ökningsregionerna, varvid hänsyn tagits både till relativ och absolut ökning, grupperade sig framför allt sydväst om en linje ungefär från Karlstad genom norra Vättern till Oskarshamn. I de 26 markerade regionerna sydväst om denna linje ökade antalet industrianställda med närmare 31 000 personer. En inte oväsentlig absolut expansion förekom dessutom i åtskilliga angränsande regioner.

Ett stort, sammanhängande expansionsområde omfattade, som framgår av kartan, stora delar av Kronobergs län. Mindre områden i Kalmar, Blekinge och Kristianstads län knöt an till detta block av expansiva regioner. I Malmöhus län bildade Landskrona, Eslövs, Lunds och Trelleborgs B-regioner en fortsättning åt sydväst på detta sydsvenska expansionsområde. Andra ökningsregioner sträckte sig som en utlöpare från Kronobergs län åt nordväst genom sydvästra Jönköpings län in i Hallands län och sydöstra Älvsborgs län. Andra expansiva områden sydväst om den ovan anförda linjen bildade öar i anslutning till centralorterna Skara, Skövde, Uddevalla, Säffle och Karlstad.¹

¹ För undvikande av missförstånd bör kanske understrykas att den beskrivna expan-

Figur 2a. Regioner med betydande sysselsättningsökning inom industri 1952-60. Södra delen. (Se vidare texten.)

Figur 2b. Regioner med betydande sysselsättningsökning inom industri 1952-60. Norra delen.

Bland hittills uppmärksammade ökningsregioner finns det anledning att särskilt peka på den betydande sysselsättningsökningen i Värnamo (1 651 anställda eller 40 procent), Oskarshamns (1 579 anställda eller 33 procent), Olofströms (3 585 anställda eller 190 procent), Skövde (1 864 eller 26 procent), Uddevalla (2 030 eller 30 procent) samt Karlstads (2 511 eller 20 procent) B-regioner.

I andra delar av landet förekom betydande industriell expansion, mätt i anställda, i första hand i tre regioner i Mälardalen, Köpings, Västerås och Enköpings B-regioner. I norra Svealand förekom motsvarande relativ och absolut expansion i Borlänge- och Avestaregionerna, i Norrland endast i Bollnäs, Skellefteå, Luleå, Gällivare-Malmbergets och Kiruna B-regioner.

Mosaikkartans (se s. 139) svagheter framträder tydligt på figur 2 a och b. Generaliseringsgraden är olika inom olika delar av undersökningsområdet. I Norrland »färgar» en sysselsättningsökning, som bevisligen var punktuellt koncentrerad till vissa industri- och gruvcentra, betydande ytor, medan den regionala bilden är betydligt mera detaljerad i södra delen av landet. Det finns anledning att i nästa avsnitt pröva en annan kartteknik, samtidigt som intresset ägnas de interregionala omfördelningar av de industrianställda, som blivit en följd av den ojämna utveckling, som hittills beskrivits.

Förändringar i spridningsbilden

Den från regional synpunkt ojämna utveckling, som beskrivits i föregående avsnitt, förändrade de industrisysselsattas fördelning på olika regioner i landet mellan år 1952 och år 1960. Dessa omfördelningar eller lokaliseringförändringar kan förslagsvis studeras på så sätt, att de olika regionernas andelar av de industrisysselsatta i riket år 1960 jämförs med motsvarande andelar år 1952.

Genom att använda formel 3 på s. 26 kan andelsvinster och andelsförluster för olika regioner beräknas och uttryckas i absoluta tal, dvs. i föreliggande fall antal industrianställda. Erhålls vid beräkningarna enligt

sionen i de olika regionerna till helt övervägande del kan antas ha ägt rum i relativt betydande tätorter, dvs. de olika regionernas centra.

denna formel värdet noll, anger detta att regionen har exakt samma andel av de industrianställda i riket år 1960 som regionen hade år 1952. Sysselsättningsutvecklingen i regionen har motsvarat riksgenomsnittet. Positivt värde anger andelsökning, negativt värde andelsminskning.¹ I fortsättningen används vid sidan av andelsvinst- och andelsförlust termerna *omfördelningsvinst* och *omfördelningsförlust*.

För var och en av rikets 152 B-regioner har förändringen i andelen av de industrisysselsatta i landet beräknats enligt anförd formel. Resultaten av beräkningarna redovisas i sista kolumnen i bilaga VI. På grund av de korrigeringar, som vidtagits och som redovisats i början av detta kapitel, skiljer sig dessa omfördelningstal något från dem, som tidigare publicerats.² De korrigeringar, som vidtagits, påverkar dock i förhållandevis ringa omfattning de omfördelningstal, som erhålls för olika regioner. Effekten av korrigeringarna var betydligt större när det gällde de absoluta och relativa förändringarna av antalet industrianställda i landets B-regioner (se föregående avsnitt).

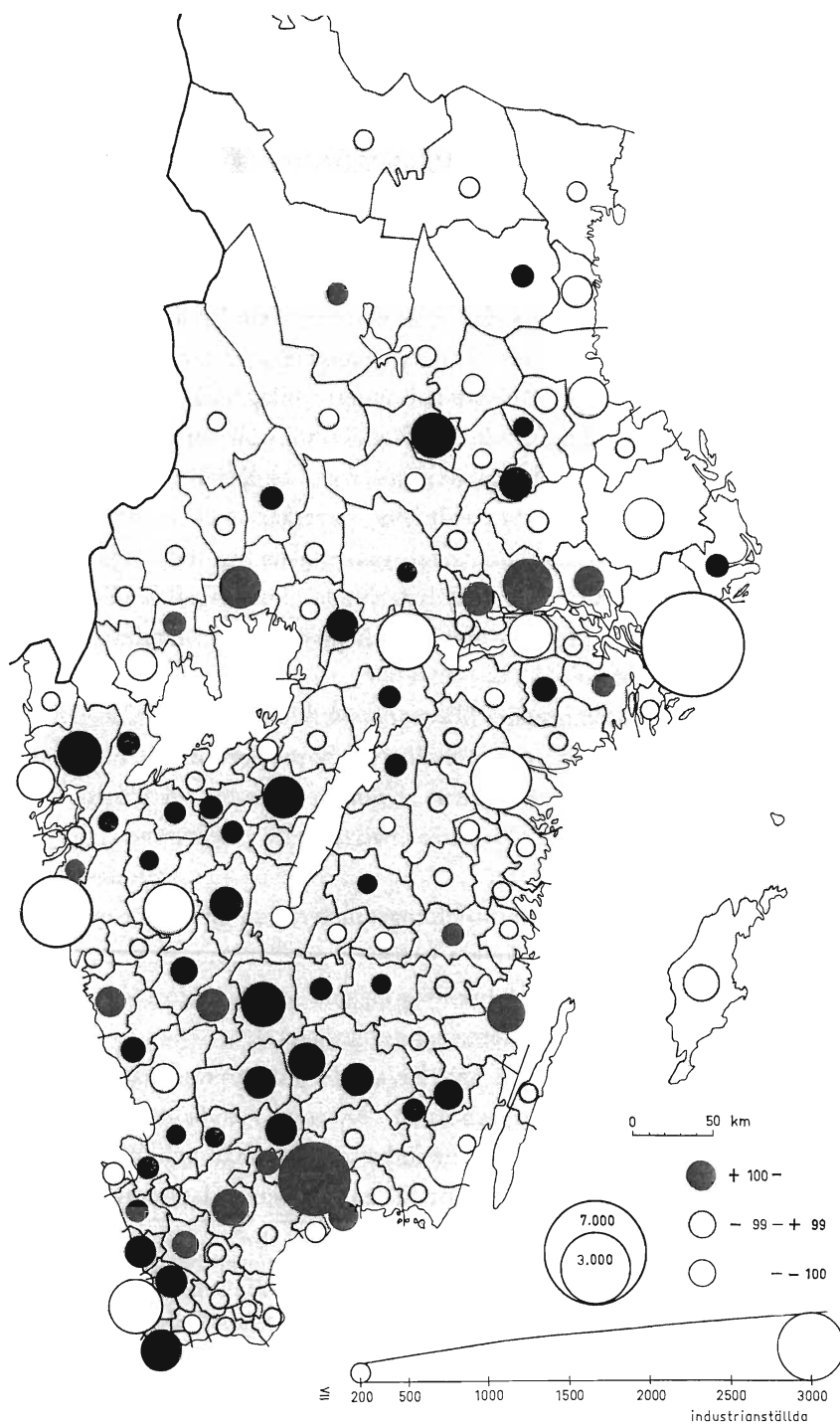
Resultaten av beräkningarna illustreras på figur 3 a och b. Cirkelytorna i de 152 B-regionerna är ner till en viss gräns proportionella mot de värden, som erhållits vid beräkningarna. Gränsen har satts vid 200 anställda. Omfördelningsvinster och -förluster mellan +201 och -201 anställda ger således lika stora cirkelytor.

Svarta cirkelytor anger omfördelningsvinster, *vita* cirkelytor omfördelningsförluster. För svart cirkelyta krävs en omfördelningsvinst på minst 100 industrianställda, för vit cirkelyta en omfördelningsförlust på minst 100 anställda. Alla värden däremellan ger *grå* cirkelyta.

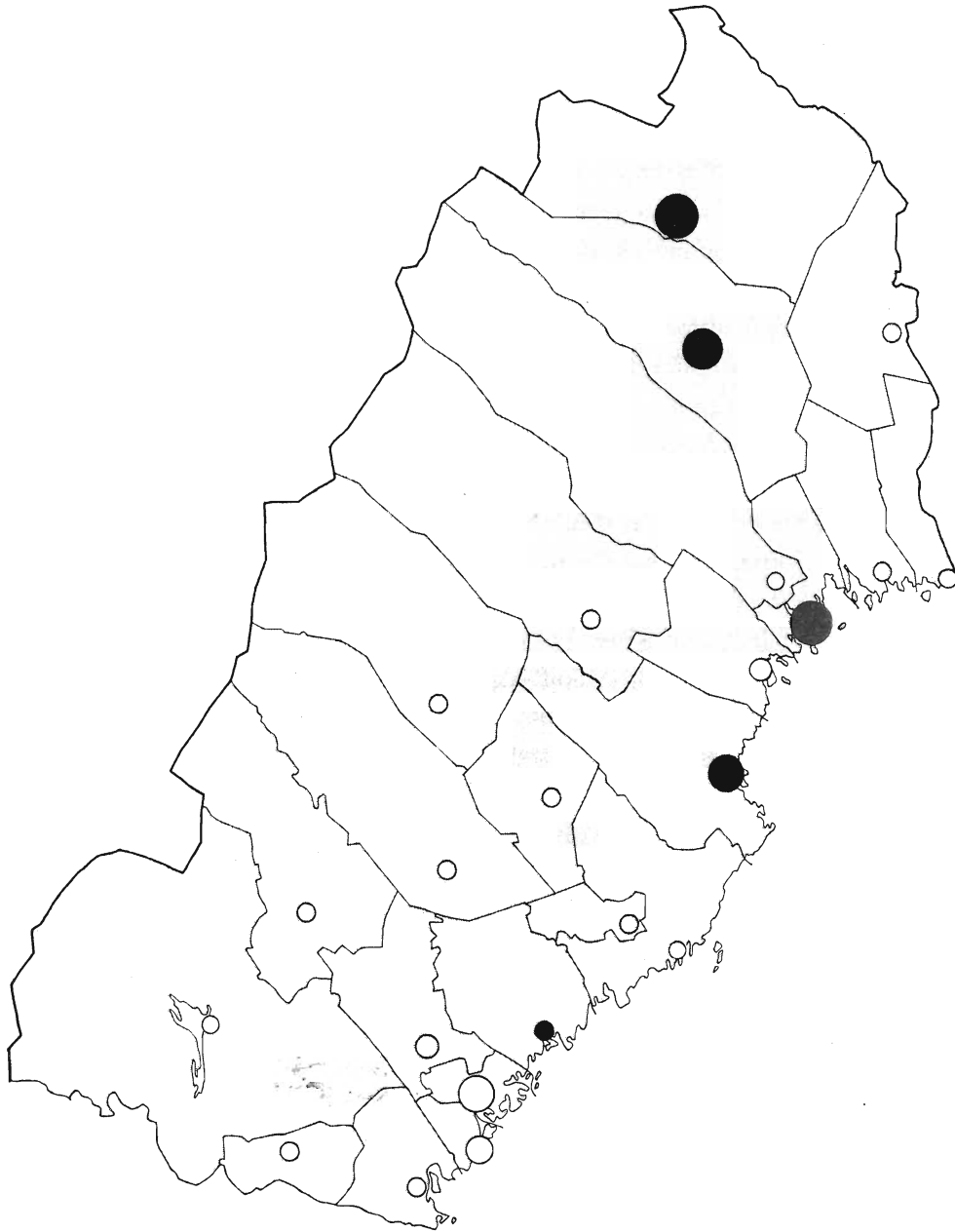
De tre storstadsregionernas andelar av de industrisysselsatta i landet minskade mellan åren 1952 och 1960. År 1952 rymde dessa områden sammanlagt 26,0 procent av landets industritjänstemän och industriarbetare. År 1960 hade andelen krympt till 24,6 procent. I absoluta tal mot-

¹ *Exempel:* Erhålls värdet -500, betyder detta, att regionen fått sin andel av de industrianställda i riket reducerad med 500 anställda under den studerade tidsperioden. Ytterligare 500 anställda hade krävts i regionen år 1960, om regionen detta år skulle ha rymt samma andel, som den gjorde 1952. Värdet +500 anger på motsvarande sätt en andelsökning på 500 anställda osv.

² G. Törnqvist, a. a., bilaga II.

Figur 3 a. Interregionala omfördelningar av landets industrisysselsatta mellan åren 1952 och 1960. Södra deler.

Figur 3 b. Interregionala omfördelningar av landets industrisysselsatta mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

svarade denna andelsminskning ca 12 000 anställda. Stockholmsregionens omfördelningsförlust uppgick till 7 049, Göteborgs- och Malmöregionernas till 3 566 respektive 1 292 anställda.

Lokaliseringsförändringarna drabbade i form av betydande omfördelningsförluster flera andra regioner med betydande industricentra och stora befolkningsagglomerationer. I flera sådana regioner sjönk andelarna av landets industrianställda med mer än 1 000 personer. Centra i sådana förlustregioner var Uppsala, Eskilstuna, Norrköping, Borås och Örebro.

Omfördelningsförluster av mindre omfattning förekom i några regioner, som bildade ett bälte från Dalsland mot nordost genom norra Svealand. Några förlustregioner uppträdde i östra Götaland, ett fåtal utefter västkusten. Av Norrlands 31 B-regioner förlorade 21 regioner andelar av landets industrisysselsatta. Dessa andelsförluster kompenseras emellertid av andelsvinster i ett fåtal av Norrlands B-regioner (se nedan). Totalt rymde Norrland år 1960 samma andel av de industrianställda i riket som år 1952.

Omfördelningsvinsterna i Göta- och Svealand uppvisade betydligt större regional spridning än omfördelningsförlusterna. I Norrland däremot var omfördelningsvinsterna starkt koncentrerade till ett fåtal regioner.

Omfördelningsvinster eller andelsökningar på mer än 1 000 industrianställda förekom i Götaland och Svealand i Värnamo, Oskarshamns, Olofströms, Uddevalla, Skövde, Karlstads, Västerås och Borlänge B-regioner. För övrigt var omfördelningsvinsterna utspridda på ett stort antal regioner i denna del av landet. Som framgår av kartan, var de sammanlagda omfördelningsvinsterna betydande särskilt för regionerna sydväst om en linje Karlstad–Oskarshamn. Större sammanhängande områden, bestående av regioner med omfördelningsvinster, uppträdde i det inre av södra Götaland, i västra Skåne utanför Malmöregionen och i västra Götaland.

I Norrland var omfördelningsvinsterna i det närmaste helt koncentrerade till fem regioner med Skellefteå, Luleå, Gällivare–Malmberget och Kiruna som centra.

PRODUKTION

Den regionala sysselsättningsutvecklingen inom industrin, som beskrivits i föregående avsnitt, skall jämföras med en beskrivning av industrins produktionsutveckling, där produktionsvolymen mäts i förädlingsvärde (se bilaga II). Tyvärr kan liknande jämförelser mellan sysselsättningsutveckling och produktionsutveckling inte genomföras för enskilda branscher. Som nämntes i kapitel 1, är förädlingsvärdena i den officiella svenska industristatistiken inte konsekvent knutna till arbetsställen. Regionala jämförelser måste därför göras med stor försiktighet. Industristatistikens uppgifter om förädlingsvärden torde t. ex. inte tillåta branschjämförelser mellan olika B-regioner. Flera branscher erbjuder alltför små material. Även mycket små redovisningstekniska skevheter i materialet kan antas påverka resultaten. Vid regionala jämförelser, som omfattar *hela* industrin, torde däremot anförda avvikelser från de redovisningsprinciper, som gäller för t. ex. sysselsättningsuppgifterna i industristatistiken, endast i relativt ringa utsträckning kunna påverka undersökningens resultat. Det finns dock anledning att tolka även dessa resultat med försiktighet. Materialet tillåter inte ingående detaljstudier.

Avsikten är att som komplement till undersökningarna rörande sysselsättningsutvecklingen översiktligt studera regionala förändringar i industriproduktionens *volym*. De data, som anges i statistiken, avser emellertid inte volymen utan förädlingsvärden i löpande priser. För att möjliggöra önskade volymjämförelser mellan år 1952 och år 1960 har 1960 års förädlingsvärden räknats om i 1952 års priser. Prisutvecklingen var under den aktuella perioden väsentligt olika för olika varor och tjänster. Vid deflateringen av 1960 års förädlingsvärden måste hänsyn tas till detta förhållande genom att deflateringarna görs separat för olika slag av produktion. Källmaterialet och tillgängliga produktionsindex har emellertid inte erbjudit möjligheter till någon detaljerad uppdelning av produktionen. Omräkningarna av 1960 års förädlingsvärden har endast kunnat utföras separat för varje industrihuvudgrupp i industristatistiken. Önskvärt hade naturligtvis varit, att denna uppdelning och deflatering hade kunnat göras med betydligt större noggrannhet. På grund av den grova uppdelning, som nu skett, sammanförs i vissa fall produktion med helt olika prisut-

veckling till samma grupp (t. ex. metall- och verkstadsindustri). Beräkningarna har skett industrigruppvis för var och en av de 1 031 primärkommunerna, varefter industrigruppernas deflaterade värden för år 1960 summerats kommun för kommun. Kommunuppgifterna har därefter summerats B-region för B-region. 1960 års deflaterade förädlingsvärden för respektive B-region har därefter jämförts med 1952 års förädlingsvärden för samma områden.

Omräkningarna har gjorts med utgångspunkt från kommerskollegii och Sveriges Industriförbunds index för industrins produktionsvolym, som avser utvecklingen av nettoförädlingsvärdet inom olika industrigrenar.¹

Industrigruppen dryckesvaru- och tobaksindustri, som ingår i undersökningarna av sysselsättningsutvecklingen, har måst lämnas utanför beräkningarna i detta avsnitt. Den speciella beskattningen av produktionen inom denna bransch har inte gjort det möjligt att med utgångspunkt från förefintliga maskinlistor deflatera 1960 års förädlingsvärden för branschen.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att den beskrivning av produktionsutvecklingen, som följer, inte får uppfattas som helt tillförlitlig. Berättigad kritik kan riktas mot källmaterialet liksom mot det omräkningsförfarande, som kommit till användning. Generaliseringsgraden måste betecknas som betydande. Resultaten bör tolkas med stor varsamhet.

Industriproduktionen, mätt i förädlingsvärde, inom de studerade branscherna ökade sammanlagt med över 4,5 miljarder kronor under perioden 1952–60, räknat i fasta priser. Den relativa ökningen av produktionsvolymen uppgick till över 38 procent. Denna produktionsökning kan jämföras med sysselsättningsökningen för samma period, som var ca 12 procent.

Öknings- och minskningsregioner

En detaljerad redogörelse för produktionsutvecklingen i rikets olika B-regioner har tidigare lämnats.² I detta arbete skall därför endast en över-

¹ De produktionsindex, som använts, är preliminära och skiljer sig i några fall något från de slutgiltiga index, som senare publicerats. Ang. anförda produktionsindex, se t. ex. *Kommersiella Meddelanden* 3:1963, s. 8 och 60; *SOU* 1962:11, bilaga 1, s. 11 samt G. Törnqvist, a. a., s. 67.

² G. Törnqvist, a. a., s. 68 ff samt bilaga I.

siktlig sammanfattning av resultaten från tidigare undersökningar göras.

I grova drag sammanföll produktionsutvecklingen i landet mellan åren 1952 och 1960 från regional synpunkt väl med sysselsättningsutvecklingen under samma period. Områden med sysselsättningsminskning eller sysselsättningsökning under riksgenomsnittet uppvisade i de flesta fall också en förhållandevis svag produktionsutveckling. Områden med stor sysselsättningsexpansion visade vanligen stark produktionsökning etc. Flera betydelsefulla undantag från denna regel bör dock observeras.

För att börja med likheterna mellan sysselsättnings- och produktionsutveckling kan det noteras, att flera regioner i östra Götaland med mycket svag sysselsättningsutveckling (se tidigare avsnitt) också visade svag produktionsutveckling i förhållande till riksgenomsnittet. Dessutom svarade minskad produktion mot minskad sysselsättning i Höganäs, Skurups och Tomelilla B-regioner. Produktionsutvecklingen var vidare svag i de tidigare uppmärksammade regionerna kring Lysekil och Åmål.

Den i förhållande till riksgenomsnittet svaga relativa ökningen av antalet industrianställda i storstadsregionerna motsvarades i stort sett av svag relativ ökning av produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde. I Stockholms- och Malmöregionerna ökade produktionen med ca 21 respektive ca 23 procent. I Göteborgsregionen ökade den med ca 39 procent, vilket ungefär motsvarade genomsnittsökningen i riket.

Vid sidan av storstadsregionerna uppvisade flera andra regioner med betydande industricentra och folkrika tätorter parallellt med svag sysselsättningsutveckling en relativ produktionsökning, som låg under riksgenomsnittet. Som exempel kan nämnas regioner med följande centra: Uppsala, Eskilstuna, Norrköping, Jönköping, Örebro, Ludvika och Gävle.

I de regioner, som markerats på figur 2 a och b, ökade antalet industrianställda starkt under den studerade perioden. I de allra flesta av dessa regioner ökade samtidigt industrins produktionsvolym relativt sett betydligt starkare än genomsnittet för samtliga regioner i riket. Produktionsökningen var betydande i ett mycket stort antal regioner sydväst om en linje Karlstad–Oskarshamn. Ett sammanhängande expansivt område omfattade södra Jönköpings, Kronobergs och norra Kristianstads län. I

nordvästra Götaland var den relativa produktionsökningen särskilt stor i Uddevalla, Trollhättans, Ulricehamns, Kinna-Skene, Svenljunga, Mariestads, Skövde, Vara, Skara och Falköpings B-regioner. Slutligen var produktionsexpansionen stor i regioner med Säffle, Karlstad, Karlskoga, Lindesberg, Köping, Hagfors, Borlänge och Avesta som centra.

Av beskrivningen ovan framgår, att industriutvecklingen i Sverige, mätt *dels* i antalet anställda, *dels* i produktionsvolym, visade stora regionala likheter. De båda utvecklingsbilderna visade i stort sett samma regionala utvecklingstendenser. I några fall var emellertid utvecklingen, mätt i produktionsvolym, väsentligt olika utvecklingen, mätt i antal anställda.

Mot bakgrund av relativt sett svag sysselsättningsutveckling i Göteborgsregionen, finns det anledning att peka på produktionsökningen i denna region. Absolut sett var produktionsökningen i Göteborgsregionen den största i landet. Den relativa ökningen låg något över riksgenomsnittet. Produktionsökningen i Trollhättans och Mariestads B-regioner var betydande med tanke på den svaga sysselsättningsutvecklingen i dessa områden. I några regioner i västra och södra Skåne samt i Västeråsregionen var förhållandet det motsatta. Relativt svag produktionsökning svarade mot förhållandevis stark sysselsättningsexpansion.

Skillnaderna mellan sysselsättningsutveckling och produktionsutveckling var särskilt påtagliga i Norrland. Den relativa produktionsökningen låg i flera regioner långt över riksgenomsnittet, medan sysselsättningsutvecklingen ungefär motsvarade genomsnittet för riket eller var svagare än detta genomsnitt. Sandvikens B-region och en rad regioner utefter norrlandskusten uppvisade sålunda en mycket stark produktionsökning under den studerade perioden. (Se vidare kartan i anslutning till nästa avsnitt.) Den svaga produktionsutvecklingen i Kiruna och Gällivare-Malmbergets B-regioner trots betydande sysselsättningsökning i dessa torde enligt uppgift till stor del kunna förklaras av övergången till underjordisk malmbrytning respektive upptagandet av arbetskraftskrävande vidareförädling av malmen.¹

Anförda skillnader mellan produktions- och sysselsättningsutvecklingen

¹ Se G. Törnqvist, a. a., s. 71.

torde i vissa fall kunna tolkas som tecken på olika grader av rationalisering. I andra fall kan avvikelserna antas bero på ändringar i branschstrukturen mellan åren 1952 och 1960. Givetvis kan olikheterna också till en del vara rent fiktiva och beroende av statistisk missvisning, uppkommen genom ovan nämnda omräkningsförfarande. Om redovisningsprinciperna för antal anställda och förädlingsvärden genomgående vore helt identiska från regional synpunkt och deflateringarna av förädlingsvärdena kunde göras helt korrekt, skulle intressanta undersökningar och tolkningar kunna utföras på det presenterade materialet. Författaren måste emellertid avstå från tolkningar av antytt slag. Därtill krävs kompletterande uppgifter, ingående lokalkännedom om industriella förhållanden och fullständigt identiska redovisningsprinciper för antal anställda och förädlingsvärden.

Förändringar i spridningsbilden

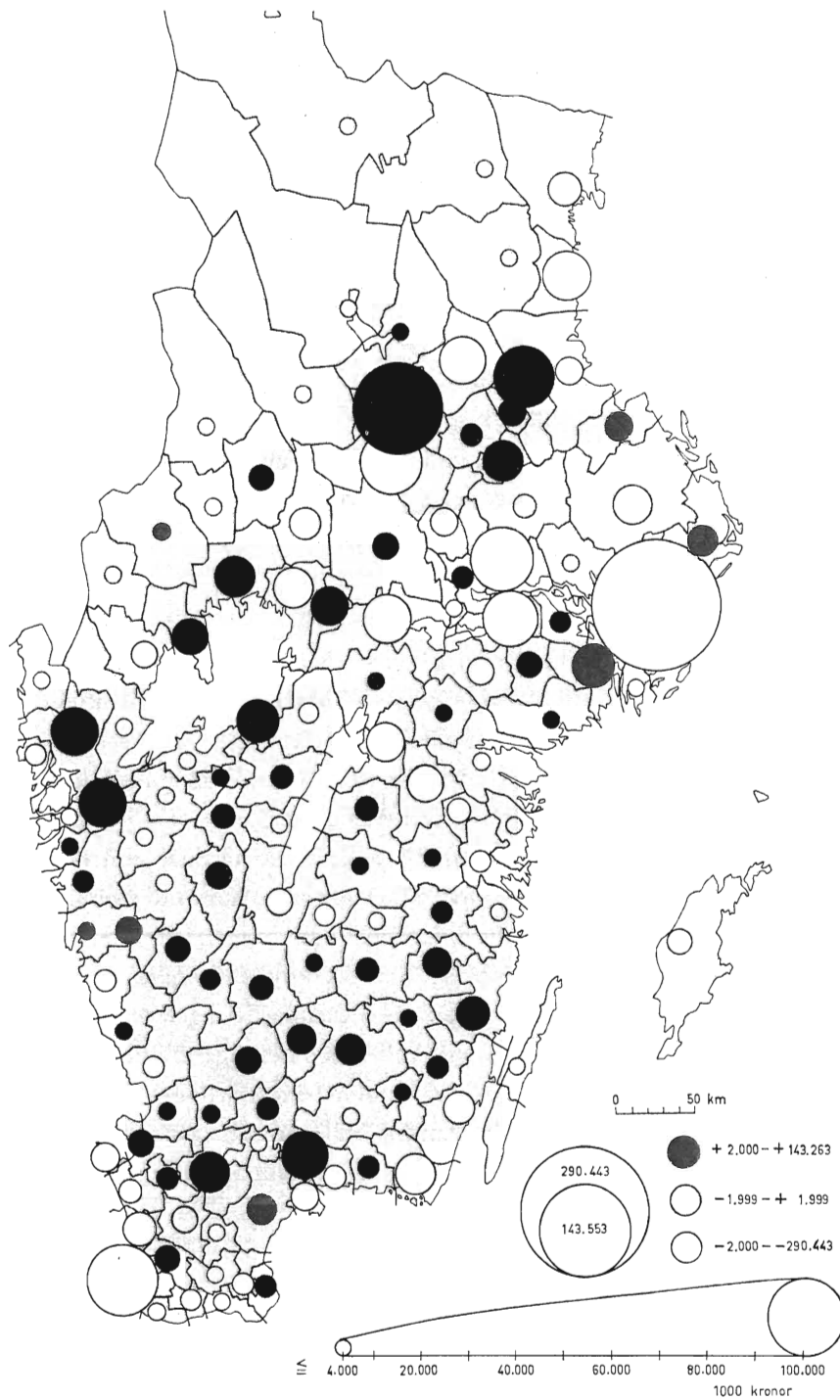
Skillnaderna mellan de olika regionernas andelar av industrins sammanlagda förädlingsvärde i riket år 1952 och år 1960 har beräknats enligt formel 3 på s. 26. För varje B-region erhålls i absoluta tal skillnaden mellan det faktiska förädlingsvärdet år 1960 och det förädlingsvärde, som borde ha uppnåtts detta år, för att regionen skulle ha behållit sin andel av industrins totala förädlingsvärde i riket från år 1952.

Figur 4 a och b har konstruerats på basis av de värden, som räknats fram för respektive region.¹ Svarta cirkelytor anger som tidigare omfördelningvinster, vita cirkelytor omfördelningsförluster. Grå cirkelytor markerar, att ingen omfördelning ägt rum. De generaliseringar som gjorts för värden i närheten av noll framgår av teckenförklaringen på kartan.

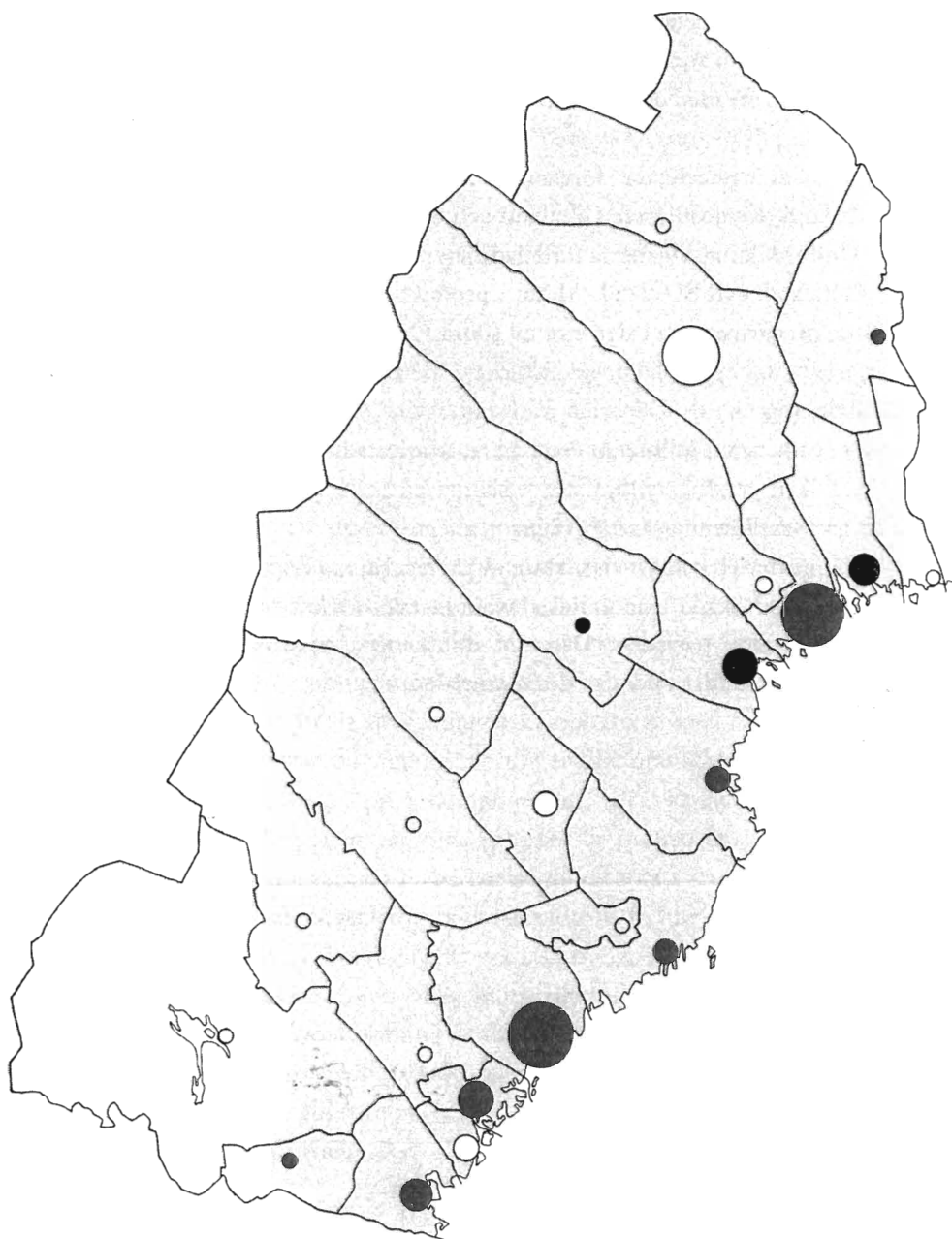
Figur 4 a visar en omfördelningsbild, som i väsentliga drag liknar den, som visades på figur 3 a. Lokaliseringsförändringarna inom industrin i Götaland och Svealand visade med andra ord i stort sett samma tendenser, oavsett om industrins omfattning mäts i antal anställda eller i produktionsvolym. Några skillnader mellan kartorna kan dock noteras. De viktigaste avvikelserna berördes i beskrivningen av produktionsförändringarna i föregående avsnitt.

Som framgår av figur 4 a, fick storstadsregionerna Stockholm och

¹ De exakta omfördelningstalen finns redovisade i G. Törnqvist, a. a., bilaga II.

Figur 4 a. Interregionala omfördelningar av landets industriproduktion mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 4b. Interregionala omfördelningar av landets industriproduktion mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

Malmö sina andelar av produktionsvolymen i landet starkt reducerade under perioden 1952–60. Däremot ökade Göteborgsregionens andel något. Flera regioner med omfattande industri fick sina andelar reducerade, t. ex. Västerås, Eskilstuna, Örebro, Ludvika, Faluns och Gävle B-regioner. Omfördelningsförluster förekom också i några regioner i nordöstra Götaland, i sydöstligaste Götaland och utefter Öresund.

Omfördelningsvinsterna fördelade sig på ett mycket stort antal regioner i Götaland och Svealand. Mätta i produktionsvolym var emellertid omfördelningsvinsterna i det inre av södra Götaland (figur 4 a) inte lika påtagliga som omfördelningsvinsterna i detta område, mätta i antal anställda (figur 3 a). Däremot framträder vinsterna inom ett område från Uddevalla och Trollhättan över bl. a. Mariestad, Karlstad, Borlänge och Sandviken med betydligt större skärpa på produktionskartan (figur 4 a) än på sysselsättningskartan (figur 3 a).

Figurerna 4 b och 3 b visar stora olikheter. En rad regioner utefter Norrlandskusten ökade sina andelar av industriproduktionen i landet under den studerade perioden. Däremot minskade andelarna av de industri-sysselsatta i landet i flera av dessa områden.

KAPITEL 3

Sysselsättnings- och produktionsutveckling för olika branscher

I föregående kapitel studerades sysselsättnings- och produktionsutvecklingen under perioden 1952–60 inom hela den i den svenska industristatistiken redovisade industrin. Industrin behandlades som en enhet. Ingen differentiering eller gruppering av arbetsställena förekom.

Utvecklingen och utvecklingsbetingelserna kan antas ha varit olika för olika industrialläggningar eller grupper av sådana under den aktuella perioden. Den totala utveckling, som beskrivits för olika regioner inom landet, kan därför också antas delvis ha varit beroende av industrins sammansättning och struktur inom dessa områden. Det är därför väsentligt, att studiet av den totala utvecklingen kompletteras med undersökningar av utvecklingen inom olika industrigrupper eller branscher. Den totala utvecklingen skall delas upp i komponenter, vilka studeras var för sig. Dessa undersökningar av enskilda grupper av industrialläggningar kan, om man så vill, ses som en förberedelse till ett första steg mot en orsaksanalys av den totala utvecklingsbild, som hittills tecknats.

En beskrivning av den regionala sysselsättningsutvecklingen och lokaliseringsförändringarna inom olika industribranscher kommer att lämnas i kapitel 4. Föreliggande kapitel är tänkt som en inledning till den regionala beskrivning, som följer. I denna inledande branschöversikt studeras skillnaderna i sysselsättnings- och produktionsutveckling mellan olika branscher totalt för hela riket.

BRANSCHINDELNING

Vad som skall krävas av en ändamålsenlig och tillfredsställande industrigruppering växlar ofta från undersökning till undersökning. Varje ny

frågeställning kan sägas kräva sin speciella gruppering av industrianläggningarna.¹

I detta arbete används den branschuppdelning av den svenska industrin, som tillämpas i den officiella industristatistiken. Denna gruppering kan förutsättas vara allmänt känd och vedertagen, även om berättigad kritik från olika synpunkter kan riktas mot denna indelning. Att genomföra en för föreliggande undersökningar mer ändamålsenlig gruppering av anläggningarna inom svensk industri ligger helt utanför möjligheternas ram för detta arbete.

Klassificeringen på bransch av de enskilda anläggningarna eller arbetsställena sker i industristatistiken med ledning av de framställda produkterna. Varje produkt är i princip möjlig att hänföra till en bestämd bransch. Sedan 1952 indelas den svenska industrin enligt industriberättelserna i 12 huvudgrupper. I tabellsammanställningarna i 1960 års industriberättelse redovisas emellertid inte huvudgrupp 12, el-, gas- och vattenverk. Huvudgrupperna är i sin tur uppdelade i sammanlagt 95 undergrupper, av vilka 43 är ytterligare uppdelade i 147 detaljgrupper. Den mest detaljerade indelningen omfattar således sammanlagt 199 detaljgrupper och ouppdelade undergrupper.²

Valet mellan de anförda grupperingarna bestäms i första hand av den grad av generalisering, som anses önskvärd i undersökningarna. En uppdelning av industrin i 95 undergrupper skulle erbjuda möjligheter till detaljstudier av lokaliseringsförändringarna inom svensk industri under 1950-talet. Genom en uppdelning på 11 huvudgrupper ökar generaliseringsgraden och därigenom möjligheterna till översikter.

För undersökningarna i följande kapitel har den svenska industrin delats upp på 11 industrihuvudgrupper. Indelningen kan betecknas som grov. Författaren skulle principiellt ha föredragit en finare indelning, som skulle ha givit möjligheter till detaljanalyser vid sidan av de mer översiktliga analyserna. I första hand skulle en uppdelning av den stora huvudgruppen metall- och verkstadsindustri på olika undergrupper ha medfört väsentliga fördelar.

¹ Se t. ex. G. Albinsson, *Svensk verkstadsindustri*. Uppsala, 1961, s. 198 ff.

² SOS Industri 1960, s. 5.

Den önskvärda uppdelningen på industriundergrupper skulle ha medfört ett betydande merarbete. Det räknearbete och karteringsarbete, som föregår analyserna, skulle ha ökat väsentligt. Avgörande har emellertid i första hand varit omständigheten, att befintliga maskinlistor inte innehåller uppgifter, som möjliggör en detaljerad branschuppdelning. I dessa listor finns nämligen *endast* en uppdelning av arbetsställena på huvudgrupper. För en uppdelning av materialet på undergrupper hade det blivit nödvändigt att på nytt bearbeta hålkorten för 1952 och 1960 (se s. 17 ff) i hålkortsmaskin. En sådan utökning av undersökningarna har inte ansetts möjlig inom ramen för detta arbete.

SYSSELSÄTTNINGS- OCH PRODUKTIONSUTVECKLING

Sysselsättnings- och produktionsutvecklingen inom olika industrihuvudgrupper mellan åren 1952 och 1960 framgår av tabell 2. Uppgifterna i tabellen är hämtade ur industrierättelserna 1952 och 1960.¹ Skillnaderna mellan dessa publicerade uppgifter och maskinlistornas uppgifter, vilka ligger till grund för beräkningarna i nästa kapitel, kan betecknas som små. I tabell 3 redovisas avvikelserna mellan industrierättelsernas och maskinlistornas uppgifter för 11 olika industrihuvudgrupper. För år 1952 föreligger ingen skillnad inom sex industrigrupper. Inom fyra grupper uppgår skillnaderna i samtliga fall till mindre än en promille. En grupp, livsmedelsindustri, uppvisar en skillnad på närmare sju promille. För denna grupp upptar maskinlistan 348 fler anställda än motsvarande industrierättelse. För år 1960 föreligger ingen skillnad inom tre industrihuvudgrupper. Skillnaderna inom övriga grupper är mycket små och uppgår i inget fall till mer än en promille av antalet anställda enligt 1960 års berättelse.

Stora skillnader i fråga om utveckling kan noteras mellan olika branscher. Inom jord- och stenindustri, dryckesvaru- och tobaksindustri samt textil- och sömnadsindustri minskade antalet anställda mellan år 1952 och år 1960. Den mest betydande absoluta och relativa sysselsättningsminskningen förekom inom den sistnämnda gruppen. Svag sysselsättnings-

¹ Principerna för deflateringen av 1960 års förädlingsvärden redovisas på s. 39 ff.

Tabell 2. Antal anställda och produktionsvolym inom olika industrigrupper 1952 och 1960

Industrigrupp	Antal anställda				Förädlingsvärde, 1 000 kronor				
	1952	1960	Förändring		1952	1960		Förändring	
			antal	procent		löpande priser	1952 års priser ^a	1 000 kr	procent
1. Gruvindustri	14 534	16 863	+ 2 329	+ 16,0	858 346	1 052 665	1 098 982	+ 240 636	+ 28,0
2. Metall- och verkstadsindustri	356 184	428 233	+ 72 049	+ 20,2	5 346 704	9 816 430	7 116 912	+ 1 770 208	+ 33,1
3. Jord- och stenindustri	40 496	39 892	- 604	- 1,5	545 238	950 484	718 566	+ 173 328	+ 31,8
4. Träindustri	65 550	69 497	+ 3 947	+ 6,0	712 358	1 292 506	1 009 447	+ 297 089	+ 41,7
5. Massa- och pappersindustri	53 597	63 661	+ 10 064	+ 18,8	1 179 778	1 894 754	2 122 124	+ 942 346	+ 79,9
6. Grafisk industri	36 078	41 731	+ 5 653	+ 15,7	541 878	990 542	675 550	+ 133 672	+ 24,7
7. Livsmedelsindustri	52 489	58 256	+ 5 767	+ 11,0	755 154	1 738 819	1 013 731	+ 258 577	+ 34,2
8. Dryckesvaru- och tobaksindustri	11 700	10 934	- 766	- 6,5	—	—	—	—	—
9. Textil- och sömnadsindustri	106 090	94 303	- 11 787	- 11,1	1 027 320	1 477 816	1 241 365	+ 214 045	+ 20,8
10. Läder-, hår- och gummi-varuindustri	30 920	33 024	+ 2 104	+ 6,8	369 421	575 775	487 681	+ 118 260	+ 32,0
11. Kemisk och kemisk-teknisk industri	32 372	39 193	+ 6 821	+ 21,1	640 897	1 375 194	1 119 408	+ 478 511	+ 74,7
Samtliga redovisade grupper	800 010	895 587	+ 95 577	+ 11,9	11 977 094	21 164 985	16 603 766	+ 4 626 672	+ 38,6

^a Ang. deflateringen se s. 39 ff.

Källa: SOS Industri 1952, 1960.

Tabell 3. Avvikelser mellan den publicerade industristatistikens och maskinlistornas uppgifter om antal anställda inom olika industrigrupper 1952 och 1960

Industrigrupp	Antal anställda 1952				Antal anställda 1960			
	Industri-berättelsen	Maskin-listan	Avvikelse		Industri-berättelsen	Maskin-listan	Avvikelse	
			absolut	promille			absolut	promille
1. Gruvindustri	14 534	14 534	±0	—	16 863	16 863	±0	—
2. Metall- och verkstadsindustri	356 184	356 184	±0	—	428 233	428 338	+ 105	0,2
3. Jord- och stenindustri	40 496	40 529	+ 33	0,8	39 892	39 883	- 9	0,2
4. Träindustri	65 550	65 529	- 21	0,3	69 497	69 438	- 59	0,8
5. Massa- och pappersindustri	53 597	53 597	±0	—	63 661	63 726	+ 65	1,0
6. Grafisk industri	36 078	36 058	- 20	0,6	41 731	41 722	- 9	0,2
7. Livsmedelsindustri	52 489	52 837	+ 348	6,6	58 256	58 266	+ 10	0,2
8. Dryckesvaru- och tobaksindustri	11 700	11 654	- 46	0,4	10 934	10 934	±0	—
9. Textil- och sömnadsindustri	106 090	106 090	±0	—	94 303	94 291	- 12	0,1
10. Läder-, hår- och gummivaruindustri	30 920	30 920	±0	—	33 024	33 028	+ 4	0,1
11. Kemisk och kemisk-teknisk industri	32 372	32 372	±0	—	39 193	39 193	±0	—
Industrigrupperna 1-11	800 010	800 304	+ 294	0,4	895 587	895 682	+ 95	0,1

ökning i förhållande till genomsnittet för hela industrin förekom inom träindustri samt läder-, hår- och gummivaruindustri.

Av den totala industriella sysselsättningsökningen i landet på över 95 000 personer svarade metall- och verkstadsindustrin för inte mindre än 72 000. Andra expansiva branscher var massa- och pappersindustri samt kemisk och kemisk-teknisk industri. En relativ sysselsättningsökning över genomsnittet för hela industrin förekom också inom gruvindustri samt grafisk industri.

Mätt i förädlingsvärde, förekom den största relativa produktionsökningen under undersökningsperioden inom massa- och pappersindustri (80 procent), kemisk och kemisk-teknisk industri (75 procent) samt träindustri (42 procent).

En relativt sett något svagare produktionsutveckling ägde rum inom metall- och verkstadsindustrin, jord- och stenindustrin, livsmedelsindustrin samt läder-, hår- och gummivaruindustrin. Den relativa produktionsutvecklingen inom dessa grupper var något svagare än genomsnittet för hela industrin. Den svagaste utvecklingen av produktionsvolymen uppvisade textil- och sömnadsindustrin.

I detta sammanhang bör påpekas, att jämförelseåret 1952 var ett lågkonjunkturår för de flesta branscher. Särskilt låg sysselsättning och låg produktionsvolym uppvisade skogsindustrierna detta år.

Mot bakgrund av anförda skillnader i utvecklingen mellan olika branscher är det uppenbart, att den totala industriutvecklingen inom olika delar av riket (se kapitel 2) delvis var en följd av regionala skillnader i den totala industrins sammansättning. I den fortsatta framställningen kommer den regionala utvecklingen och förändringarna i fördelningsbilden att studeras branschvis. Av skäl, som tidigare anförts, kommer dessa undersökningar enbart att baseras på sysselsättningsuppgifter.¹

¹ Se diskussionen av källmaterialet och olika mått på industrins omfattning och utveckling, s. 17 ff och 19 ff.

KAPITEL 4

Regional sysselsättningsutveckling för olika branscher

Undersökningarna i föregående kapitel avsåg sysselsättningsutvecklingen inom olika branscher i *hela* landet, sett som en enhet. I detta kapitel skall undersökningarna gälla sysselsättningsutvecklingen branschvis i *olika B-regioner*.

Bransch för bransch kommer de absoluta och relativa förändringarna av antalet sysselsatta *inom* olika regioner att studeras. En beskrivning av de väsentligaste regionala utvecklingstendenserna för olika branscher kommer att lämnas i verbal form. För en detaljerad redogörelse för den regionala sysselsättningsutvecklingen hänvisas läsaren till *bilaga V*.

Liksom tidigare i detta arbete kommer tyngdpunkten i framställningen att läggas på förändringarna i den industriella spridningsbilden, dvs. omfördelningarna av de sysselsatta *mellan* olika regioner. Beskrivningarna av lokaliseringförändringarna inom olika branscher kommer att baseras på följande beräkningar:

Region för region jämförs andelen av de industrianställda inom en bransch i hela riket år 1952 med motsvarande andel år 1960. Andelsjämförelserna kan, som för storstadsregionerna i tabell 5 på s. 103, baseras på relativa tal. På samma sätt som i kapitel 2 kommer emellertid andelsvinster och andelsförluster i första hand att uttryckas i absoluta tal, dvs. antal industrianställda. Vid beräkningarna kommer formel 5 på s. 26 till användning. Erhålls ett positivt värde vid beräkningen för en region, anger detta, att regionen i fråga ökat sin andel av totala antalet anställda i riket inom den studerade industrigruppen mellan åren 1952 och 1960. Ett negativt värde anger, att regionen fått sin andel reducerad. Sysselsätt-

ningsutvecklingen för den studerade industrigruppen i regionen har med andra ord varit svagare än riksgenomsnittet för gruppen. Positiva och negativa värden, således omfördelningsvinster och omfördelningsförluster för samtliga B-regioner, tar inom varje industrigrupp ut varandra.

Resultaten av beräkningarna presenteras i *bilaga VI*. För att underlätta tolkningen har en omfördelningskarta konstruerats för var och en av de studerade industrigrupperna (figur 5-15). Cirklarna på dessa kartor är proportionella mot de värden, som presenteras i bilaga VI. Cirkelytorna representerar således omfördelningsvinster eller -förluster, mätta i antal anställda. En *vit* cirkelyta anger, att den aktuella regionen minskat sin andel av antalet anställda inom den studerade industrigruppen i landet. En *svart* cirkelyta anger på motsvarande sätt andelsökning. En *grå* cirkelyta betyder, att ingen nämnvärd andelsförändring ägt rum.

En viss generalisering har gjorts vid konstruktionen av kartorna. Den minsta cirkelyta, som förekommer på kartorna, motsvarar 50 anställda. Omfördelningsvinster eller omfördelningsförluster på mellan +51 och -51 resulterar således i lika stora cirkelytor. Ökningar eller minskningar med mer än 50 personer motsvaras emellertid av cirkelytor, exakt proportionella mot de värden, som erhålls vid beräkningarna. Värden mellan +25 och -25 ger grå cirkelytor. Värdet +25 och högre ger svarta, värdet -25 och lägre vita cirkelytor. För att underlätta jämförelser är de skalor för konstruktion av cirkelytorna, som används på de olika kartorna, lika för alla industrigrupperna.

Inledningsvis skall omfördelningarnas eller lokaliseringsförändringarnas *omfattning* inom olika branscher fastställas.

LOKALISERINGSFÖRÄNDRINGARNAS OMFATTNING

Det kan antas, att utvecklingen *inom* enskilda branscher uppvisar regionala variationer. En regionalt ojämn utveckling inom en bransch får till följd förskjutningar i branschens regionala fördelning inom landet. Dessa förmodade omfördelningar eller lokaliseringsförändringar har ansetts vara av speciellt intresse i föreliggande undersökning. För att undersöka riktigheten av ovan gjorda antagande har omfördelningarnas omfattning be-

Tabell 4. Lokaliseringsförändringarnas omfattning 1952-60 för olika industrigrupper

Industrigrupp	Om-fördelnings-koefficient	Om-fördelningarnas omfattning i absoluta tal (antal anställda)
1. Gruvindustri	0,14	± 2 290
2. Metall- och verkstadsindustri	0,05	± 22 243
3. Jord- och stenindustri	0,10	± 3 841
4. Träindustri	0,09	± 6 424
5. Massa- och pappersindustri	0,08	± 4 995
6. Grafisk industri	0,04	± 1 620
7. Livsmedelsindustri	0,08	± 4 721
8. Dryckesvaru- och tobaksindustri	0,11	± 1 200
9. Textil- och sömnadsindustri	0,11	± 10 111
10. Läder-, hår- och gummivaruindustri	0,12	± 4 034
11. Kemisk och kemisk-teknisk industri	0,11	± 4 467
Hela industrin	0,04	± 33 860

räknats för var och en av de studerade industrihuvudgrupperna. Resultaten redovisas i tabell 4.

I tabellen anges de olika industrigruppernas *omfördelningskoefficienter*. Dessa koefficienter har beräknats enligt formel 2, s. 26. Koefficienterna utgör numeriska uttryck för den relativa omfattningen av lokaliseringförändringarna inom olika branscher. Det bör här erinras om, att koefficienten 0 anger, att industrigruppen i fråga fördelar sig relativt på de olika ytelementen på exakt samma sätt år 1960 som år 1952. Koefficienten 1 anger, att samtliga sysselsatta inom en industrigrupp år 1960 återfinns inom helt andra regioner än i vilka de återfanns år 1952. Koefficienten 0,10 anger, att ca 10 procent av de sysselsatta inom branschen omfördelats mellan regionerna osv.

I sista kolumnen i tabell 4 anges omfördelningarnas eller omlokaliseringarnas omfattning i absoluta tal, här antal anställda inom den studerade industrigruppen. Talen utgör summan av alla omfördelningsvinster och omfördelningsförluster för rikets B-regioner mellan åren 1952 och 1960. Beräkningarna av dessa omfördelningstal har region för region gjorts

enligt formel 5, s. 26. Beräkningarna kommer att närmare presenteras i nästa kapitel. Resultaten för varje region och industrigrupp redovisas i bilaga VI.

Anförda omfördelningskoefficienter liksom summorna av samtliga omfördelningsvinster och omfördelningsförluster utgör ett slags mått på de olika branschernas interregionala »rörlighet» under den studerade tidsperioden. Med rörlighet avses därvid inte fysisk rörlighet i den bemärkelsen, att industrianläggningar eller arbetsställen flyttat. *Med graden av rörlighet avses i vilken omfattning en viss bransch är annorlunda fördelad på de olika ytelementen vid en tidpunkt i jämförelse med en annan tidpunkt.* Formerna för omfördelningarna är inte kända. Omfördelningar i den bemärkelse, som används här, torde i stor utsträckning kunna förklaras av regionala skillnader i tillväxt eller utveckling inom tidigare existerande industri. Omfördelningarna kan vidare delvis vara en följd av flyttningar av arbetsställen. Men de kan också delvis förorsakas av nyetableringar och nedläggningar av industriella enheter.

Som framgår av tabell 4, var de interregionala omfördelningarna av de anställda mellan åren 1952 och 1960 av betydande *absolut omfattning* inom de två stora industrigrupperna metall- och verkstadsindustri samt textil- och sömnadsindustri. Absoluta omfördelningar, värda att uppmärksamma, förekom också inom träindustri, massa- och pappersindustri, livsmedelsindustri, läder-, hår- och gummivaruindustri samt kemisk och kemisk-teknisk industri.

Inom de uppräknade industrigrupperna fick omfördelningarna med ett undantag tydlig *relativ effekt*, vilket framgår av gruppernas omfördelningskoefficienter. Undantaget var metall- och verkstadsindustrin. De betydande absoluta omfördelningsvinster och omfördelningsförluster, som många regioner i landet uppvisade under den aktuella perioden, får liten effekt satta i relation till det i många regioner stora antalet anställda inom denna industrigrupp. På motsatt sätt får de förhållandevis små absoluta omfördelningstalen för t. ex. gruvindustrin samt dryckesvaru- och tobaksindustrin betydande relativ effekt, när hänsyn tas till dessa industrigrupperns ringa omfattning i många regioner. Slutligen finns det anledning att peka på omfördelningarnas ringa både absoluta och relativa omfatt-

ning inom en sådan bransch som grafisk industri. Lokaliseringsförändringarna inom denna bransch under undersökningsperioden kan betecknas som mycket små.

GRUVINDUSTRI

Gruvindustrin hör till de sysselsättningsmässigt minsta industrigrupperna i den officiella industristatistiken. Antalet anställda uppgick år 1960 till närmare 16 900. I förhållande till år 1952 innebar detta en ökning med drygt 2 300 personer eller ca 16 procent. Produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde, ökade under samma tid med ca 241 miljoner kronor, räknat i 1952 års penningvärde, eller ca 28 procent. Den relativa sysselsättningsökningen inom gruppen låg över genomsnittet för hela industrin (ca 12 procent), medan den relativa produktionsökningen låg under motsvarande genomsnitt (närmare 39 procent). (Se tabell 2.)

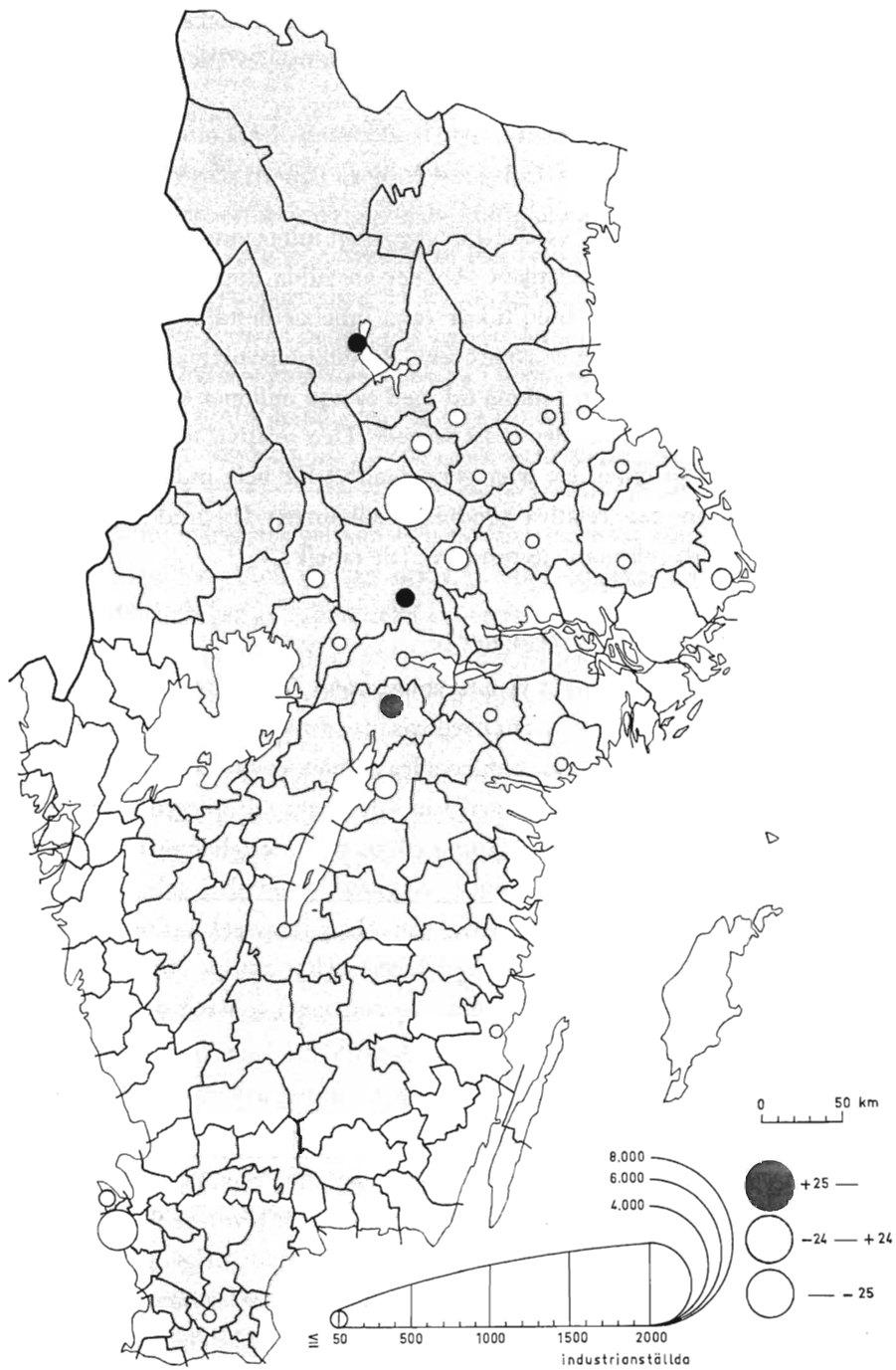
Öknings- och minskningsregioner

Endast 32 B-regioner i riket rymde enligt 1960 års industristatistik anställda inom gruvindustri. År 1952 redovisades gruvindustri i 33 regioner.

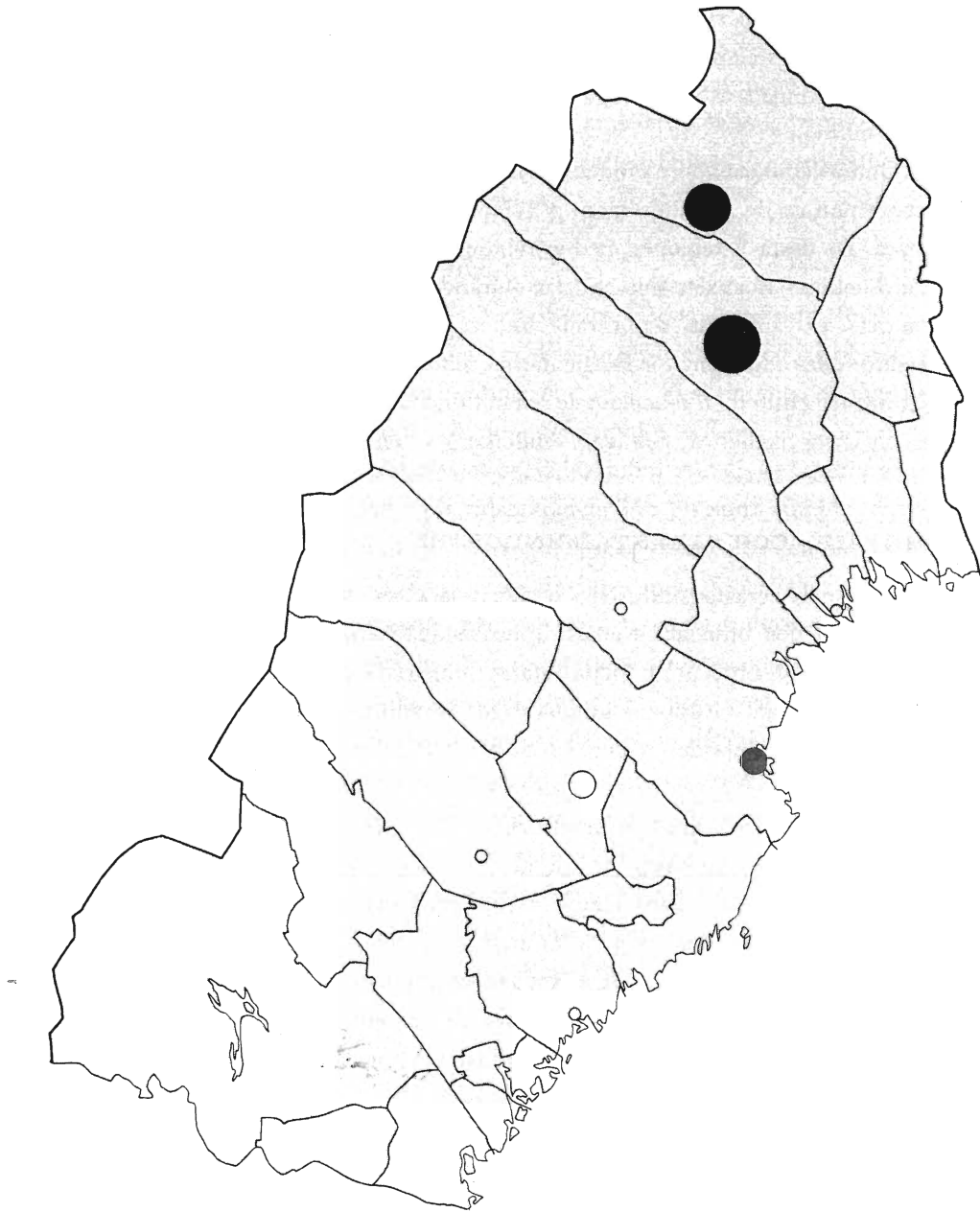
Mellan åren 1952 och 1960 reducerades antalet anställda inom gruvindustrin i 18 regioner. Minskningen var i de flesta fall obetydlig, mätt i absoluta tal. Sysselsättningsminskning på 50 personer eller mer förekom i Norrtälje, Motala, Hälsingborgs, Höganäs, Ludvika och Lycksele B-regioner. Betydande både relativ och absolut sysselsättningsökning ägde framför allt rum i Skellefteå (39 procent eller 376 personer), Gällivare-Malmbergets (70 procent eller 1 310 personer) och Kiruna (46 procent eller 1 053 personer) B-regioner. (Bilaga V.)

Förändringar i spridningsbilden

Skillnaderna i sysselsättningsutveckling mellan olika regioner resulterade i vissa förskjutningar i gruvindustrins regionala fördelning. Den relativa omfattningen av dessa omfördelningar framgår av industrigruppens omfördelningskoefficient, 0,14 (tabell 4). Den absoluta omfattningen av förskjutningarna och den regionala fördelningen av omfördelningsvinster och

Figur 5 a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *gruvindustri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 5 b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *gruvindustri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

-förluster på olika B-regioner illustreras på figur 5 a och b. De exakta omfördelningstalen framgår av bilaga VI. Summan av alla omfördelningstal med samma tecken, 2 290, anger omfördelningarnas omfattning i absoluta tal.

Omfördelningsbilden kännetecknades av en tendens till rumslig koncentration av de anställda inom gruvindustri år 1960 i förhållande till år 1952. De flesta B-regioner med gruvindustri i Svealand och norra Götaland behöll i stort sett sina andelar oförändrade eller fick sina andelar av landets gruvanställda reducerade under perioden. I nordvästra Skåne reducerades andelarna för Hälsingborgs och Höganäs B-regioner. Andelsökningarna tillföll i första hand de redan tidigare betydande gruvområdena i och kring Skellefteå, Gällivare-Malmberget och Kiruna.

METALL- OCH VERKSTADSINDUSTRI

Metall- och verkstadsindustrin är den i särklass största industrihuvudgruppen i den officiella svenska industristatistiken. År 1960 sysselsatte gruppen ca 48 procent av totala antalet industrissysselsatta, som redovisades i statistiken. Gruppens sammanlagda förädlingsvärde motsvarade ca 46 procent av hela den svenska industrins förädlingsvärde. Det är mot denna bakgrund uppenbart, att utvecklingen inom denna dominerande industrigrupp i hög grad påverkat och satt sin prägel på den utvecklingsbild, som tidigare tecknats för hela den svenska industrin.

Antalet anställda inom metall- och verkstadsindustrin ökade under perioden 1952-60 med drygt 72 000 personer. Den relativa ökningen uppgick till något över 20 procent, vilket kan jämföras med den genomsnittliga ökningen för hela industrin på närmare 12 procent. Endast en industrigrupp, kemisk och kemisk-teknisk industri, uppvisade en större relativ sysselsättningsökning mellan jämförelseåren.

Produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde, ökade under perioden med i runt tal 1 800 miljoner kronor, räknat i 1952 års penningvärde. Den relativa ökningen var ca 33 procent. Motsvarande ökning för hela industrin var närmare 39 procent. (Tabell 2.)

Huvudgruppen metall- och verkstadsindustri är en mycket heterogen

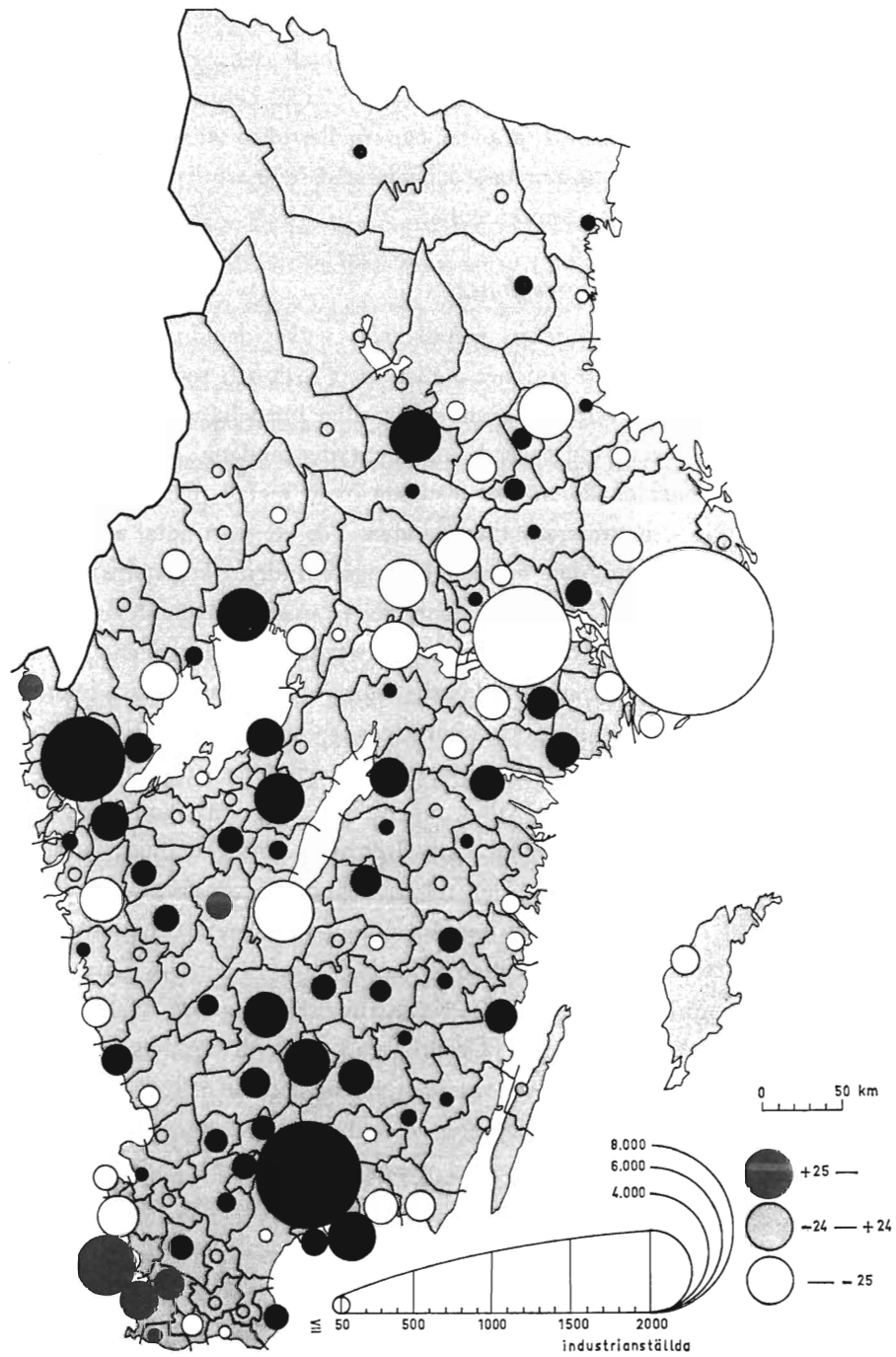
grupp, sammansatt av en rad olika undergrupper med olika utvecklings-tendenser. För en detaljerad utvecklingsanalys hade det varit önskvärt att dela upp huvudgruppen i flera undergrupper, vilka kunnat studeras var för sig. Som tidigare nämnts (s. 48 ff), har emellertid en sådan uppdelning inte varit möjlig, varför hela metall- och verkstadsindustrin i denna undersökning måste behandlas som en enhet.

Öknings- och minskningsregioner

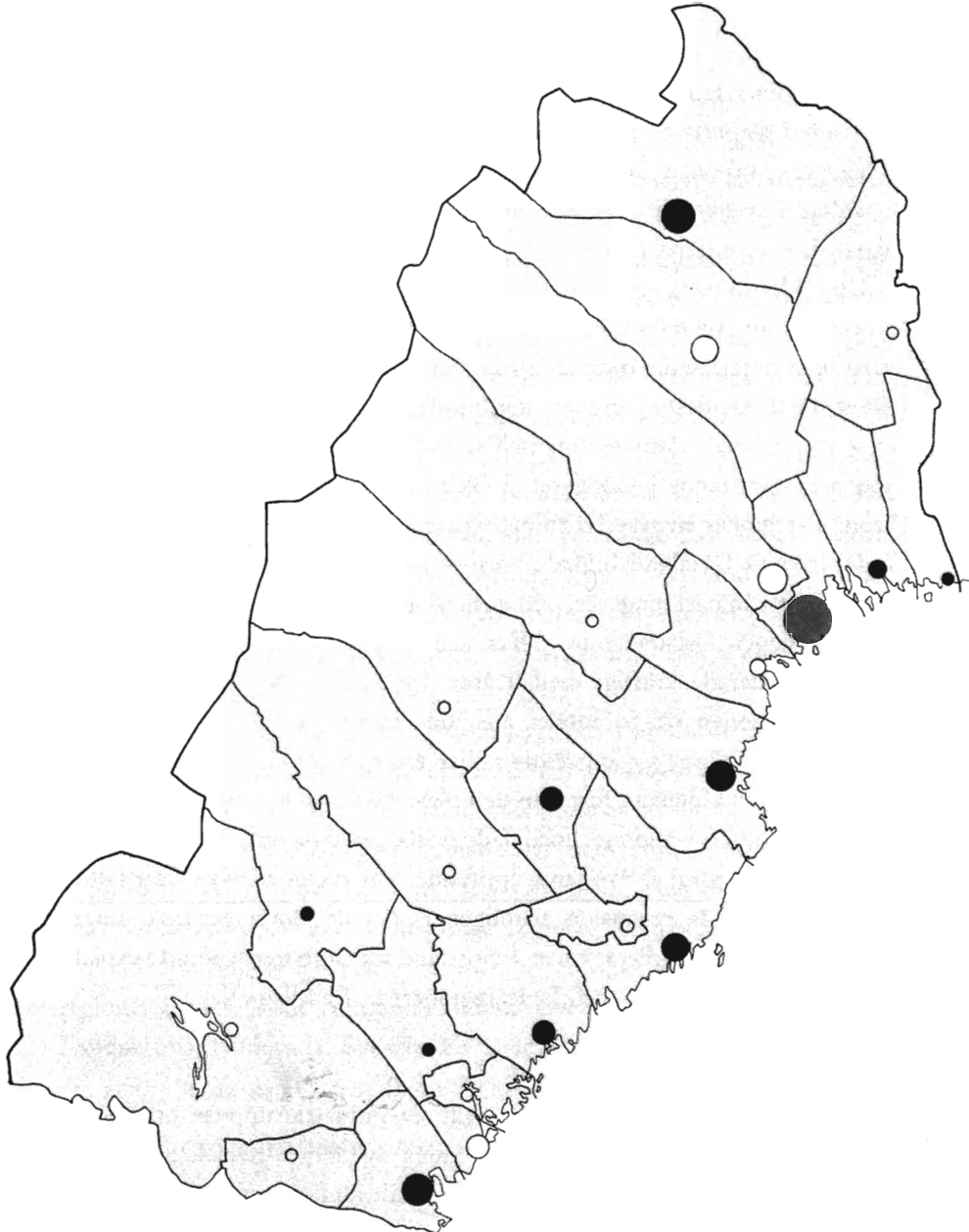
Sysselsättningsminskning inom metall- och verkstadsindustri förekom endast i sammanlagt 11 B-regioner mellan åren 1952 och 1960. I absoluta tal var tillbakagången i dessa regioner obetydlig. Fördelningen av minskningsregionerna inom landet visade ingen entydig tendens.

I 141 B-regioner ökade antalet anställda inom metall- och verkstadsindustrin under den studerade tidsperioden. För ett stort antal av dessa regioner låg emellertid den relativa ökningen under riksgenomsnittet, som var ca 20 procent. Bland dessa regioner med förhållandevis svag sysselsättningsökning märktes några med betydande industricentra. På grund av metall- och verkstadsindustrins stora omfattning i dessa regioner fick betydande absoluta sysselsättningsökningar svag relativ effekt. I Stockholmsregionen ökade antalet anställda inom den aktuella industrigruppen med 4 355 personer, vilket motsvarade en relativ ökning på ca sju procent. Den största absoluta sysselsättningsökningen inom landet förekom i Göteborgsregionen. Den relativa ökningen var ca 19 procent. Bland övriga betydande industriområden med relativ expansion under riksgenomsnittet fanns regioner med följande centra: Södertälje, Uppsala, Katrineholm, Finspång, Jönköping, Karlskrona, Hälsingborg, Halmstad, Kristinehamn, Arvika, Hagfors, Örebro, Fagersta och Sandviken. Den relativa expansionen inom dessa områden var mellan tre och 18 procent. En ökning av antalet anställda inom metall- och verkstadsindustrin i Västeråsregionen på närmare 3 700 personer motsvarade relativt sett riksgenomsnittet 20 procent.

En relativ ökning av antalet anställda inom den aktuella industrigruppen på över 30 procent förekom i inte mindre än 60 av rikets 152 B-regioner. Större sammanhängande block av sådana ökningsregioner uppträdde

Figur 6 a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *metall- och verkstadsindustri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 6b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *metall- och verkstadsindustri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

huvudsakligen sydväst om en linje Karlstad–Oskarshamn. Enstaka regioner återfanns spridda i Svealand och Norrland.

Den stora relativa expansionen ägde i många fall rum i regioner med litet antal sysselsatta inom metall- och verkstadsindustrin, varför den relativa expansionen inte motsvarades av någon mer betydande absolut sysselsättningsökning. Detta förhållande var särskilt vanligt inom de expansiva regionerna i Norrlands inland.

Uppställs kravet, att betydande relativ ökning skall motsvaras av en absolut ökning på minst 500 personer för att betecknas som anmärkningsvärd, kan antalet anmärkningsvärda ökningsområden i landet begränsas till ett fåtal. De flesta regioner, som uppfyllde dessa krav, dvs. uppvisade över 30 procents relativ ökning och samtidigt en absolut ökning på minst 500 personer, fanns i Götaland. I Skåne uppvisade Lunds och Landskrona B-regioner en sysselsättningsexpansion av minst denna omfattning. I det inre av Götaland bildade Värnamo-, Växjö- och Alvestaregionerna kärna i ett anmärkningsvärt expansionsområde. I utkanterna av detta område ligger Oskarshamns-, Karlshamns- och Olofströmsregionerna, vilka expanderade kraftigt mellan åren 1952 och 1960. Inom den sistnämnda regionen ökade antalet anställda inom metall- och verkstadsindustrin med drygt 3 500 personer eller 229 procent.

I nordvästra Götaland förekom den mest omfattande relativa och absoluta expansionen i regioner med Uddevalla, Vänersborg, Mariestad och Skövde som centra. I Svealand uppfyllde fem regioner ovan uppställda krav på betydande expansion, nämligen Karlstads, Borlänge, Enköpings, Nyköpings och Flens B-regioner. I Norrland förekom motsvarande expansion endast i Sundsvalls- och Luleåregionerna. (Se bilaga V.)

Förändringar i spridningsbilden

Omfördelningarnas omfattning framgår av industrigruppens omfördelningskoefficient, 0,05 (tabell 4). Ett index av denna storlek anger, att omfördelningarna *relativt* sett inte var särskilt omfattande. Eftersom den studerade industrigruppen sysselsätter ett betydande antal personer i åtskilliga av landets B-regioner, kan man emellertid förvänta sig, att omfördelningensvinster och omfördelningsförluster var betydande, omräknade

i *absoluta* tal. Omfördelningarnas absoluta omfattning uppgick till drygt 22 000 anställda. Fördelningen av dessa omfördelningsvinster och -förluster framgår av svarta och vita cirkelytor på figur 6 a och b. De exakta värden som ligger till grund för karteringen kan utläsas ur bilaga VI.

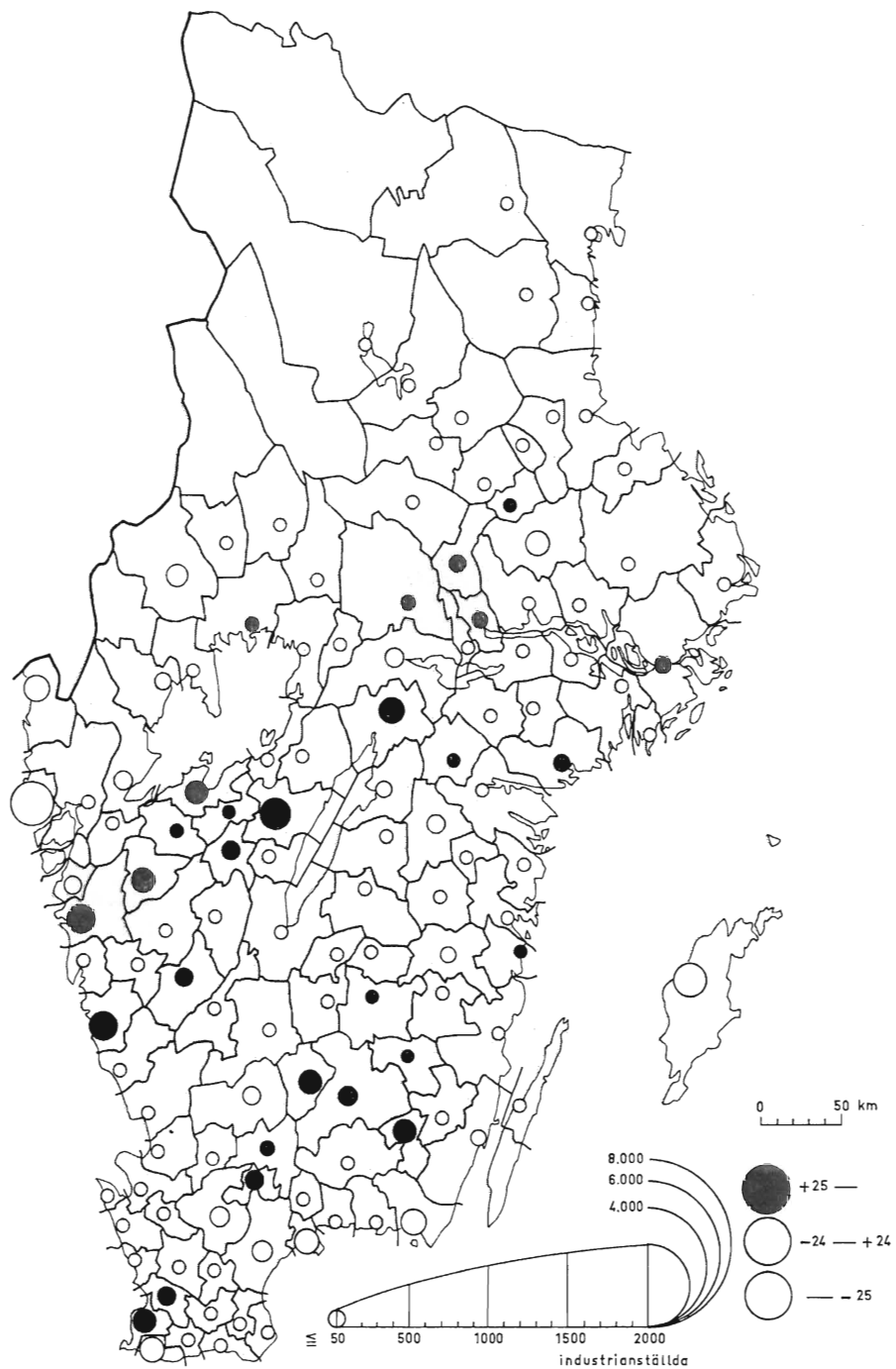
Några regioner med till omfattningen betydande metall- och verkstadsindustri fick mellan åren 1952 och 1960 sina andelar av de anställda inom industrigruppen i hela riket minska. Andelsökningarna tillföll ett mycket stort antal spridda regioner. Den regionala fördelningen av de anställda inom branschen var med andra ord jämnare år 1960 än år 1952.

Den största andelsminskningen drabbade Stockholmsregionen. I denna region skulle det ha krävts ytterligare drygt 8 200 anställda inom metall- och verkstadsindustrin år 1960 för att regionen detta år skulle ha behållit sin andel från år 1952. Expansionen inom regionen på sju procent var betydligt mindre än riksgenomsnittet, som var drygt 20 procent. Andra regioner med betydande andelsminskningar var i Svealand Eskilstuna, Örebro, Lindesbergs, Fagersta och Sandvikens B-regioner. I Götaland minskade andelarna i Jönköpings, Hälsingborgs och Göteborgs B-regioner.

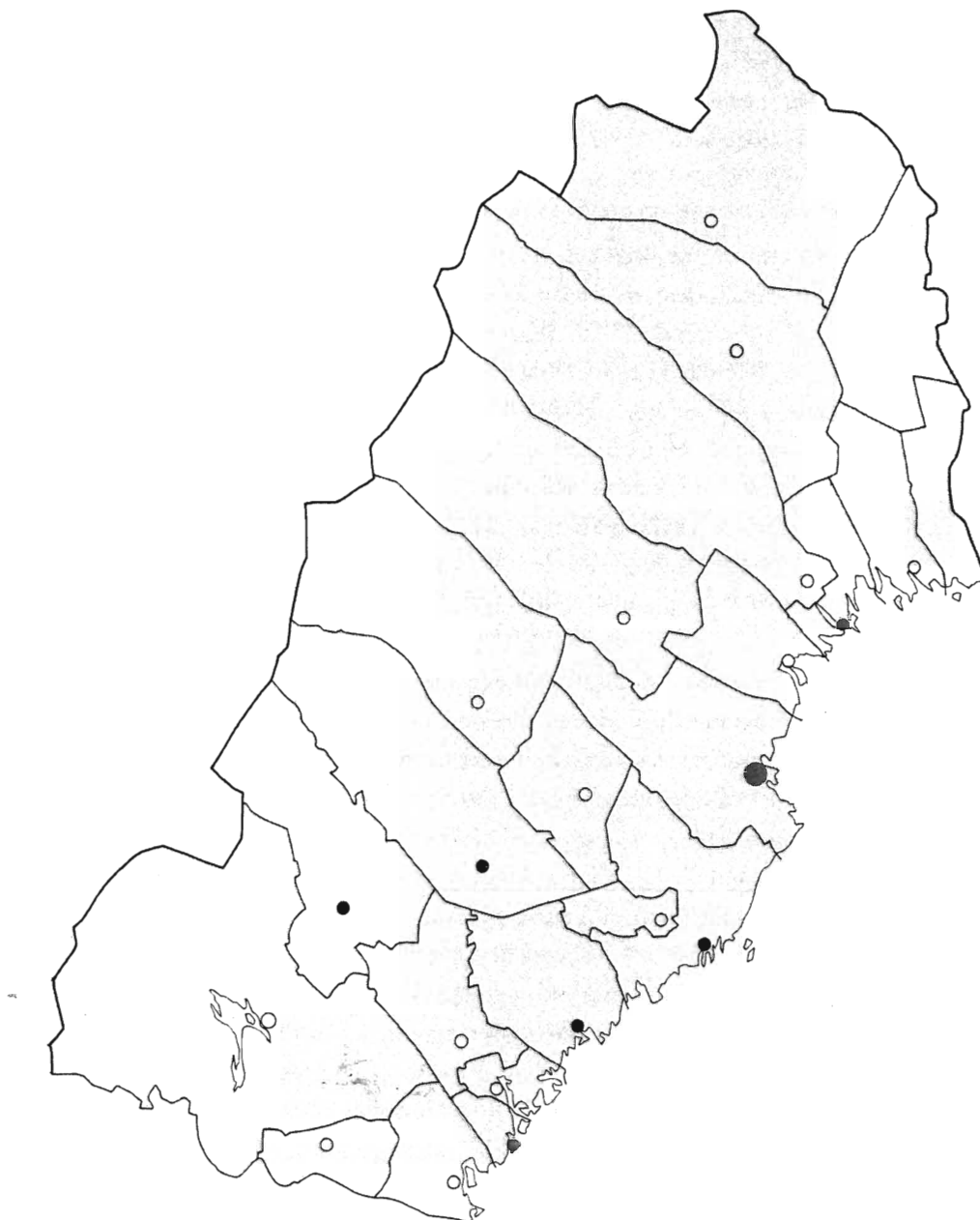
Omfördelningsvinsterna mellan åren 1952 och 1960 fördelade sig på ett betydande antal regioner inom skilda delar av landet. Som framgår av figur 6 a och b, kan utspridningen av andelarna av de anställda inom metall- och verkstadsindustrin betecknas som stor. Svarta cirkelytor uppträder i stort antal framför allt i Götaland. Men även i Svealand och Norrland visar kartan åtskilliga regioner med andelsvinster. Betydande omfördelningsvinster på mer än 500 anställda kan noteras för regioner med följande centra: Värnamo, Alvesta, Karlshamn, Olofström, Landskrona, Uddevalla, Skövde, Karlstad, Borlänge och Luleå.

JORD- OCH STENINDUSTRI

Antalet anställda inom jord- och stenindustri i landet minskade under den undersökta tidsperioden. Minskningen uppgick till drygt 600 personer eller mellan en och två procent. Under samma period ökade jord- och stenindustrins produktion, mätt i förädlingsvärde, med över 173 miljoner

Figur 7a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom jord- och stenindustri mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 7b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *jord- och stenindustri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

kronor eller nära 32 procent. 1960 års förädlingsvärde har därvid räknats om i 1952 års priser. Den procentuella produktionsökningen för industrigruppen låg något under den genomsnittliga ökningen för hela den svenska industrin, som var närmare 39 procent. (Tabell 2.)

Öknings- och minskningsregioner

Antalet anställda inom jord- och stenindustri minskade mellan åren 1952 och 1960 i ungefär hälften av landets 152 B-regioner. Som framgår av bilaga V, var tillbakagången i de flesta av dessa regioner relativt liten, mätt i absoluta tal. Betydande reducering av antalet anställda inom den studerade industrigruppen (mer än 100 personer) förekom framför allt i östra och södra Götaland samt i Bohuslän. Regioner med betydande sysselsättningsminskning var Visby, Karlskrona, Sölvesborgs, Kristianstads, Hässleholms och Trelleborgs B-regioner. Vidare var tillbakagången markant i regioner med Lysekil, Strömstad, Vänersborg, Arvika, Örebro och Sala som centra. Sammanlagt minskade antalet anställda inom jord- och stenindustri i de uppräknade regionerna med drygt 2 400 personer.

Betydande absolut sysselsättningsexpansion (mer än 100 anställda) under den studerade tidsperioden förekom i ett förhållandevis litet antal B-regioner inom riket. Den absoluta expansionen i dessa motsvarades i de flesta fall av betydande relativ sysselsättningsökning. De expansiva regionerna uppträdde i bl. a. ett par sammanhängande områden, ett i det inre av södra Götaland kring Växjö, Alvesta, Emmaboda och Osby, ett i Västergötland kring bl. a. Alingsås, Skövde, Falköping och Lidköping. Vidare är det angeläget att peka på den betydande absoluta och relativa sysselsättningsexpansion inom jord- och stenindustri, som förekom under 1950-talet i Göteborgs- och Malmöregionerna. Ökningen av antalet anställda var slutligen betydande i Varbergs, Hallsberg-Kumla och Skellefteå B-regioner. Ökningen i de uppräknade regionerna uppgick till sammanlagt över 2 000 industrianställda.

Förändringar i spridningsbilden

Den relativa omfattningen av omfördelningarna framgår av industrigruppens omfördelningskoefficient, som enligt tabell 4 uppgick till 0,10.

Mätt i absoluta tal motsvarade omfördelningarna drygt 3 800 industrianställda. Den regionala fördelningen av omfördelningvinster och omfördelningsförluster inom riket framgår av figur 7a och b.

De regioner, som ökade sina andelar av de anställda inom jord- och stenindustri under den aktuella perioden, visade vissa tendenser till rumslig koncentration. Som framgår av omfördelningskartorna, framträdde en sådan expansiv grupp av regioner i det inre av södra Götaland, en annan grupp i Västergötland. En tredje grupp av expansiva områden omfattade Nyköpings, Finspångs och Hallsberg-Kumla B-regioner samt några områden i Bergslagen. De tre storstadsregionernas andelsökningar var påtagliga. Mindre andelsökningar förekom slutligen i några Norrlandsregioner.

Omfördelningsförlusterna i några B-regioner var betydande. Som exempel på sådana förlustregioner kan anföras Visby B-region, flera regioner i Blekinge och Kristianstads län, Trelleborgs B-region samt utefter västkusten Lysekils och Strömstads B-regioner. Flera regioner med små omfördelningsförluster framträder på kartan. (Bilaga VI.)

TRÄINDUSTRI

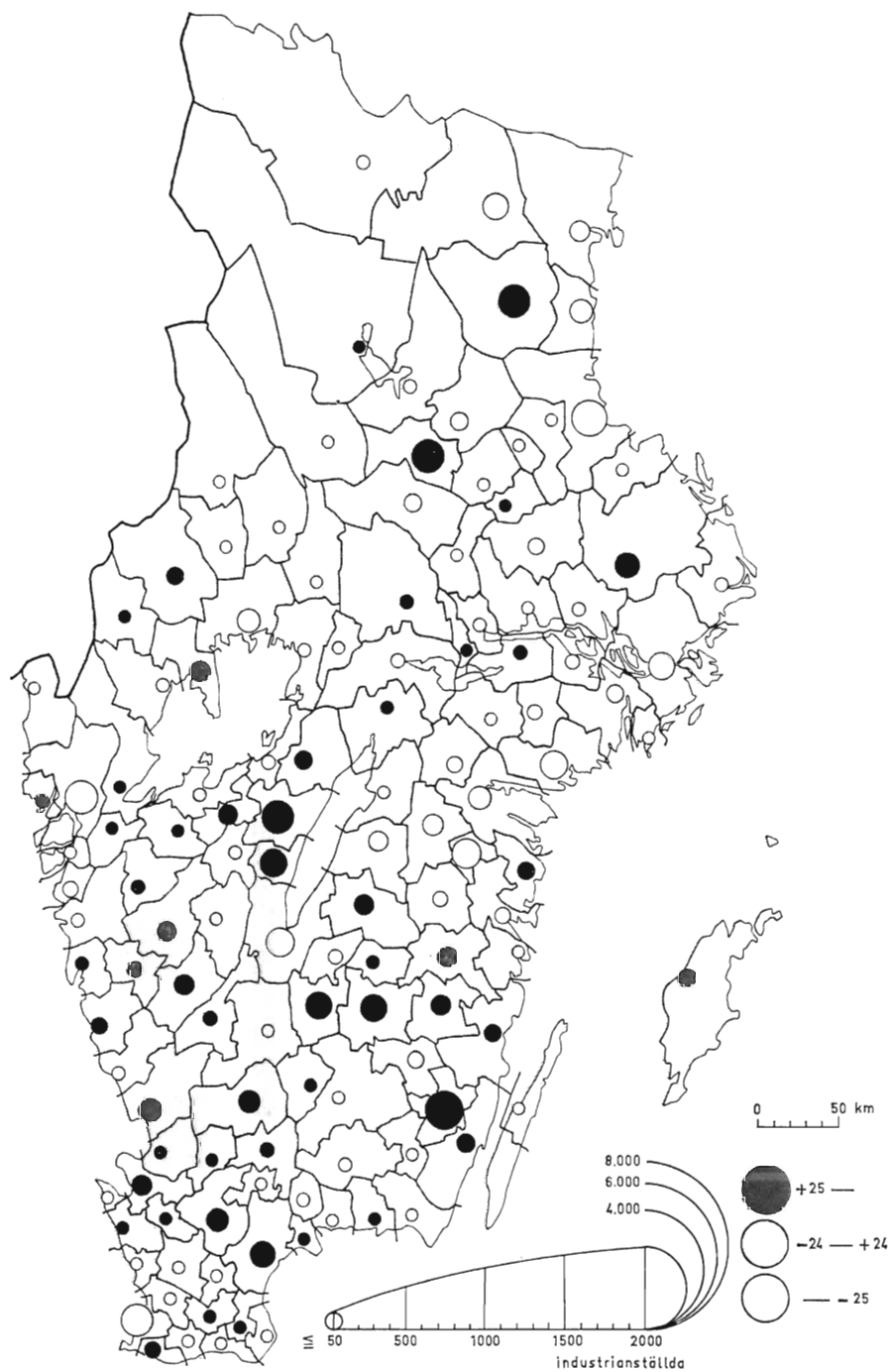
I hela riket ökade antalet anställda inom träindustri med närmare 4 000 personer mellan åren 1952 och 1960. Den relativa sysselsättningsökningen var sex procent, dvs. betydligt mindre än genomsnittet för hela industrin i landet (ca 12 procent).

Mot bakgrund av den svaga sysselsättningsutvecklingen var produktionsstegringen inom träindustrin betydande. Produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde, ökade med nära 300 miljoner kronor, räknat i 1952 års penningvärde, eller ca 42 procent mellan åren 1952 och 1960. Den relativa produktionsökningen låg ca tre procent över genomsnittet för hela industrin i landet. (Tabell 2.)¹

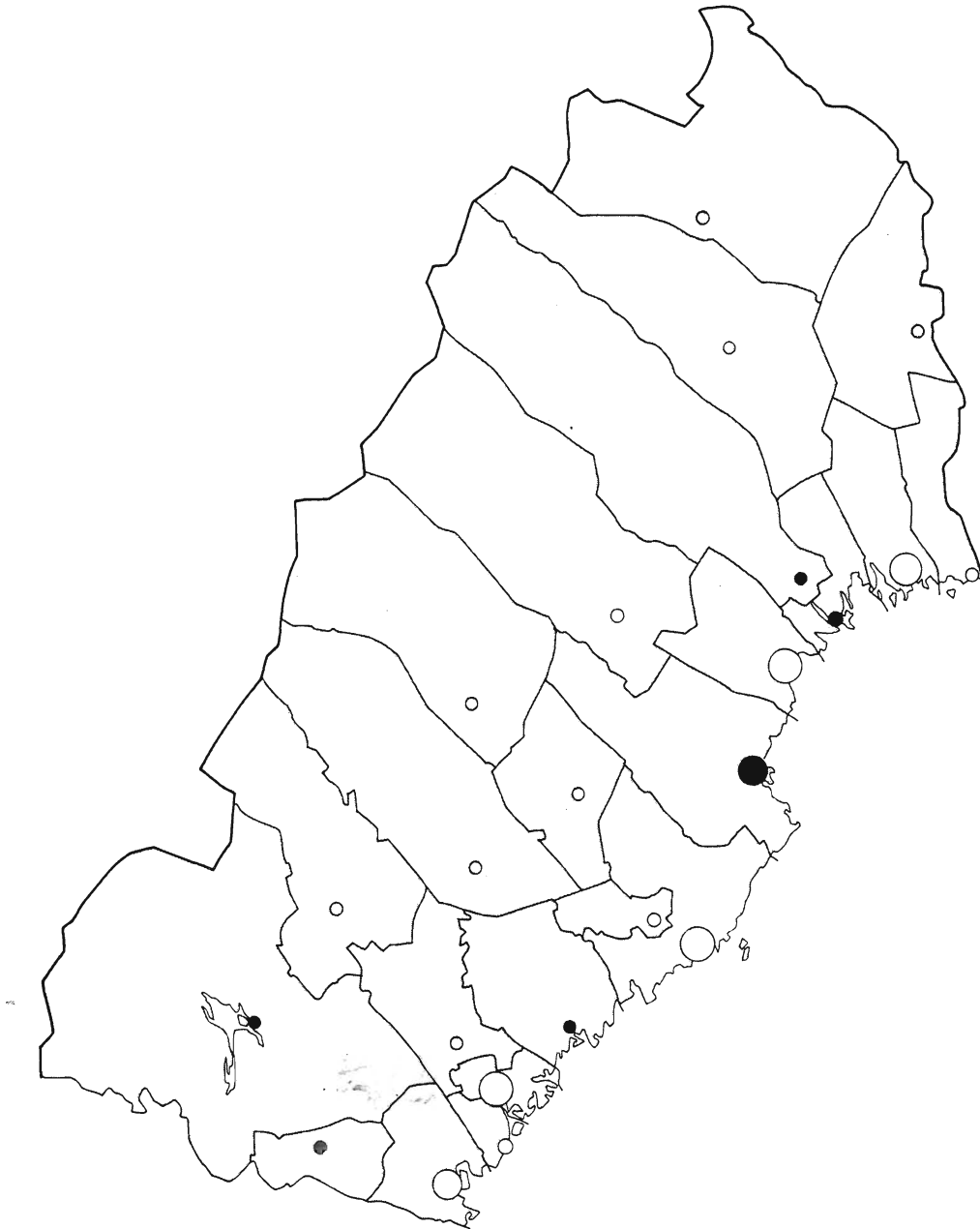
Öknings- och minskningsregioner

Under den studerade perioden minskade antalet anställda inom träindustri i 62 av landets 152 B-regioner. Som framgår av bilaga V, grupperade

¹ Som tidigare påpekats (s. 52) var år 1952 ett lågkonjunkturår för denna bransch.

Figur 8a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *träindustri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 8b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *träindustri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

sig åtskilliga av minskningsregionerna i Svealand och Götaland i sammanhängande områden. Ett sådant minskningsområde sträckte sig från Mälardalen söderut genom Södermanlands och Östergötlands län. I sydligaste Östergötland övergick minskningsområdet i ett sydsvenskt ökningsområde, som skall beröras nedan. Flera minskningsregioner var dessutom spridda inom i stort sett hela Svealand. Några sammanhängande minskningsregioner fanns i Malmöhus län. Bland regioner i Svealand och Götaland med betydande minskning av antalet anställda inom träindustri märktes Stockholms, Nyköpings, Norrköpings och Jönköpings B-regioner, i vilka minskningen uppgick till vardera över 100 personer. Minskning med mer än 200 personer förekom i regioner med Åtvidaberg, Malmö och Uddevalla som centra. Insprängda bland anförda minskningsregioner framträdde enstaka regioner med sysselsättningsökning.

Det mest betydande minskningsområdet i landet omfattade en rad av regioner utefter Norrlandskusten, från Gävle över Söderhamn, Hudiksvall, Sundsvall, Härnösand, Kramfors, Umeå, Piteå och Kalix till Haparanda. I dessa regioner minskade antalet anställda inom träindustri med sammanlagt ca 1 800 personer.

En kartering av de resultat, som redovisas i bilaga V, visar, att de regioner, i vilka antalet anställda inom träindustri ökade mellan år 1952 och år 1960, huvudsakligen var belägna sydväst om en linje Karlstad–Oskarshamn. Inom detta område ökade antalet anställda i 21 regioner vardera med mer än 100 personer. Den sammanlagda ökningen inom dessa regioner uppgick till över 4 000 anställda, genomsnittsökningen per region till närmare 200 personer. Den relativa expansionen låg långt över riksgenomsnittet. I anslutning till de 21 regionerna uppträdde flera andra regioner med betydande relativ ökning av antalet anställda men med mindre anmärkningsvärd absolut expansion.

I Svealand ökade antalet anställda inom den studerade industrigruppen med mer än 100 personer i vardera Arvika, Säffle, Lindesbergs och Borlänge B-regioner. I Norrland förekom motsvarande expansion endast i regionerna kring Bollnäs, Örnköldsvik och Skellefteå.

Förändringar i spridningsbilden

Lokaliseringsförändringarna inom svensk träindustri mellan åren 1952 och 1960 kan betecknas som relativt betydande. Som framgår av tabell 4, gav omfördelningarna mellan olika regioner en omfördelningskoefficient på 0,09, vilket motsvarade en interregional omfördelning av drygt 6 400 anställda.

Hur de sysselsatta inom träindustri omfördelades mellan olika områden i landet, framgår av figur 8 a och b. De exakta resultaten av de beräkningar enligt formel 5, s. 26, som ligger till grund för karteringen, finns att tillgå i bilaga VI.

De regioner, som ökade sina andelar av landets anställda inom träindustri, fanns framför allt i Götaland med undantag av de nordöstra delarna. Enstaka regioner med andelsökningar uppträdde i Svealand. I Norrland fanns endast ett fåtal regioner med andelsvinster.

Under den studerade perioden drabbade omfördelningsförlusterna framför allt regioner utefter Norrlandskusten från Gävle till Haparanda. Omfördelningsförlusterna i Svealand var av mindre omfattning. I Götaland var förlusterna huvudsakligen begränsade till de nordöstra delarna och till Jönköpings-, Malmö- och Uddevallaregionerna.

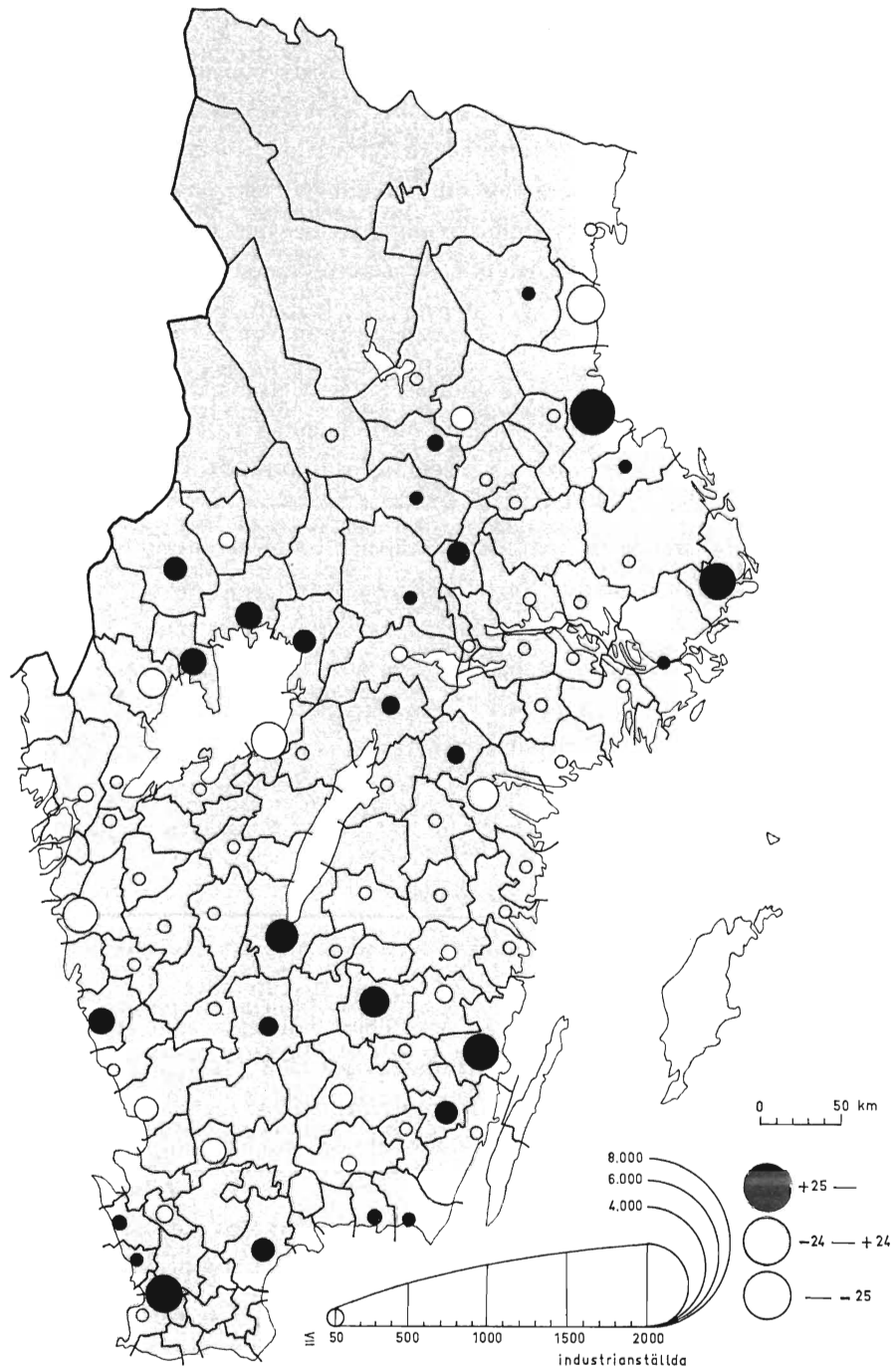
Utmärkande för svensk träindustri mellan åren 1952 och 1960 var således sammanfattningsvis en förskjutning av de sysselsatta inom branschen från äldre centra utefter Norrlandskusten till ett stort antal områden i Götaland.

MASSA- OCH PAPPERSINDUSTRI

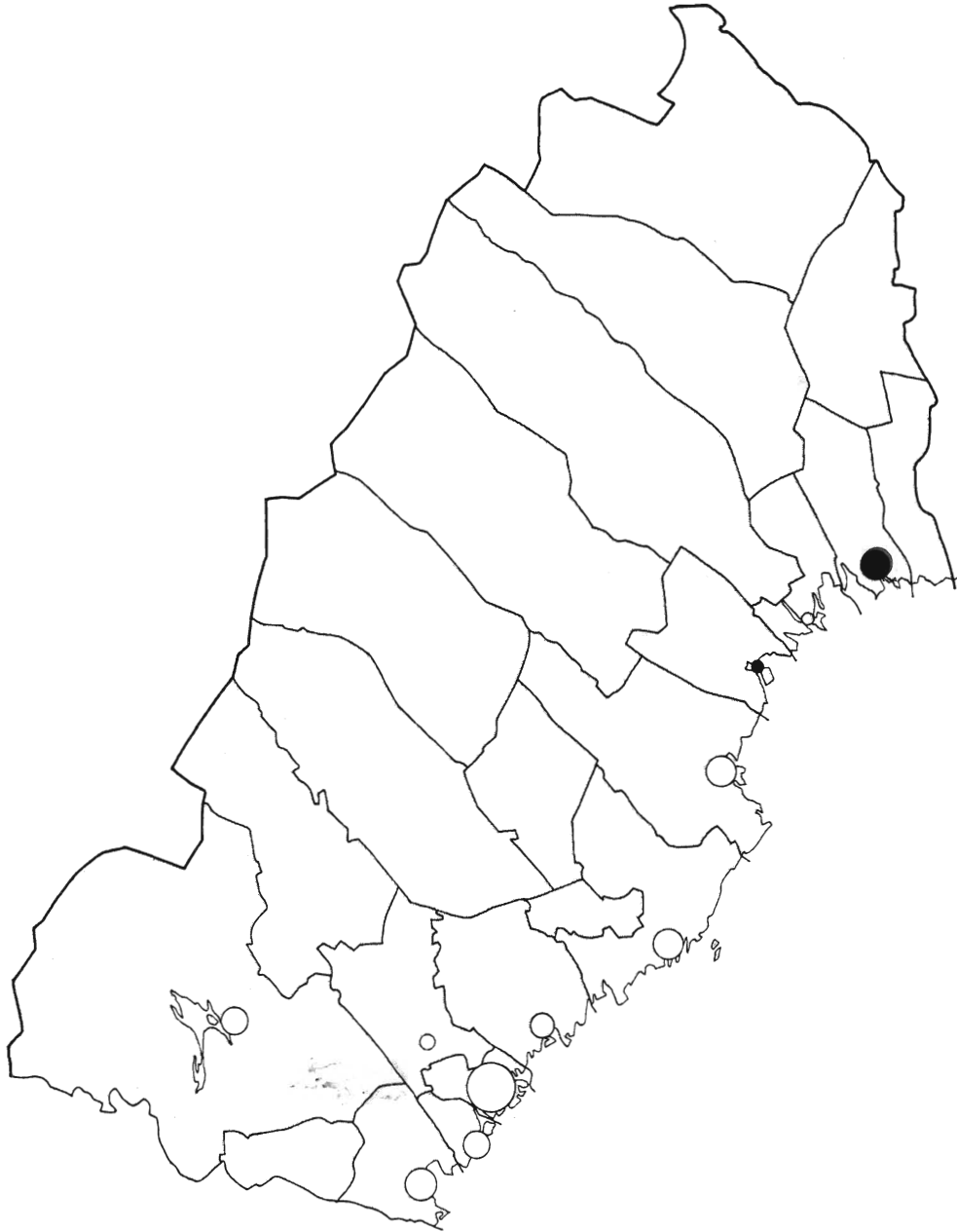
Antalet anställda inom massa- och pappersindustrin i landet ökade betydligt kraftigare än inom t. ex. träindustrin, som diskuterades i föregående avsnitt. Sysselsättningsmässigt kan branschen betecknas som en av de mest expansiva inom svensk industri under 1950-talet. Ökningen uppgick till drygt 10 000 personer eller ca 19 procent. Endast metall- och verkstadsindustri samt kemisk och kemisk-teknisk industri uppvisade en motsvarande sysselsättningsexpansion under den aktuella perioden.

Mätt i förädlingsvärde, ökade produktionsvolymen med över 900 miljoner kronor eller nära 80 procent mellan år 1952 och 1960. (Tabell 2.)¹

¹ Det bör även här observeras, att jämförelseåret 1952 var ett lågkonjunkturår för skogsindustrierna.

Figur 9a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *massa- och pappers-industri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 9b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *massa- och pappers-industri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

Öknings- och minskningsregioner

Som framgår av bilaga V, minskade antalet anställda inom massa- och pappersindustri i 11 B-regioner i Götaland och Svealand. Med undantag av Mariestadsregionen, var tillbakagången i de enskilda regionerna i denna del av landet av mycket ringa absolut omfattning. Sysselsättningsminskning förekom i stället främst inom en rad Norrlandsregioner. I Söderhamns, Härnösands, Kramfors, Sollefteå, Östersunds och Skellefteå B-regioner minskade antalet anställda inom den aktuella industrigruppen med sammanlagt över 700 personer. I flera fall var den relativa tillbakagången betydande.

I många regioner i landet ökade antalet anställda inom massa- och pappersindustri avsevärt. I följande områden låg den relativa ökningen betydligt över riksgenomsnittet för gruppen samtidigt som den absoluta ökningen uppgick till mer än 100 personer. Centra i sådana ökningsregioner i Svealand var Norrtälje, Tierp, Karlstad, Kristinehamn, Arvika, Säffle, Hallsberg-Kumla, Lindesberg, Fagersta, Borlänge och Ludvika. I Götaland ökade sysselsättningen på motsvarande sätt i Jönköpings, Värnamo, Vetlanda, Nybro, Oskarshamns, Kristianstads, Lunds och Varbergs B-regioner. I Norrland förekom sådan expansion endast i Gävle-, Piteå- och Kalixregionerna. Sammanlagt ökade antalet anställda inom massa- och pappersindustri i de uppräknade regionerna mellan åren 1952 och 1960 med närmare 7 500 personer.

Förändringar i spridningsbilden

Som framgår av tabell 4, var lokaliseringsförändringarna inom massa- och pappersindustrin av ungefär samma omfattning som inom träindustrin. Omfördelningarnas regionala gruppering var också ganska lika för de två branscherna, vilket framgår av en jämförelse mellan figur 8a och b och figur 9a och b. Den mest påtagliga skillnaden mellan de två omfördelningsbilderna består i, att omfördelningsvinsterna för massa- och pappersindustrin visar något större rumslig koncentration än motsvarande vinster för träindustrin. Det sagda gäller framför allt för Götaland.

Några regioner i Götaland ökade sina andelar av landets anställda inom

massa- och pappersindustri betydligt. De största andelsvinsterna tillföll Jönköpings, Vetlanda, Oskarshamns och Lunds B-regioner. I Svealand anger kartan betydande andelsökningar för bl. a. några regioner kring norra Vänern samt Norrtälje B-region. I Norrland inregistrerade endast Gävle- och Kalixregionerna mera påtagliga andelsökningar under den aktuella perioden.

Som framgår av omfördelningskartan och bilaga VI, förlorade en rad regioner utefter Norrlandskusten betydande andelar av rikets sysselsatta inom massa- och pappersindustri. I Götaland utgjorde bl. a. Mariestads, Göteborgs och Norrköpings B-regioner förlorande parter i den inter-regionala omfördelning, som ägde rum inom branschen mellan 1952 och 1960.

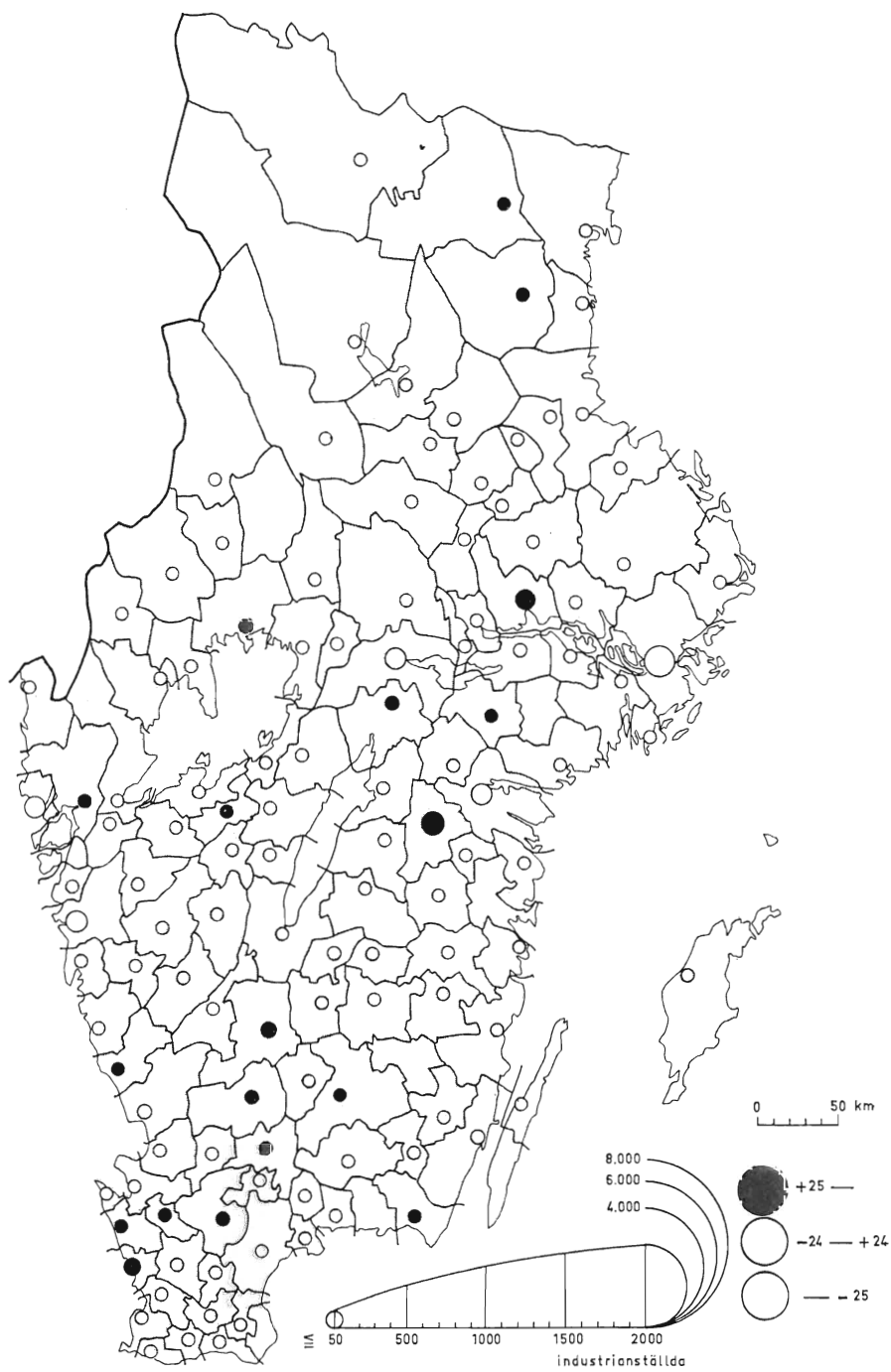
GRAFISK INDUSTRI

Sysselsättningsökningen inom den grafiska industrin i Sverige mellan år 1952 och år 1960 uppgick till närmare 5 700 personer eller ca 16 procent. Den relativa sysselsättningsökningen var således något större än genomsnittsökningen för hela industrin. Produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde, ökade under samma period med nära 134 miljoner kronor eller ca 25 procent, dvs. betydligt mindre än genomsnittet för hela industrin. (Tabell 2.)

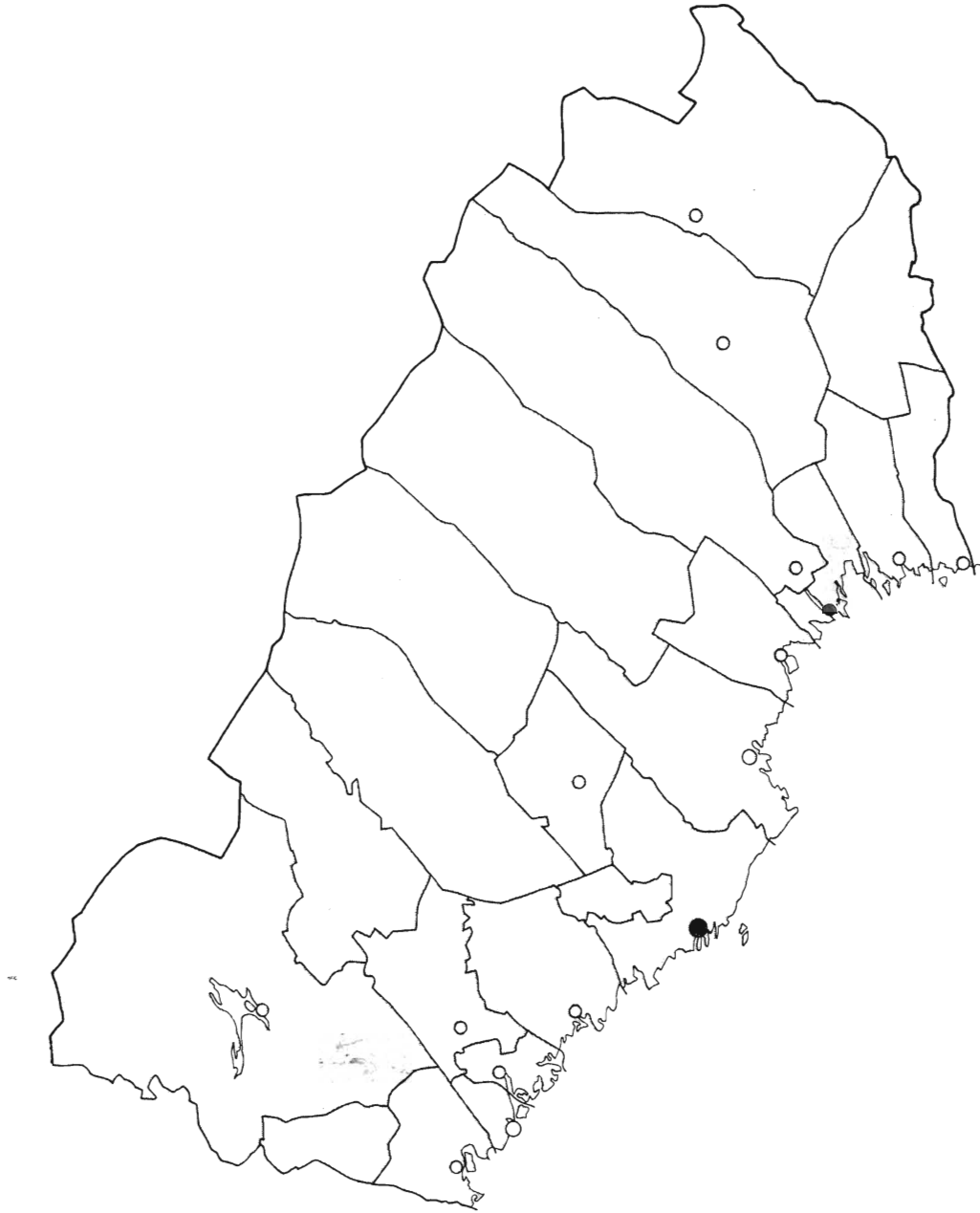
Öknings- och minskningsregioner

Antalet anställda inom grafisk industri minskade i 35 av rikets B-regioner. Mätt i absoluta tal kan minskningen i de enskilda regionerna betecknas som obetydlig. I regioner med litet antal sysselsatta inom grafisk industri kunde tillbakagången emellertid få betydande relativ effekt.

Expansionen 1952-60 inom den studerade industrigruppen var förhållandevis jämnt fördelad över landet. Särskilt anmärkningsvärda ökningsregioner saknades. I de tre storstadsregionerna ökade antalet anställda inom grafisk industri med sammanlagt ca 3 000 personer. Relativt sett motsvarade expansionen i storstadsregionerna ungefär riksgenomsnittet för industrigruppen eller låg något under detta genomsnitt. En sam-

Figur 10a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *grafisk industri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 10b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *grafisk industri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

manlagd ökning på närmare 1 000 anställda uppvisade regioner med Linköping, Hälsingborg, Landskrona, Karlstad, Västerås och Umeå som centra. Inom de flesta av dessa regioner fick denna expansion en betydligt större relativ effekt än den tidigare diskuterade expansionen i storstadsregionerna. (Bilaga V.)

Förändringar i spridningsbilden

Den regionalt förhållandevis jämna sysselsättningsutvecklingen inom den grafiska industrin i landet medförde inga anmärkningsvärda förskjutningar i den rådande fördelningsbilden. Omfördelningskoefficienten för branschen, 0,04, var den minsta som någon industrigrupp uppvisade för den aktuella perioden. Inte heller mätt i absoluta tal var lokaliseringsförändringarna särskilt betydande. (Tabell 4.)

På figur 10 a och b dominerar de grå cirkelytorna helt, vilket betyder, att i det stora flertalet regioner motsvarade utvecklingen inom den aktuella branschen riksgenomsnittet. Omfördelningsvinster förekom bl. a. i Linköpings, Västerås och Umeå B-regioner. Omfördelningsförluster uppvisade bl. a. Stockholms-, Göteborgs- och Norrköpingsregionerna. (För exakta omfördelningstal se bilaga VI.)

LIVSMEDELSINDUSTRI

Den relativa sysselsättningsökningen inom svensk livsmedelsindustri under perioden 1952-60 uppgick till 11 procent och motsvarade således i det närmaste den genomsnittliga sysselsättningsökningen för hela industrin (ca 12 procent). Den absoluta sysselsättningsökningen omfattade nära 5 800 anställda.

Den relativa produktionsökningen, mätt i förädlingsvärde, inom livsmedelsindustrin, ca 34 procent, motsvarade också ungefär den genomsnittliga ökningen för hela den svenska industrin, närmare 39 procent. I absoluta tal ökade produktionen med närmare 259 miljoner kronor.

Öknings- och minskningsregioner

Antalet anställda inom livsmedelsindustri minskade i 50 av landets B-regioner mellan år 1952 och år 1960. I de flesta fall uppgick minskningen

endast till ett fåtal personer. Minskningen med mer än 100 anställda förekom endast i fyra regioner, nämligen Norrköpings, Landskrona, Trelleborgs och Göteborgs B-regioner. Den sysselsättningsmässiga tillbakagången var särskilt stor i den sistnämnda regionen. (Bilaga V.)

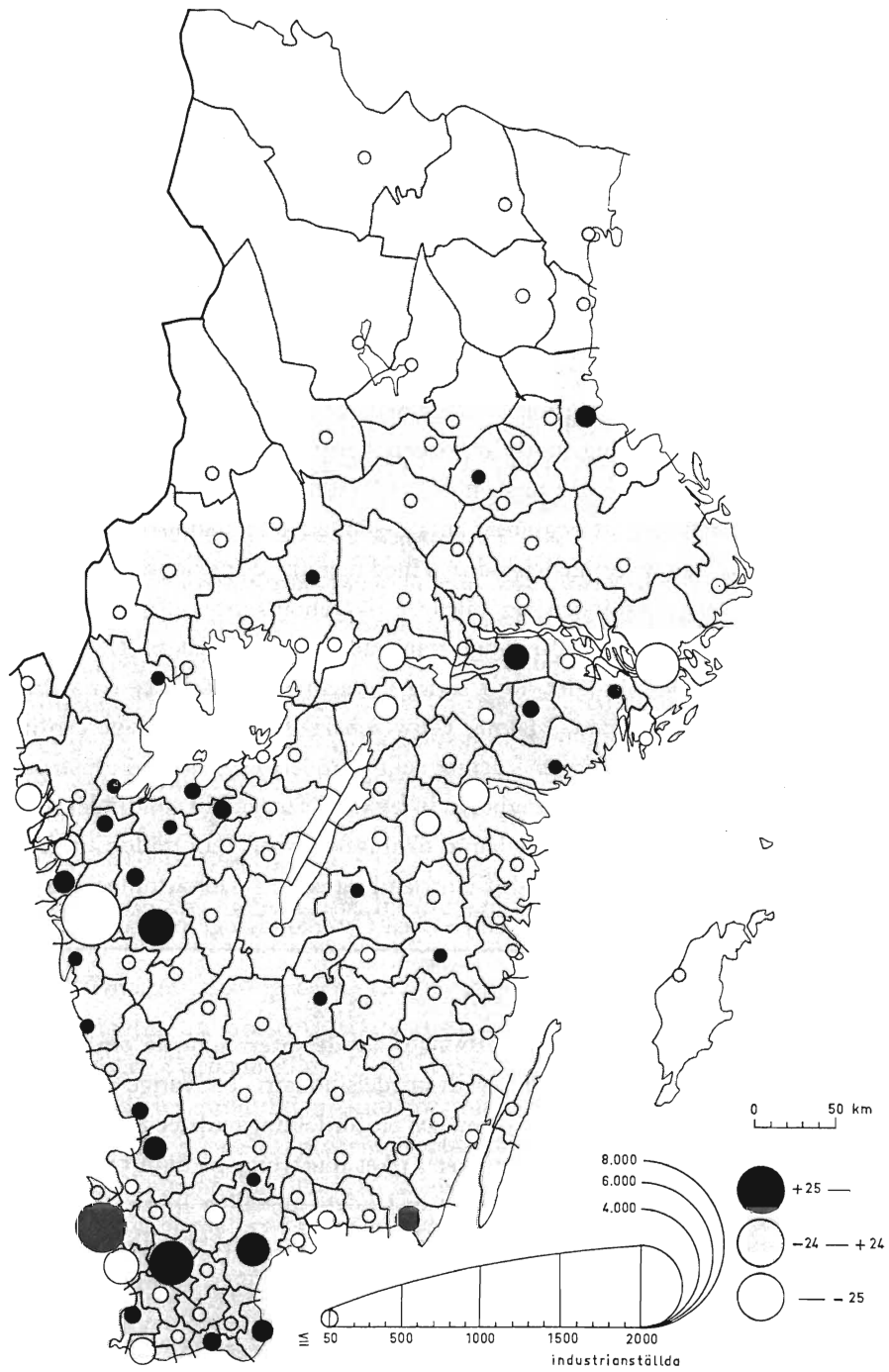
I ett stort antal regioner i landet ökade antalet anställda inom livsmedelsindustri i en relativ omfattning, som låg under eller kring riksgenomsnittet för branschen. Med undantag av framför allt Stockholmsregionen, där livsmedelsindustrin har större omfattning än i någon annan B-region i riket, motsvarades den svaga relativa sysselsättningsexpansionen i dessa regioner av absolut expansion av ringa betydelse.

Sysselsättningsökning inom livsmedelsindustri av en omfattning, som kan antas ha påverkat den totala industriella utveckling, vilken beskrivits i kapitel 2, förekom i ett begränsat antal regioner. I 17 regioner ökade antalet anställda inom livsmedelsindustri med mer än 100 personer, samtidigt som den relativa ökningen låg väl över riksgenomsnittet. En sådan ökningsregion, Eskilstuna B-region, framträdde i Mälardalen. Det mest betydande ökningsområdet låg i södra Götaland. Karlskrona, Kristianstad, Simrishamn, Ystad, Malmö, Eslöv och Hälsingborg bildade centra i betydande ökningsregioner i denna del av landet. Livsmedelsindustrins expansion i Eslövs och Hälsingborgs B-regioner var särskilt stor under den aktuella perioden. Flera betydande ökningsregioner framträdde utefter västkusten och i Västergötland. I Norrland förekom sysselsättningsökning av anförd omfattning endast i Gävle- och Östersundsregionerna.

Förändringar i spridningsbilden

Den relativa och absoluta omfattningen av de interregionala omfördelningarna av de anställda inom livsmedelsindustri i Sverige 1952–60 framgår av tabell 4. Fördelningen av omfördelningsvinster och omfördelningsförluster på olika B-regioner i riket illustreras på figur 11 a och b.

Bland regioner, i vilka andelarna av landets anställda inom den studerade industrigruppen krympte under 1950-talet, märktes i första hand storstadsregionerna Göteborg och Stockholm. I den förra regionen minskade, som nämnts, antalet anställda, i den senare regionen ökade visserligen antalet, men ökningen låg betydligt under genomsnittet för hela

Figur 11 a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *livsmedelsindustri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

landet. Andra regioner med krympande andelar var Örebro, Hallsberg-Kumla, Norrköpings och Linköpings B-regioner. Några regioner i Skåne förlorade andelar liksom ett par regioner utefter västkusten norr om Göteborg.

Omfördelningsvinsterna var särskilt betydande i några skånska regioner, framför allt Hälsingborgs, Eslövs och Kristianstads B-regioner. Mindre vinster inregisterades i regioner utefter västkusten och i Västergötland. Bland omfördelningsvinsterna för några regioner strax söder om Mälaren var den i Eskilstuna B-region mest betydande. Som framgår av kartan, förekom mindre omfördelningsvinster i flera Norrlandsregioner under den aktuella perioden. (Bilaga VI.)

DRYCKESVARU- OCH TOBAKSINDUSTRI

Dryckesvaru- och tobaksindustrin i Sverige kännetecknades av sysselsättningsminskning mellan åren 1952 och 1960. Antalet anställda inom industrigruppen minskade med 766 personer, vilket motsvarade en relativ minskning på närmare sju procent. (Tabell 2.)

Öknings- och minskningsregioner

Sysselsättningsutvecklingen inom dryckesvaru- och tobaksindustrin uppvisade inga markanta regionala skillnader under den studerade perioden. Som framgår av bilaga V, var de ökning eller minskningar av antalet anställda, som förekom i olika regioner, relativt moderata, mätta i absoluta tal. De betydande relativa förändringar, som förekom i regioner, där den studerade industrigruppen var svagt representerad 1952, motsvarades inte av några nämnvärda absoluta förändringar. Verkligt betydande absoluta sysselsättningsförändringar inom den aktuella industrigruppen förekom endast i Malmö och Gävle B-regioner. I den förra regionen ökade antalet anställda inom dryckesvaru- och tobaksindustri med drygt 200 personer, i den senare minskade antalet med över 300.

Förändringar i spridningsbilden

Absolut sett var de interregionala omfördelningarna av de sysselsatta inom dryckesvaru- och tobaksindustri i landet av liten omfattning under den

studerade perioden. Sammanlagt uppgick omfördelningarna till 1 200 anställda, vilket var det minsta absoluta omfördelningstal, som någon industrihuvudgrupp uppvisade. Dessa omfördelningstvinst och -förluster fick emellertid en förhållandevis betydande relativ effekt på grund av den aktuella industrigruppens ringa omfattning i många regioner (tabell 4).

Figur 12a och b visar fördelningen av omfördelningstvinst och omfördelning förluster inom landet. De grå cirkelytorna dominerar helt kartbilden. Dessa grå cirkelytor anger, att de regionala omfördelningarna inom industrigruppen varit av ringa absolut omfattning mellan åren 1952 och 1960.

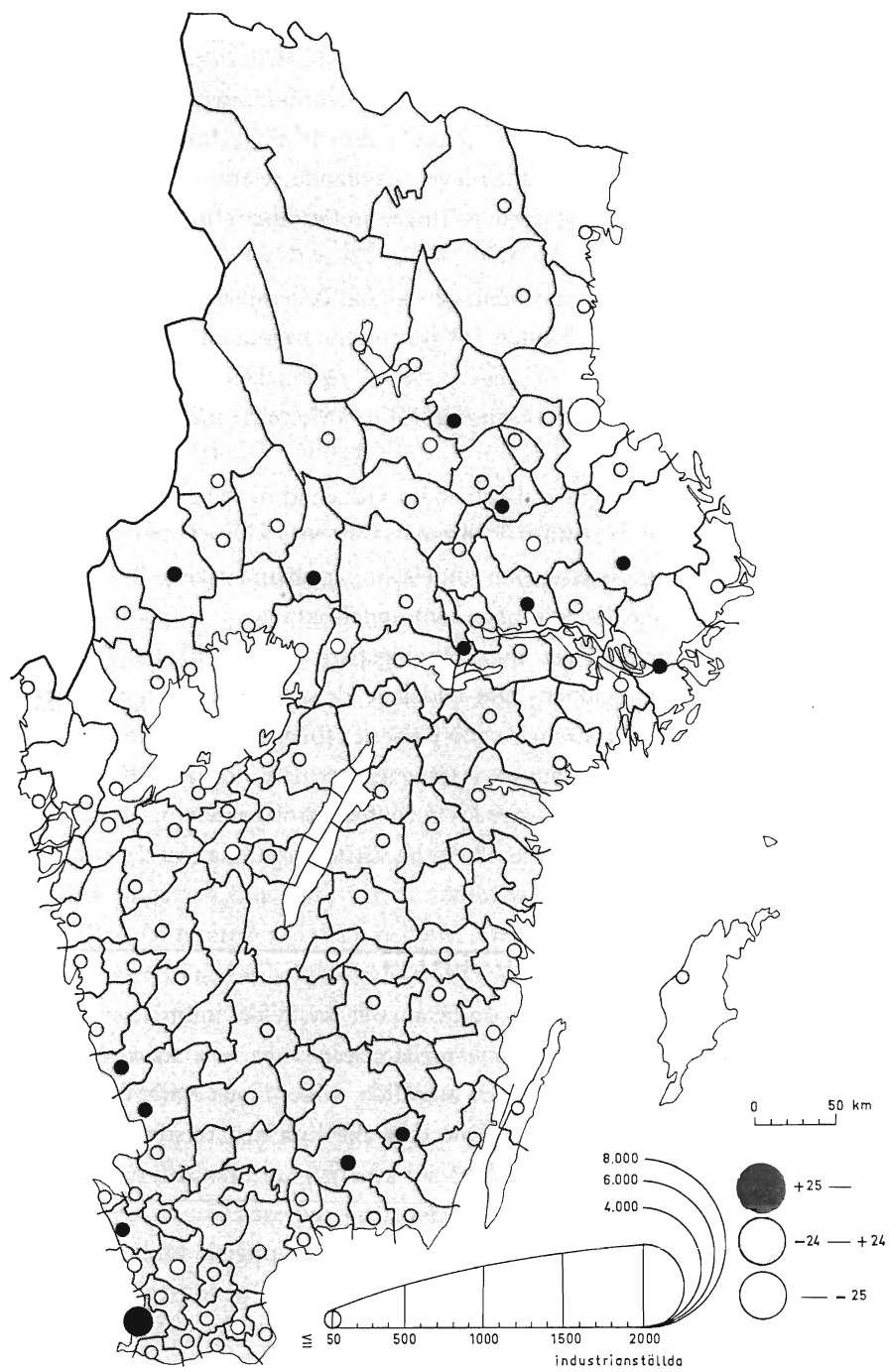
Ett fåtal regioner i Svealand och södra Götaland ökade sina andelar av de anställda inom dryckesvaru- och tobaksindustri. I Norrland uppvisade endast Luleå B-region en sådan andelsökning. Bland rikets B-regioner visade endast Malmö B-region markant andelsökning.

Andelsminskningen under undersökningsperioden var till stor del koncentrerad till Gävlerregioner, vars andel av de anställda inom industrigruppen minskade med närmare 300 personer (bilaga VI). Gävlerregionen skulle således ha behövt rymma ytterligare närmare 300 anställda inom dryckesvaru- och tobaksindustri år 1960 för att regionens andel av de anställda inom gruppen detta år skulle ha varit densamma som år 1952.

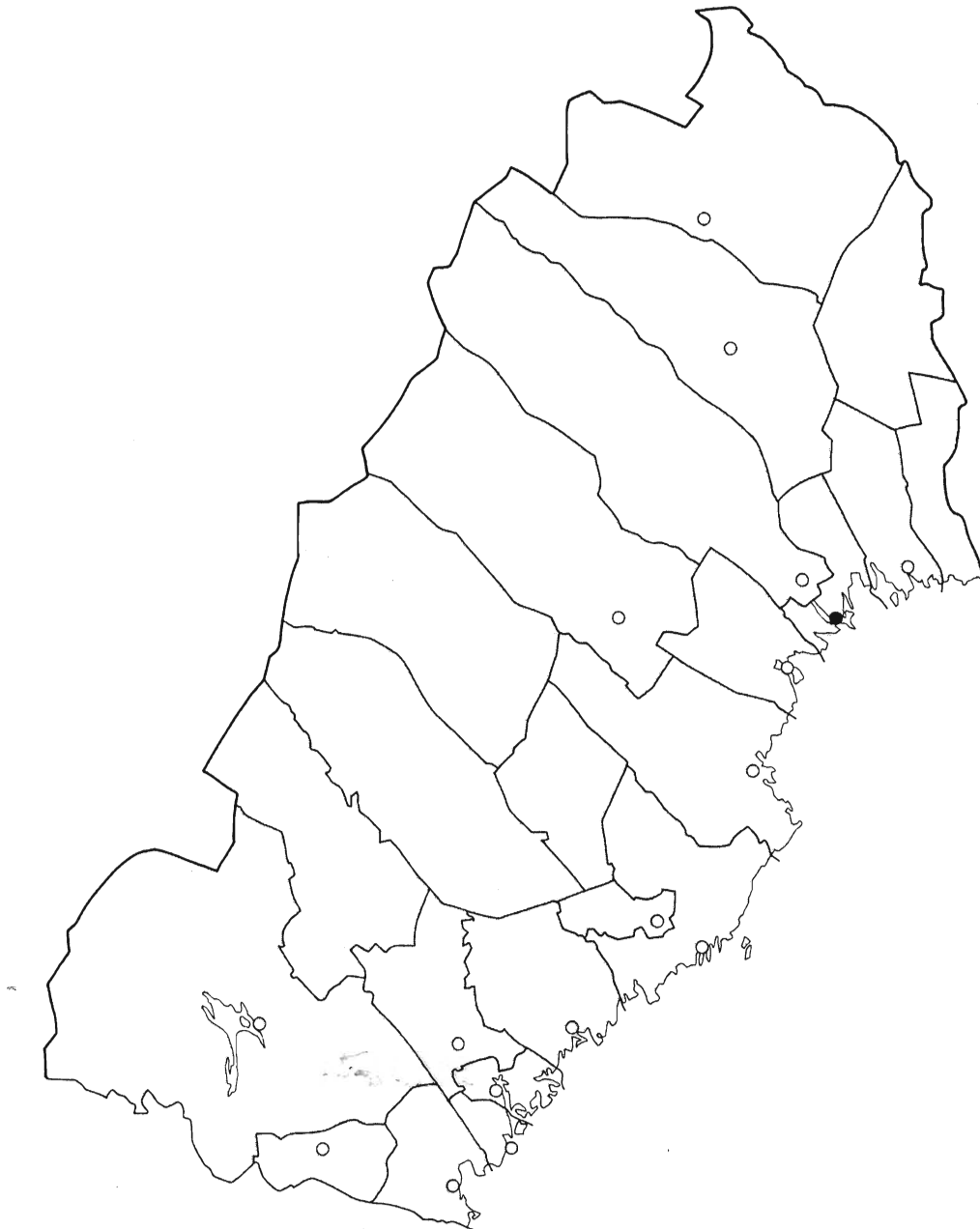
TEXTIL- OCH SÖMNADSINDUSTRI

Som framgår av tabell 2, minskade antalet anställda inom textil- och sömnadsindustri kraftigt i Sverige mellan åren 1952 och 1960. Minskningen uppgick till närmare 12 000 anställda, vilket motsvarade en relativ minskning med ca 11 procent. Både den absoluta och relativa tillbakagången i antal anställda var den största som någon industrihuvudgrupp uppvisade under undersökningsperioden.

Produktionsökningen, mätt i förädlingsvärde, uppgick under samma period till ca 214 miljoner kronor, räknat i 1952 års penningvärde. Den relativa ökningen för gruppen, ca 21 procent, var betydligt mindre än den genomsnittliga för hela industrin (närmare 39 procent).

Figur 12a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *dryckesvaru- och tobaksindustri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 12b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *dryckesvaru- och tobaksindustri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

Öknings- och minskningsregioner

Mätt i absoluta tal var den sysselsättningsmässiga tillbakagången inom branschen synnerligen markant i de tre storstadsregionerna samt i Norrköpings B-region. I dessa fyra regioner minskade antalet anställda inom textil- och sömnadsindustrin med sammanlagt närmare 9 600 personer. Tillbakagången var betydande även relativt sett, Stockholmsregionen 42 procent, Göteborgsregionen 20 procent, Malmöregionen 25 procent och Norrköpingsregionen 32 procent. Betydande både absolut och relativ tillbakagång uppvisade dessutom regioner med följande centra: Södertälje, Uppsala (nedgång med ca 64 procent), Nässjö, Kristianstad, Landskrona, Trollhättan och Gävle.

Mera betydande sysselsättningsminskning var således koncentrerad till ett fåtal regioner. Sysselsättningsökningen inom den studerade industrigruppen var däremot fördelad på ett stort antal spridda regioner. Expansionen inom vart och ett av dessa spridda ökningsområden var emellertid inte särskilt betydande. I flera regioner förekom visserligen betydande relativ ökning av antalet anställda inom textil- och sömnadsindustrin. Men expansionen ägde huvudsakligen rum i regioner, där den studerade industrigruppen sysselsatte få personer år 1952. Betydande relativ ökning motsvarades därför inte av mera betydande absolut expansion. Inom flera regioner torde dock sysselsättningsexpansionen inom textil- och sömnadsindustri ha fått åtminstone en viss lokal betydelse genom ökad efterfrågan på kvinnlig arbetskraft. Som exempel kan anföras regioner i sydöstra Götaland och i det inre av Götaland med orterna Värnamo, Växjö, Älmhult, Oskarshamn, Emmaboda, Gamleby, Karlskrona, Ronneby, Olofström och Hässleholm som centra. Liknande ökningsområden framträdde i västra Götaland, t. ex. Ulricehamns, Kinna-Skene, Svenljunga och Vara B-regioner.

Ökningen i några områden i Bergslagen var förhållandevis betydande. Centra i dessa ökningsområden var ofta städer med sedan gammalt omfattande metall- och verkstadsindustri, t. ex. Karlstad, Kristinehamn, Säffle, Karlskoga, Västerås och Fagersta.

Mellan de två beskrivna ytterlighetsgrupperna fanns ett antal regioner, inom vilka utvecklingen ungefär motsvarade riksgenomsnittet, dvs. antalet

anställda minskade under den studerade perioden med i runt tal 11 procent. I andra regioner ökade antalet anställda inom textil- och sömnadsindustrin med några få procent. Dessa ur utvecklingssynpunkt »neutrala» regioner kan studeras i bilaga V.

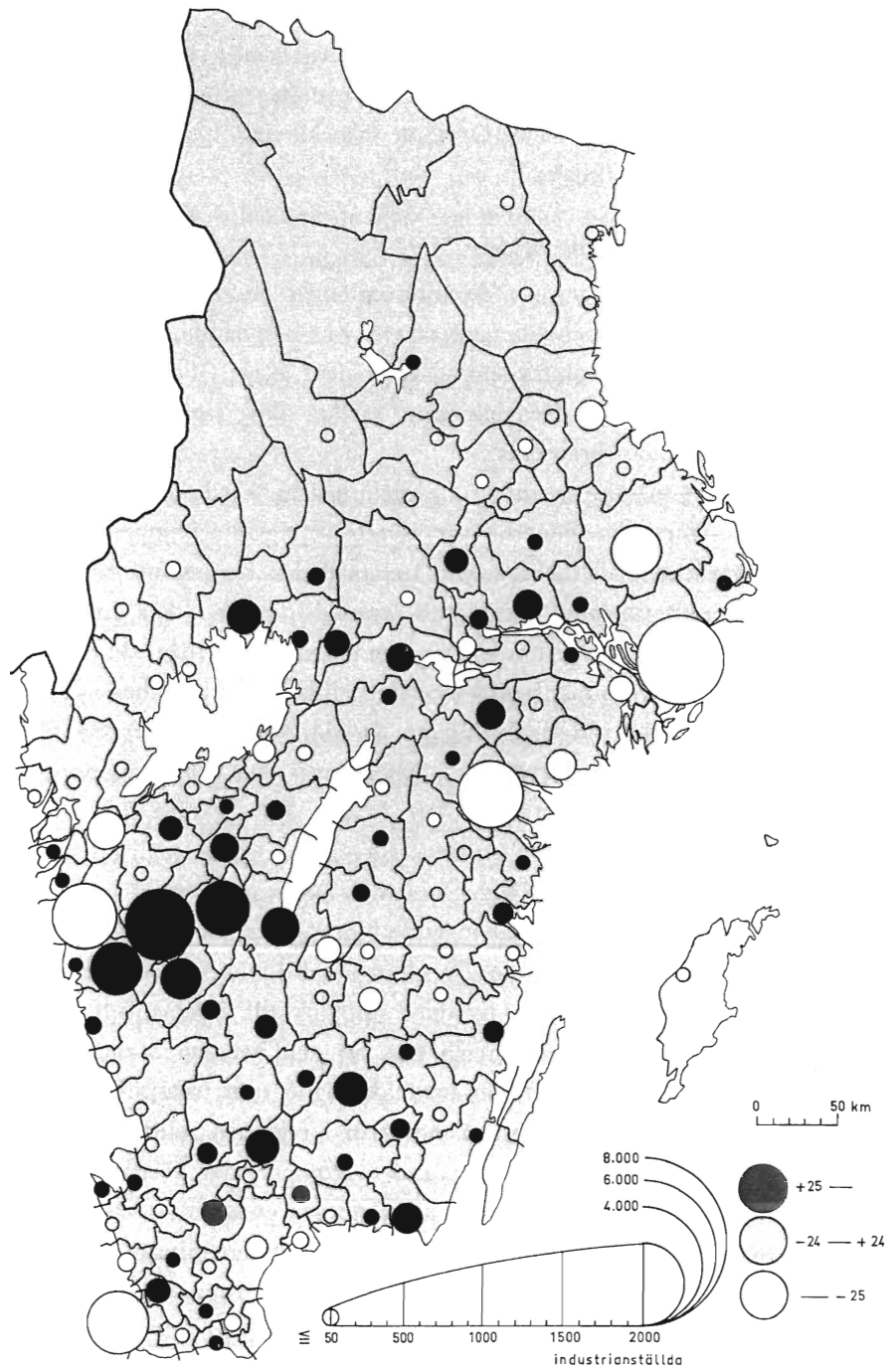
Förändringar i spridningsbilden

Den relativa omfattningen av de interregionala omfördelningarna av sysselsatta inom textil- och sömnadsindustri var betydande, vilket framgår av industrigruppens omfördelningskoefficient, 0,11 (tabell 4). Räknat i absoluta tal uppgick omfördelningarna mellan olika regioner till över 10 000 anställda inom branschen.

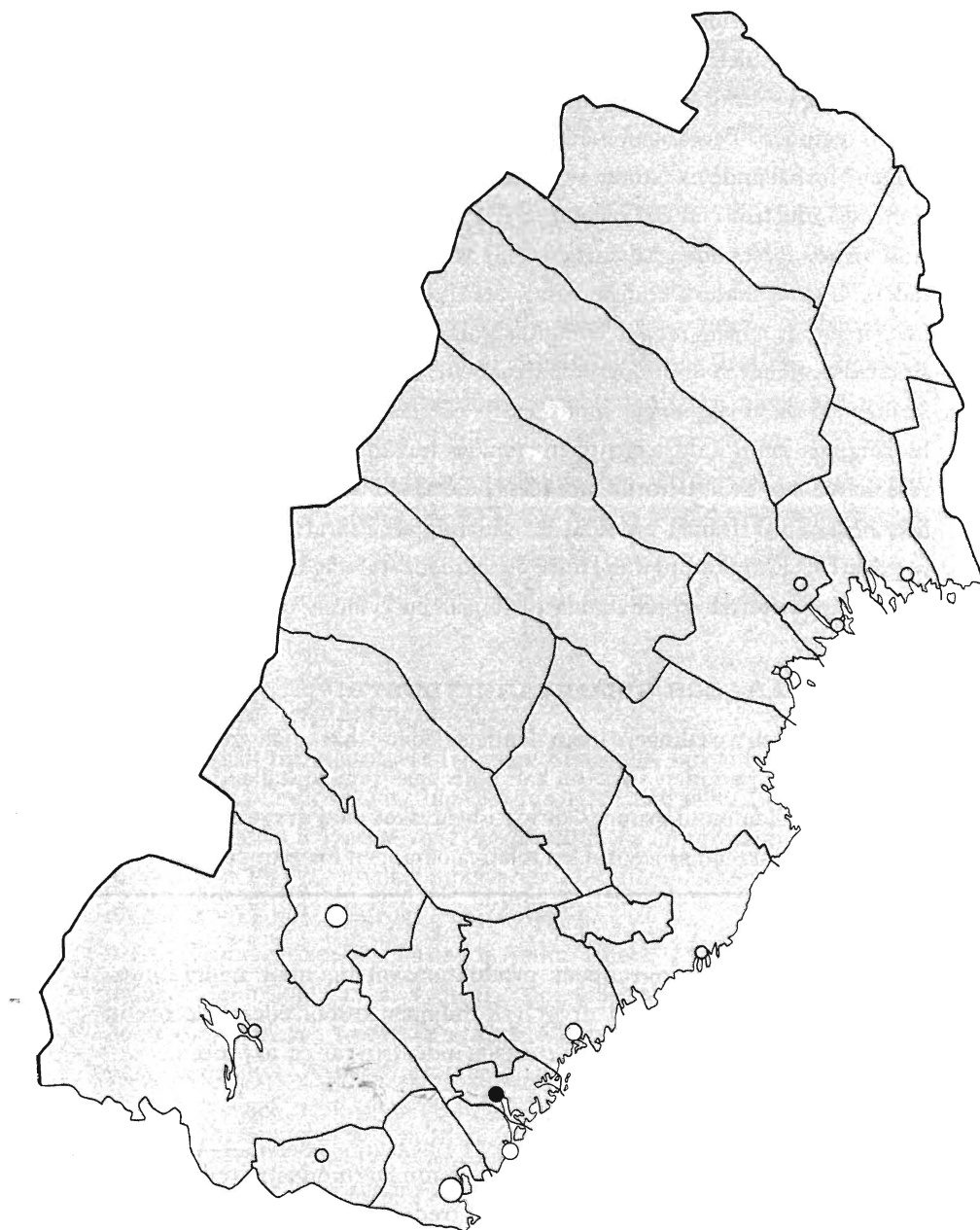
Några av de mest markanta omfördelningarna skall kommenteras. Inom de tre storstadsregionerna var sysselsättningsminskningen större än riksgenomsnittet. Tillbakagången återspeglades i minskade andelar av landets sysselsatta inom textil- och sömnadsindustrin. För att storstadsregionerna 1960 skulle ha behållit sina andelar från 1952, skulle det ha krävts ytterligare sammanlagt ca 4 500 anställda inom branschen i dessa regioner. Betydande andelsminskningar kunde också inregistreras för Norrköpings-, Uppsala-, Trollhätte-, Nyköpings- och Gävleregionerna. (Figur 13 a och b samt bilaga VI.)

De anförda andelsförlusterna motsvarades av andelsvinster i ett stort antal regioner inom Götaland och Svealand. De kvantitativt största andelsvinsterna tillföll ett sammanhängande block av regioner med orterna Borås, Kinna-Skene, Ulricehamn, Svenljunga och Jönköping som centra. Andelsökningarna inom dessa regioner uppgick till sammanlagt nära 4 000 personer. Parentetiskt kan nämnas, att den betydande andelsökningen för Borås B-region (1 460 anställda) ägde rum trots att antalet anställda inom textil- och sömnadsindustrin i regionen minskade med närmare 500 (bilaga V) under den undersökta perioden. Förhållandet förklaras av att den anförda absoluta minskningen endast motsvarade en relativ minskning på ca tre procent, vilket var betydligt mindre än riksgenomsnittet (11 procent) för den studerade industrigruppen.

Övriga regioner med andelsökningar visade stor spridning (figur 13). Andelsökningarna var i flera fall av blygsam omfattning. Av dessa regio-

Figur 13 a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *textil- och sömnadsindustri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 13 b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *textil- och sömnadsindustri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

ner var några spridda över hela Götaland med en viss koncentration till Smålandslänen och Skaraborgs län.

Väsentliga omfördelningsvinster inom textil- och sömnadsindustrin tillföll regioner i Bergslagen med betydande metall- och verkstadsindustri.

Den förhållandevis stora sysselsättningsökningen inom textil- och sömnadsindustrin i en rad regioner i Bergslagen, Småland och Västergötland torde i första hand ha varit en följd av omlokaliseringar till dessa områden. Gjorda undersökningar visar, att till omfattningen betydande utflyttningar av anläggningar och utläggningar av filialer ägde rum från storstadsregionerna under perioden 1946–61. Åtskilliga av dessa omlokaliseringar avsåg anläggningar inom textil- och sömnadsindustrin. Omlokaliseringarna inom industrigruppen riktades huvudsakligen *från* storstadsregionerna *mot* ovan berörda områden i Götaland och Svealand. Omlokaliseringarna var främst en följd av rådande arbetskraftsbrist i storstadsregionerna. Enligt uppgifter från de aktuella företagen antogs de nya lokaliseringsorterna erbjuda goda tillgångar på kvinnlig arbetskraft.¹

LÄDER-, HÅR- OCH GUMMIVARUINDUSTRI

Sysselsättningsutvecklingen inom landets läder-, hår- och gummivaruindustri under perioden 1952–60 kan betecknas som förhållandevis svag. Antalet anställda inom gruppen ökade i hela riket med drygt 2 100 personer eller närmare sju procent. Den relativa ökningen för gruppen kan jämföras med motsvarande relativa ökning för hela industrin, som var ca 12 procent.

Den aktuella industrigruppens produktionsvolym, mätt i förädlingsvärde, ökade samtidigt med drygt 118 miljoner kronor eller 32 procent. Motsvarande ökning för hela den svenska industrin var ca 39 procent.

Öknings- och minskningsregioner

Antalet anställda inom läder-, hår- och gummivaruindustri reducerades under den aktuella perioden i ungefär en tredjedel av rikets 152 B-regioner. Tillbakagången var i de flesta fall liten, mätt i absoluta tal. (Bilaga V).

¹ Angående dessa undersökningar se Törnqvist, a. a., s. 105–120.

Minskning av antalet anställda inom branschen med 100 personer eller mer förekom i regioner med Uppsala, Valdemarsvik, Simrishamn, Eslöv, Halmstad, Göteborg och Örebro som centra. Minskningen i Örebro B-region med 747 anställda framstår som särskilt betydande.

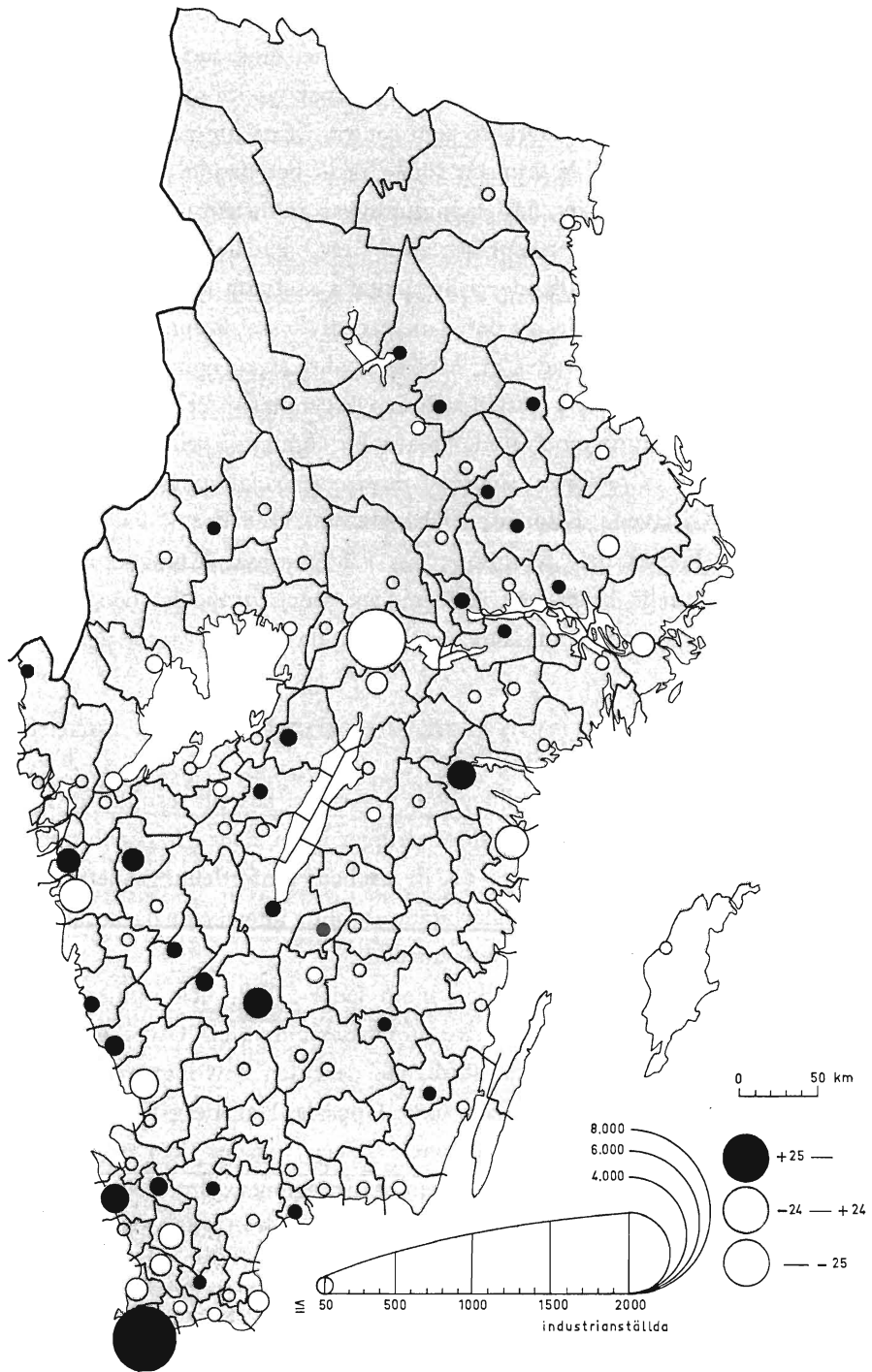
Utmärkande för läder-, hår- och gummivaruindustrin i Sverige under perioden var, att den var representerad i ett betydande antal regioner, men att den hade förhållandevis litet antal sysselsatta i många av dessa regioner. Detta medförde, att betydande relativ sysselsättningsexpansion i många fall inte motsvarades av någon absolut expansion av betydelse. Relativ ökning av antalet anställda över riksgenomsnittet samtidigt som denna relativa ökning motsvarade en absolut ökning på minst 100 personer förekom i 11 regioner. Centra i dessa var Norrköping, Jönköping, Värnamo, Gislaved, Klippan, Hälsingborg, Trelleborg, Falkenberg, Kungälv, Alingsås och Kramfors. En väldig sysselsättningsexpansion inom den aktuella branschen ägde mellan åren 1952 och 1960 rum i Trelleborgs B-region, där antalet anställda ökade med nära 1 500 personer eller 61 procent.¹

Förändringar i spridningsbilden

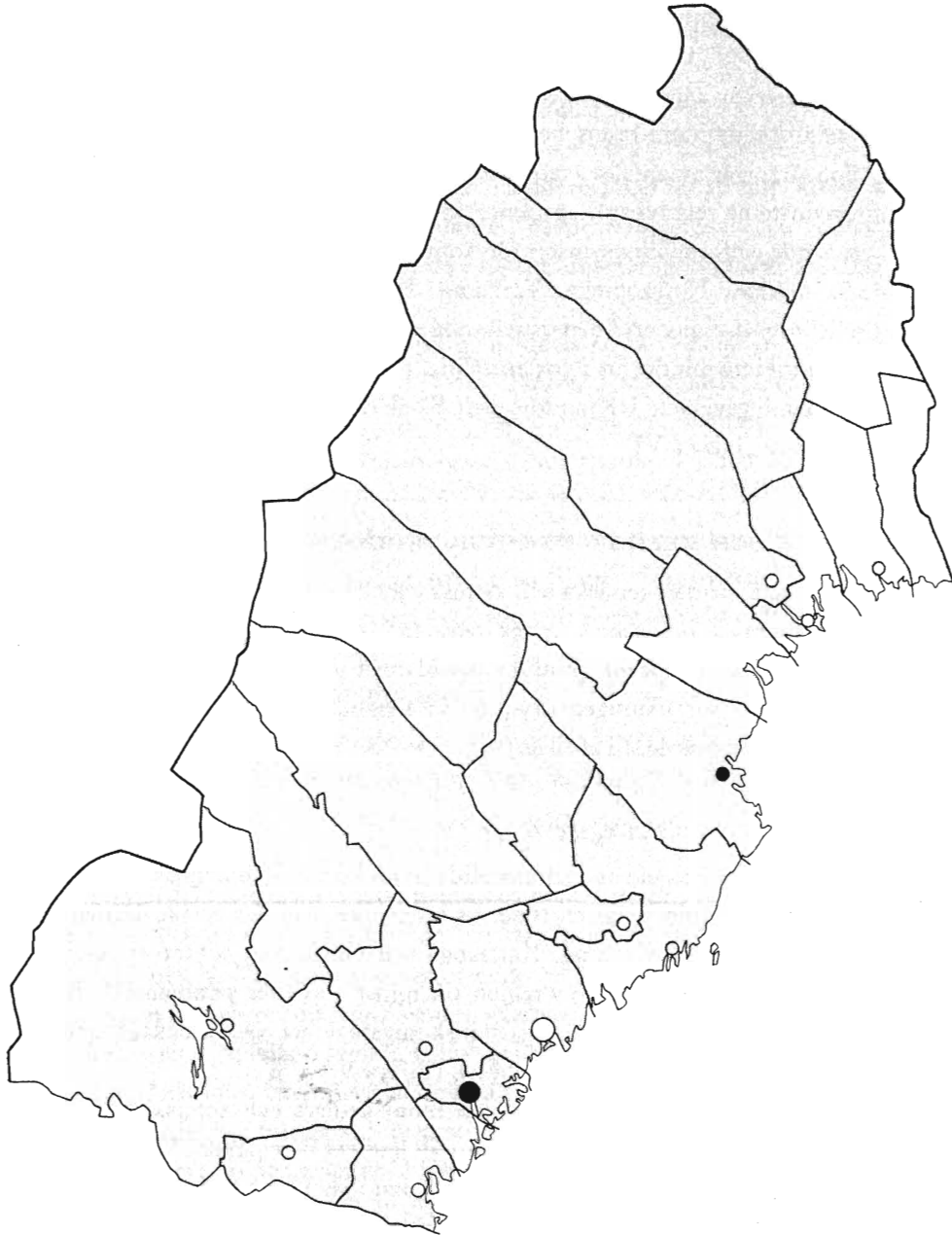
Den regionalt ojämna utveckling, som beskrivits, fick till resultat förhållandevis betydande lokaliseringsförändringar inom läder-, hår- och gummivaruindustrin i Sverige 1952-60. Branschens omfördelningskoefficient för perioden blev 0,12, vilket motsvarade absoluta interregionala omfördelningar inom landet av drygt 4 000 anställda.

Andelarna av landets anställda inom läder-, hår- och gummivaruindustrin minskade bl. a. i de tre storstadsregionerna. Utvecklingen i dessa områden var under den studerade perioden betydligt svagare än riksgenomsnittet. Vidare förlorade bl. a. Uppsala, Hallsberg-Kumla, Valdemarsviks och Halmstads B-regioner andelar, liksom flera regioner i Skåne. I Norrland minskade Örnsköldsviksregionens andel av i landet sysselsatta inom branschen. Den i särklass mest betydande andelsminsk-

¹ Det bör i detta sammanhang påpekas, att sysselsättningsexpansionen huvudsakligen ägde rum inom undergruppen gummivarufabriker, medan antalet anställda minskade inom undergrupperna garverier, päls- och skinnvarufabriker samt skoindustri.

Figur 14a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom läder-, hår- och gummivaruindustri mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 14b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom läder-, hår- och gummivaruindustri mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

ningen i riket uppvisade emellertid Örebroregionen. I denna region skulle det ha behövts ytterligare 1 014 anställda inom läder-, hår- och gummi-varuindustri år 1960 för att regionen detta år skulle ha haft samma andel av de anställda inom branschen i hela riket som regionen hade år 1952.

Som framgår av antalet svarta cirkelytor på figur 14, visade omfördelningsvinsterna relativt stor spridning inom Götaland och Svealand. Mera betydande omfördelningsvinster förekom endast i några få regioner. Bland dessa märktes Norrköpings, Värnamo, Hälsingborgs och framför allt Trelleborgs B-regioner. I den sistnämnda regionen uppgick omfördelningsvinsten till inte mindre än 1 305 anställda. I Norrland förekom blygsamma omfördelningsvinster i Kramfors och Skellefteå B-regioner. (Figur 14a och b samt bilaga VI.)

KEMISK OCH KEMISK-TEKNISK INDUSTRI

Relativt sett var den kemiska och kemisk-tekniska industrin i Sverige den mest expansiva branschen under perioden 1952-60. Antalet anställda ökade med ca 21 procent, produktionsvolymen med närmare 75 procent. I absoluta tal var ökningen drygt 6 800 anställda och 479 miljoner kronor i förädlingsvärde. (Tabell 2.)

Öknings- och minskningsregioner

I 36 regioner minskade antalet anställda inom kemisk och kemisk-teknisk industri mellan åren 1952 och 1960. I sju regioner med Västervik, Kalmar, Skövde, Tidaholm, Karlstad, Karlskoga och Gävle som centra uppgick minskningen inom respektive region till minst 100 eller sammanlagt till närmare 1 200 anställda. I övriga minskningsregioner var tillbakagången förhållandevis liten, mätt i absoluta tal. (Bilaga V.)

Betydande sysselsättningsexpansion inom kemisk och kemisk-teknisk industri ägde under perioden rum i 19 av landets B-regioner. Med betydande expansion avses därvid dels att den relativa sysselsättningsökningen motsvarade riksgenomsnittet för branschen eller mer, dels att den absoluta ökningen uppgick till minst 100 anställda. I dessa 19 regioner ökade antalet anställda inom branschen med tillsammans över 7 400 an-

ställda. Den relativa ökningen låg i de flesta fall långt över riksgenomsnittet.

Sysselsättningsexpansionen i de tre storstadsregionerna var betydande. Där ökade antalet anställda med sammanlagt nära 3 200 personer. Den relativa ökningen i Stockholms- och Malmöregionerna, 36 respektive 32 procent, låg väl över riksgenomsnittet, 21 procent, medan den relativa ökningen i Göteborgsregionen, 20 procent, ungefär motsvarade detta genomsnitt.

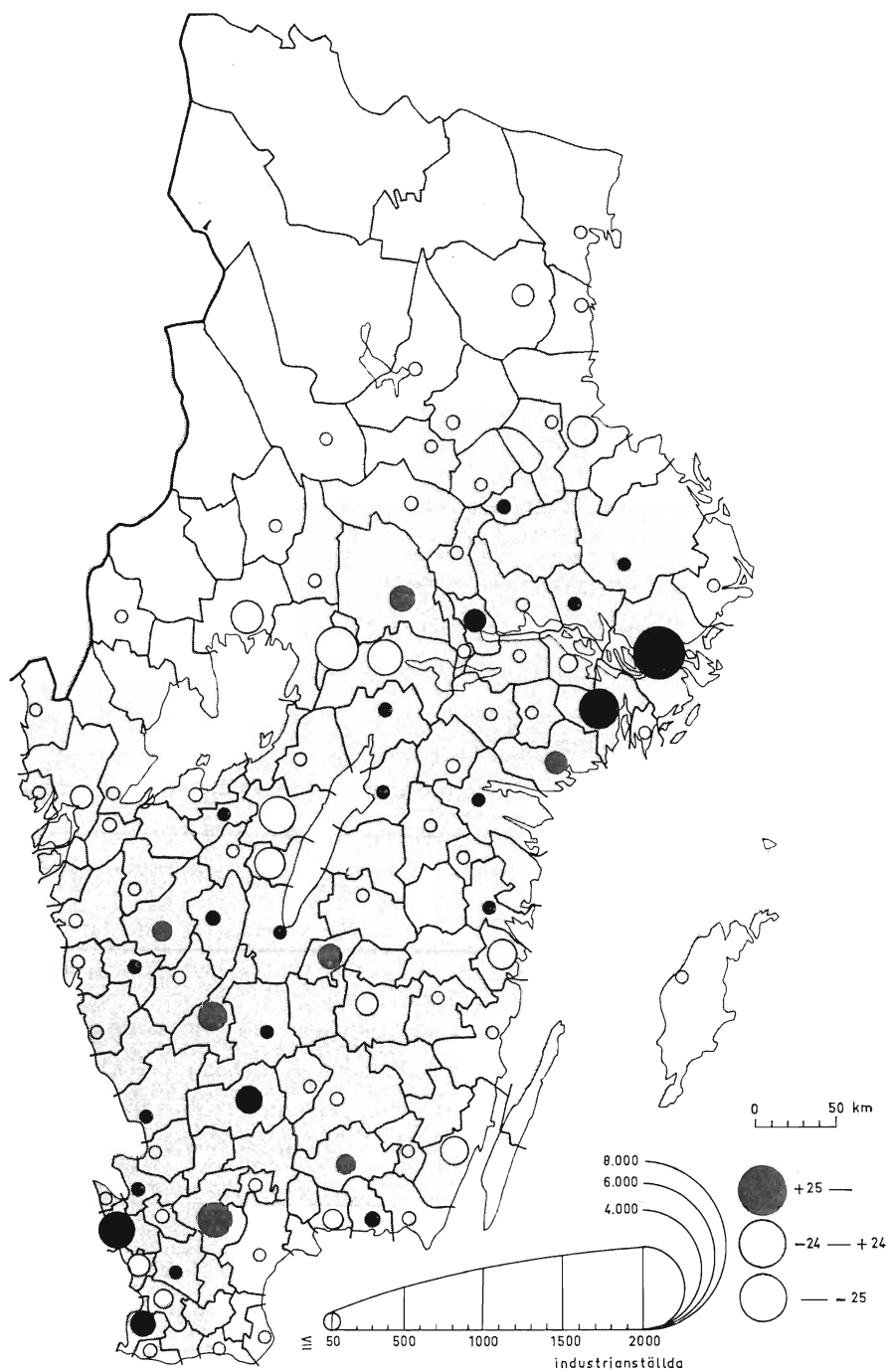
I andra regioner i eller på förhållandevis korta avstånd från Mälardalen var sysselsättningsexpansionen liksom i storstadsregionerna betydande. Centra i dessa regioner var Lindesberg, Köping, Uppsala, Södertälje, Nynäshamn, Nyköping och Norrköping. I Småland var expansionen stor i Jönköpings, Nässjö, Gislaveds och Tingsryds B-regioner. I Skåne var sysselsättningsökningen vid sidan av Malmöregionen betydande i Hässleholms- och Hälsingborgsregionerna. Slutligen finns det anledning att peka på särskilt den stora relativa expansionen i Borås och Umeå B-regioner.

Förändringar i spridningsbilden

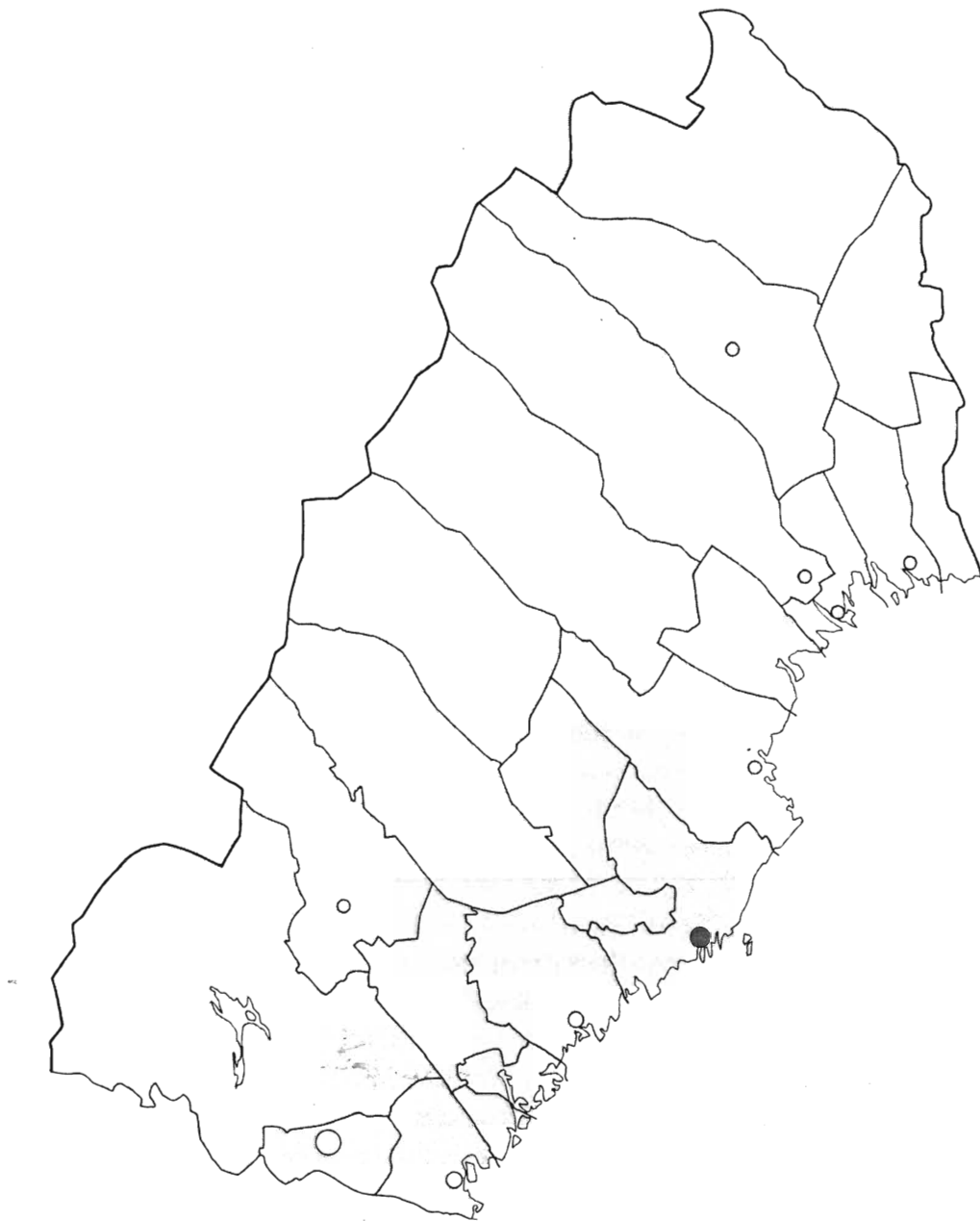
Omfattningen av de interregionala omfördelningarna av de anställda inom kemisk och kemisk-teknisk industri 1952-60 framgår dels av branschens omfördelningskoefficient, 0,11, dels av dess absoluta omfördelningstal, 4 467 anställda. (Tabell 4).

Omfördelningsförlusterna i några regioner var särskilt framträdande. Utefter östkusten var förlusterna betydande i Västerviks och i Kalmar B-regioner. I Västergötland framträdde Skövde- och Tidaholmsregionerna, norr och nordöst om Vänern Karlstads-, Karlskoga- och Örebro-regionerna, i Norrland särskilt Gävleregionen, alla med tydliga förluster.

Bland regioner med betydande omfördelningsvinster mellan åren 1952 och 1960 fanns i Svealand Stockholms-, Södertälje-, Nyköpings-, Lindesbergs- och Köpingsregionen. I Götaland ökade framför allt Nässjö, Gislaveds, Ljungby, Hässleholms, Hälsingborgs och Malmö B-regioner sina andelar av de anställda inom kemisk och kemisk-teknisk industri i landet. I Norrland visade endast Umeåregionen tydlig andelsökning. (Figur 15 a och b samt bilaga VI.)

Figur 15 a. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *kemisk och kemisk-teknisk industri* mellan åren 1952 och 1960. Södra delen.

Figur 15 b. Interregionala omfördelningar av landets sysselsatta inom *kemisk och kemisk-teknisk industri* mellan åren 1952 och 1960. Norra delen.

KAPITEL 5

Karaktäristiska drag i den regionala industriutvecklingen

I kapitel 2 lämnades en redogörelse för den regionala industriutvecklingen i Sverige mellan åren 1952 och 1960. Undersökningarna avsåg hela industrin utan uppdelning på branscher. Undersökningarna visade, att sysselsättnings- och produktionsutvecklingen inom industrin varit väsentligt olika i skilda delar av landet. Denna från regional synpunkt ojämna utveckling innebar vissa lokaliseringförändringar, dvs. förändringar i de industrianställdas och i industriproduktionens fördelning på olika regioner inom riket.

Branschundersökningarna i kapitel 3 visade bl. a., att sysselsättningsutvecklingen varit olika inom olika industrigrupper. Skillnaderna mellan branscherna var i många fall betydande. Antalet anställda inom metall- och verkstadsindustri, kemisk och kemisk-teknisk industri ökade starkt, medan antalet anställda inom textil- och sömnadsindustri, jord och stenindustri minskade, för att ta några exempel. Mot denna bakgrund är det uppenbart, att skillnader i branschstruktur eller i industrins sammansättning inom olika regioner i landet måste ha bidragit till vissa av de regionala variationer i den totala sysselsättningsutvecklingen, som tidigare beskrevs.¹

Dessa regionala skillnader i industrins sammansättning förklarar emellertid endast delvis variationerna i sysselsättningsutveckling mellan olika delar av landet. Undersökningarna i kapitel 4 visade, att utvecklingen *inom* enskilda branscher i många fall uppvisade regionala skillnader av sådan omfattning att de tydligt påverkade utvecklingsbilden för hela industrin.

¹ Jfr P. Holm, Industriföretagens rörlighet ur lokaliseringssynpunkt, *Plan* 1:64, s. 33 ff.

I nedanstående sammanfattning tecknas med utgångspunkt från gjorda undersökningar några drag i den regionala industriutvecklingen i landet. Många regionala aspekter kan läggas på denna utveckling och på de lokaliseringsförändringar, som ägt rum. I sammanfattningen görs ett begränsat urval. De förskjutningar i de industrisysselsattas fördelning på olika regioner inom riket, som kommer att presenteras i denna översiktliga framställning, har av författaren bedömts vara karaktäristiska för utvecklingen mellan åren 1952 och 1960.

SYSSELSÄTTNINGsutveckling i NORRLAND

Norrland består av 31 B-regioner (regionerna 122-152 på figur 1a och b). I detta område ökade antalet industrianställda mellan åren 1952 och 1960 med sammanlagt ca 11 000 personer, vilket motsvarade 12,3 procent. Genomsnittsökningen i hela landet var 11,9 procent. *Inom* landsdelen var utvecklingen föga enhetlig. Betydande skillnader förekom mellan olika regioner. Inom Norrland minskade antalet industrianställda i nio regioner. I 22 regioner ökade antalet. Mätt i absoluta tal var emellertid ökningen i de flesta av dessa regioner obetydlig. Expansionen i Norrland bars i första hand upp av Skellefteå, Luleå, Gällivare-Malmbergets och Kiruna B-regioner, i vilka antalet industrianställda ökade med sammanlagt närmare 6 000 personer. (Bilaga V.)

Norrland sysselsatte samma andel av de industrianställda i riket år 1960 som landsdelen gjorde 1952, dvs. 11,2 procent. *Inom* Norrland förekom emellertid betydande lokaliseringsförändringar. I 22 regioner minskade andelarna av de industrisysselsatta i landet, i nio ökade andelarna. Andelsvinsterna var starkt koncentrerade till ovannämnda B-regioner. Inom Norrland var således tendensen till koncentration av de industrisysselsatta till ett fåtal regioner mycket tydlig under perioden 1952-60.

Sysselsättningsökningen i Norrland ägde framförallt rum inom *gruvindustrin* samt *metall- och verkstadsindustrin*. Inom dessa branscher ökade antalet anställda med drygt 10 000 personer. Den relativa ökningen var för gruvindustrin 42,9 procent, således långt över genomsnittet för branschen (16,0 procent), för metall- och verkstadsindustrin 23,3 procent, något mer än riksgenomsnittet (20,2 procent).

År 1952 fanns i Norrland 42,6 procent av landets anställda inom gruvindustri, år 1960 fanns där 52,5 procent. Andelsvinsterna var helt koncentrerade till Kiruna, Gällivare-Malmbergets och Skellefteå B-regioner (figur 5 b). Av landets anställda inom metall- och verkstadsindustri rymde Norrland 8,9 procent år 1952. År 1960 hade andelen ökat till 9,1 procent. Andelsvinsten fördelade sig på ett flertal regioner främst utefter Norrlandskusten. Luleåregionen svarade för den största andelsvinsten inom landsdelen. (Figur 6 b.)

I motsats till utvecklingen inom metallsektorn var sysselsättningsutvecklingen inom skogsindustrierna i Norrland mycket svag mellan åren 1952 och 1960. Antalet anställda inom *träindustri* samt *massa- och pappersindustri* ökade i Norrland med endast 993 personer eller 2,9 procent. Ökningen i riket i sin helhet var 14 038 anställda eller 11,8 procent.

Genom denna svaga sysselsättningsutveckling reducerades Norrlands andel av landets anställda inom träindustri samt massa- och pappersindustri avsevärt. År 1952 sysselsatte landsdelen 28,5 procent av de anställda inom dessa branscher i landet. År 1960 hade andelen sjunkit till 26,2 procent.

Lokaliseringsförändringarna inom träindustri samt massa- och pappersindustri under perioden 1952–60 innebar sammanfattningsvis en förskjutning av de anställda inom dessa branscher *från* framför allt regioner utefter Norrlandskusten *mot* områden i södra och mellersta Sverige (figur 8 a och b, 9 a och b).

Övriga sju industrihuvudgrupper var av liten omfattning och betydde förhållandevis litet för den totala sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Norrland.

SYSSELSÄTTNINGSENTVECKLING I STORSTADS- REGIONERNA

Relativt sett var sysselsättningsutvecklingen inom industrin i de tre storstadsregionerna svag mellan åren 1952 och 1960. Den relativa ökningen av antalet industrianställda i dessa områden uppgick till mellan fem och drygt åtta procent, dvs. mellan fyra och sju procent under genomsnittet för samtliga 152 regioner i riket. Den relativa utvecklingen var svagast i

Tabell 5. Storstadsregionernas procentuella andel av de industrianställda i hela riket år 1952 och 1960. Fördelning på branscher

Industrigrupp	Stockholms B-region		Göteborgs B-region		Malmö B-region		De tre storstadsregionerna	
	1952	1960	1952	1960	1952	1960	1952	1960
1. Gruvindustri	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Metall- och verkstadsindustri	17,4	15,5	9,3	9,1	4,1	4,2	30,8	28,8
3. Jord- och stenindustri	6,0	6,2	3,1	3,7	4,4	4,8	13,5	14,7
4. Träindustri	2,3	2,0	1,3	1,3	1,3	1,0	4,9	4,3
5. Massa- och pappersindustri	1,9	1,9	4,3	3,8	0,5	0,5	6,7	6,2
6. Grafisk industri	42,0	41,4	9,3	9,0	7,8	7,8	59,1	58,2
7. Livsmedelsindustri	17,0	16,1	9,3	7,5	6,5	6,6	32,8	30,2
8. Dryckesvaru- och tobaksindustri	21,4	22,0	9,5	9,3	5,4	7,6	36,3	38,9
9. Textil- och sömnadsindustri	6,7	4,4	12,2	10,9	7,5	6,3	26,4	21,6
10. Läder-, hår- och gummivaruiindustri	4,3	3,8	3,8	2,9	5,7	5,2	13,8	11,9
11. Kemisk och kemisk-teknisk industri	16,4	18,4	11,3	11,2	5,2	5,7	32,9	35,3
Industrigrupperna 1-11	13,4	12,6	8,1	7,7	4,5	4,3	26,0	24,6

Stockholmsregionen (5,4 procent), mindre svag i Göteborgs- (6,4 procent) och Malmöregionerna (8,3 procent). På grund av industrins stora omfattning i storstadsregionerna motsvarade även en svag relativ ökning ett betydande antal industrianställda. Mätt i absoluta tal uppgick den sammanlagda ökningen i dessa områden till närmare 13 000 industrianställda under den aktuella perioden.

Storstadsregionernas sammanlagda andel av de industrianställda i Sverige reducerades från 26,0 procent år 1952 till 24,6 procent år 1960. Omräknat i absoluta tal motsvarade denna andelsminskning ca 12 000 industrianställda. Andelsminskningen för respektive storstadsregion framgår av tabell 5. Stockholmsregionen svarade ensam för en andelsminskning, motsvarande över 7 000 anställda (bilaga VI). *Samtidigt som storstadsregionernas andel av de industrianställda i landet minskade, ökade deras*

andel av landets befolkning. År 1952 bodde 23,9 procent av Sveriges befolkning i storstadsregionerna, år 1960 bodde där 25,5 procent.

Genom sin stora omfattning satte *metall- och verkstadsindustrin* i hög grad sin prägel på den totala sysselsättningsutvecklingen inom industrin i landet under perioden 1952–60. För Stockholmsregionens vidkommande var utvecklingen svag inom denna dominerande bransch. Medan sysselsättningsökningen för branschen i hela landet var 20,2 procent, ökade antalet anställda inom metall- och verkstadsindustri i Stockholms B-region med endast 7,0 procent. (Bilaga V.) Denna svaga utveckling medförde, att Stockholmsregionens andel av de anställda inom metall- och verkstadsindustri i landet minskade från 17,4 procent år 1952 till 15,5 procent år 1960 (tabell 5). I absoluta tal motsvarade denna andelsminskning över 8 000 anställda (bilaga VI). Denna minskning inom metall- och verkstadsindustri svarade för lejonparten av regionens minskade andel av samtliga industrianställda i landet.

I Göteborgs- och Malmöregionerna motsvarade utvecklingen inom metall- och verkstadsindustri ungefär riksgenomsnittet. Regionernas andelar av de sysselsatta inom branschen i landet förblev i stort sett oförändrade mellan år 1952 och 1960.

I Göteborgs- och Malmöregionerna var i stället utvecklingen inom den andra stora industrihuvudgruppen, *textil- och sömnadsindustrin*, av avgörande betydelse för den totala utveckling, som behandlats ovan. Även i Stockholmsregionen fick tillbakagången inom textil- och sömnadsindustrin tydlig effekt på den totala sysselsättningsutvecklingen. Den relativa minskningen av antalet anställda inom branschen var betydligt större i storstadsregionerna än i landet i övrigt. I absoluta tal uppgick minskningen i dessa regioner till sammanlagt 7 600 anställda.

Storstadsregionerna förlorade under undersökningsperioden betydande andelar av landets anställda inom textil- och sömnadsindustri. År 1952 rymde dessa regioner 26,4 procent av de anställda inom branschen, år 1960 endast 21,6 procent. Denna andelsminskning motsvarade närmare 4 500 anställda.

Övriga industrigrupper var förhållandevis små och påverkade i betydligt mindre utsträckning den totala sysselsättningsutvecklingen i de tre stor-

stadsregionerna (bilaga V). Som framgår av tabell 5 och bilaga VI, minskade storstadsregionernas andelar av landets industrisysselsatta inom de flesta av dessa branscher. Särskilt stor var Göteborgsregionens andelsminskning inom livsmedelsindustrin. Undantag utgjorde jord- och stenindustrin, dryckesvaru- och tobaksindustrin samt den kemiska och kemisk-tekniska industrin, inom vilka branscher storstadsregionerna tillsammans ökade sin andel av de industrianställda i landet. Stockholmsregionens andelsökning inom kemisk och kemisk-teknisk industri var betydande.

SYSSELSÄTTNINGsutveckling i Götaland och Svealand

Den relativt sett svaga sysselsättningsutvecklingen i storstadsregionerna har redan berörts. Samma avmattning av expansionstakten förekom samtidigt i andra regioner i södra och mellersta Sverige med betydande industricentra och befolkningsagglomerationer. Som exempel kan nämnas Eskilstuna, Örebro, Norrköpings och Borås B-regioner. I Götaland och Svealand var i stället den relativa men även den absoluta sysselsättningsexpansionen inom industrin förhållandevis stor i ett betydande antal mindre starkt industrialiserade och urbaniserade områden.

Följden av denna utveckling blev en viss interregional omfördelning av de industrianställda *från* några starkt industrialiserade och urbaniserade områden *till* i förhållande till äldre industricentra mer perifert belägna områden. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Götaland och Svealand ledde till en jämnare regional fördelning av de industrisysselsatta inom denna del av landet år 1960 i förhållande till år 1952.

En förskjutning av rikets industrianställda mot sydväst var märkbar under den studerade tidsperioden. Några regioner i Svealand norr om Mälaren ökade sina andelar av de industrisysselsatta i landet. Men de mest betydande omfördelningsvinsterna tillföll ett trettiotal regioner sydväst om en linje Karlstad–Oskarshamn. Flera regioner i västra Skåne utanför Malmöregionen och flera regioner i nordvästra Götaland utanför Göteborgsregionen ökade sina andelar av de industrianställda i landet. Omfördelningarna var emellertid inte i första hand riktade mot västkusten eller Öresundsområdet utan snarare mot de inre delarna av södra

och västra Götaland, där en betydande sysselsättningsexpansion inom industrin ägde rum i ett stort antal regioner (se figur 3 a).

Betydande lokaliseringsförändringar inom några få branscher bidrog till de beskrivna omfördelningarna av de inom industrin sysselsatta i Götaland och Svealand. Av största betydelse för den totala sysselsättningsutvecklingen var lokaliseringsförändringarna inom landets *metall- och verkstadsindustri*. Expansionen inom denna betydande bransch var stor i en rad regioner i de inre delarna av södra och i nordvästra Götaland. De interregionala omfördelningsvinsterna spreds ut på ett mycket stort antal regioner huvudsakligen i Götaland. Samtidigt var omfördelningsförlusterna koncentrerade till ett förhållandevis litet antal regioner. Centra i sådana regioner var t. ex. Stockholm, Eskilstuna, Örebro, Lindesberg, Fagersta, Jönköping och Göteborg. (Figur 6 a.)

Utvecklingen inom *träindustrin* samt *massa- och pappersindustrin* bidrog, om även i betydligt mindre utsträckning än föregående industrigrupp, till de beskrivna omfördelningarna av industrisysselsatta mot spridda områden i de södra delarna av riket. *Livsmedelsindustrin* medverkade också till dessa lokaliseringsförändringar genom att expandera kraftigt i några regioner i de sydligaste delarna av landet. (Figur 8 a, 9 a och 11 a.)

Textil- och sömnadsindustrin spelade en betydelsefull roll i den totala industriutvecklingen i Götaland och Svealand. Sysselsättningsminskningen inom branschen fick påtaglig effekt på den totala sysselsättningsutvecklingen i områden, där branschen sedan gammalt hade stor omfattning.

Boråsregionen utgör ett gott exempel på, hur branschammansättningen inom ett område påverkade den totala sysselsättningsutvecklingen inom detta. Antalet anställda inom textil- och sömnadsindustri i regionen minskade med ca tre procent mellan åren 1952 och 1960. Den relativa tillbakagången var således något mindre än riksgenomsnittet. Detta fick till följd, att Boråsregionens andel av de sysselsatta i landet *inom branschen* ökade (figur 13 a). Men genom att textil- och sömnadsindustrin med sin mycket svaga sysselsättningsutveckling hade så stor omfattning i regionen, uppvisade denna en svag *total* sysselsättningsut-

veckling inom industrin. Trots expansion inom andra branscher minskade Boråsregionens andel av samtliga industrianställda i riket. (Figur 3 a.) År 1952 var 80,8 procent av de industrianställda i Borås B-region sysselsatta inom textil- och sömnadsindustri, år 1960 endast 75,6 procent.

Utvecklingen i de tre storstadsregionerna har redan berörts. Den betydande sysselsättningsminskningen inom textil- och sömnadsindustrin i dessa områden liksom i Norrköpings B-region bidrog starkt till den förhållandevis svaga totala industriutvecklingen i dessa fyra områden.

Slutligen bör nämnas, att en omfattande utflyttning av arbetsställen och utläggning av filialer inom främst konfektionsindustrin från storstadsregionerna och Borås bidrog till en betydande sysselsättningsökning framför allt i regioner i Västergötland utanför Boråsregionen, i regioner i Småland och Blekinge samt i regioner i Bergslagen. (Figur 13 a.)

INDUSTRIUTVECKLING OCH BEFOLKNINGSUTVECKLING

Sedd från regional synpunkt, sammanföll sysselsättningsutvecklingen inom svensk industri mellan åren 1952 och 1960 inte med befolkningsutvecklingen under samma period. Skillnaderna mellan industri- och befolkningsutveckling var särskilt tydliga i Götaland och Svealand. I flera regioner med betydande både relativ och absolut befolkningstillväxt var industriutvecklingen svag. Den industriella expansionen var i stället stor i många områden särskilt i södra delen av landet med stagnation i befolkningstillväxten eller ringa folkökning i förhållande till andra delar av riket.

Jämförelser mellan industriutvecklingen och befolkningsutvecklingen i olika delar av landet har gjorts i ett tidigare arbete.¹ I detta avsnitt lämnas endast en kort sammanfattning av resultaten från dessa undersökningar.

En redogörelse för de beräkningar, som legat till grund för nämnda undersökningar har tidigare lämnats.² Beräkningsmetodiken är i korthet följande:

Vid studiet av lokaliseringsförändringarna inom industrin införes befolkningsutvecklingen inom olika områden som reduktionsbas. Region för region beräknas skillnaden mellan det faktiska antalet industrianställda år 1960 och det antal, som regionen detta år borde ha uppvisat, om regionens andel av de

¹ G. Törnqvist, a. a., s. 62 ff och 75 ff.

² Se föregående not samt a. a., s. 42 ff.

industrianställda i riket *med hänsyn till befolkningsutvecklingen* skulle ha förblivit densamma som år 1952.

Beräkningarna bygger således på den jämförelsenormen eller preliminära hypotesen, att det förelåg ett starkt positivt samband mellan industriutveckling och befolkningsutveckling i olika regioner under den studerade perioden. Erhålles vid beräkningarna för en region värdet noll, stämmer den preliminärt uppställda hypotesen. De relativa förändringarna av både antal industrianställda och totalbefolkning i regionen har motsvarat utvecklingen i riket i sin helhet. Positiva och negativa värden anger, att industriutvecklingen varit en annan än man preliminärt kunnat vänta sig med hänsyn till befolkningsutvecklingen. I förra fallet har industriutvecklingen varit mer positiv, i senare fallet mer negativ än väntat. Den faktiska utvecklingen stämmer inte med den preliminärt uppställda hypotesen.

De undersökningar, som gjorts, visar, att det i de flesta regioner förelåg ett negativt samband mellan industri- och befolkningsutveckling under den aktuella perioden. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin och befolkningsutvecklingen divergerade mycket starkt särskilt i Götaland och Svealand.

Den svaga sysselsättningsutvecklingen inom industrin i de tre storstadsregionerna framstår som särskilt anmärkningsvärd, sedd mot bakgrund av den betydande befolkningstillväxten i dessa områden. Det är tydligt, att folkökningen i dessa områden under 1950-talet inte i första hand var en följd av någon betydande expansion inom industrin. Det bör därvid kraftigt understrykas, att det sagda gäller industrin, sådan denna definieras i den officiella svenska industristatistiken. *Det torde på goda grunder kunna fastslås, att den aktuella befolkningstillväxten i storstadsregionerna huvudsakligen var en följd av expansion och ökat antal arbetstillfällen inom andra stadsnäringar än industri, t. ex. byggnads- och anläggningsverksamhet, handel, service och offentlig administration.* Ett närmare studium av den regionala utvecklingen inom dessa näringsgrenar framstår som en angelägen uppgift.

Även i andra betydande industriregioner var skillnaderna mellan industriutveckling och befolkningsutveckling påtagliga under perioden 1952–60. Som exempel kan nämnas Uppsala, Eskilstuna, Norrköpings, Borås, Örebro och Gävle B-regioner.

Betydande sysselsättningsexpansion inom industrin ägde under den studerade perioden rum i ett stort antal regioner med förhållandevis

svag befolkningsutveckling. Sysselsättningsexpansionen i en rad regioner i södra och västra Götaland framstår särskilt markant, sedd mot bakgrund av förhållandevis svag befolkningsutveckling i dessa områden. Skillnaderna mellan industriutveckling och befolkningsutveckling var särskilt påtagliga i ett tjugotal regioner i de inre delarna av Götaland.¹

Det kan antas, att de beskrivna lokaliseringförändringarna inom svensk industri, delvis var en följd av de arbetskraftsförhållanden, som rådde i landet under den aktuella perioden. I storstadsregionerna och andra betydande industriområden var bristen på arbetskraft betydande. På grund av arbetskraftens interregionala rörlighet och konkurrensen om arbetskraften från andra stadsnäringar blev arbetskraftsbristen särskilt kännbar för industrin i storstadsregionerna och andra befolkningsmässigt expansiva områden.

Gjorda undersökningar visar, att industriella enheter i Sverige i många fall sökte sig till arbetskraften under perioden 1946–61. Utflyttning av industriell verksamhet från främst storstadsregionerna var en vanlig företeelse, samtidigt som antalet nyetableringar inom dessa regioner var relativt få. Enligt uppgifter från företagen var det stora antalet utflyttningar och filialutläggningar från storstadsregionerna främst en följd av arbetskraftsbristen i dessa områden. De helt utflyttade och som filialer utlagda anläggningarna lokaliserades framför allt till relativt små tätorter i de mellersta och södra delarna av landet. Påfallande få anläggningar lokaliserades till Norrland.²

NÅGRA UTLÄNDSKA ERFARENHETER

Den regionala industriutvecklingen i Sverige under perioden 1952–60 visade mycket stora likheter med motsvarande utveckling i andra höginustrialiserade stater. Som exempel kan anföras sysselsättningsutvecklingen och lokaliseringförändringarna inom industrin i Storbritannien och USA.

Den brittiska industrin var före första världskriget starkt bunden till kolfälten och järnmalmen. De nya industrier, som tillkom framför allt

¹ Se fig. 4 a, s. 64, i G. Törnqvist, a. a.

² Ang. anförda undersökningar se G. Törnqvist, a. a., s. 80–123.

under 1920- och 1930-talen, t. ex. bilfabriker, fabriker för elektriska apparater, lättare mekaniska verkstäder, instrumentfabriker etc., var betydligt rörligare i förhållande till energikällor och råvaror än de äldre »basindustrierna». Avsättningsmarknaden blev en alltmer betydelsefull lokaliseringsfaktor. Den industriella sysselsättningsexpansionen ägde under 1920- och 1930-talen huvudsakligen rum i Midlands- och Londonområdena. Koncentrationen särskilt till det sistnämnda var mycket betydande, samtidigt som äldre industriområden gick starkt tillbaka relativt sett.

Efter andra världskriget har utvecklingen mot ökad koncentration av de industrisysselsatta till Midlands- och Londonområdena försvagats. Arbetskraftsbrist, höga markpriser, hyror och andra omkostnader i dessa områden tvingade fram en decentralisering. Under perioden 1948–58 ökade antalet industrisysselsatta i Storbritannien främst i östra och sydöstra England *utanför* Londonområdet. Däremot var utvecklingen förhållandevis svag i mer perifert belägna områden som Wales och Skottland (jfr Norrland).¹

Liksom i Sverige var filialutläggningar en vanlig företeelse i Storbritannien efter andra världskriget. Dessa filialer lades mestadels ut från stora industri- och befolkningscentra till mindre urbaniserade områden i landet. Dessa filialutläggningar har ingående studerats under perioden 1945–52. Undersökningarna visar, att arbetskraftsbrist på samma sätt som i Sverige var den främsta orsaken till dessa filialutläggningar. Filialerna förlades vanligen till orter med förmodad god tillgång på arbetskraft.²

Industriutvecklingen i USA har varit föremål för en rad intressanta undersökningar. Under slutet av 1800-talet och de första två decennierna av 1900-talet kännetecknades industriutvecklingen i USA av tendenser till geografisk eller rumslig koncentration samtidigt som en viss förskjutning av de industrisysselsatta ägde rum från New Englandstaterna och staterna utefter mellersta Atlantkusten åt söder och väster.

¹ J. H. Dunning, C. J. Thomas, *British Industry. Change and Development in the Twentieth Century*. London, 1961, s. 67 ff; M. Chisholm, *Location of Industry*. Political and Economic Planning (PEP), London, 1962, s. 330 ff.

² W. F. Luttrell, *Factory Location and Industrial Movement. A Study of Recent Experience in Great Britain*, Vol. I and II. National Institute of Economic and Social Research, London, 1962.

Fr. o. m. 1930-talet ändrades de regionala utvecklingstendenserna. Utvecklingen ledde till en allt jämnare fördelning eller spridning av de industrisysselsatta mellan olika delar av USA. Lokaliseringsförändringarna medförde en allt större decentralisering av industrin. Särskilt påtaglig var New York-regionens minskande andel av de industrisysselsatta i landet. Denna decentralisering var tydlig inom inte mindre än 90 av 117 industribranscher under perioden 1939–54. Dessa 90 branscher omfattade ca 80 procent av alla industrianställda i USA.¹

Victor R. Fuchs har ingående studerat lokaliseringsförändringarna inom amerikansk industri mellan åren 1929 och 1950.² Till grund för beskrivningarna av de interregionala förskjutningarna ligger beräkningar av samma slag, som kommit till användning i detta arbete. Undersökningarna kan från regional synpunkt betecknas som makroundersökningar, vilka bygger på grova regionala indelningar (delstater och nio storregioner). Resultaten av dessa undersökningar visar, att mycket betydande interregionala förskjutningar av det slag, som relaterats ovan, ägde rum inom amerikansk industri under den aktuella perioden. De mest karakteristiska dragen i utvecklingen var den förhållandevis svaga utvecklingen i de nordöstra staterna och det gamla industribältet samt den betydande expansionen i söder och väster.

I två uppsatser har Wilbur Zelinsky med hjälp av liknande metoder studerat industriutvecklingen i USA under perioderna 1939–47 och 1947–54.³ Dessa undersökningar bygger på en indelning av USA i 459 ekonomiska regioner och ger goda möjligheter till detaljstudier av den regionala utvecklingen.

Enligt Zelinsky har de intensivast industrialiserade och urbaniserade områdena i USA uppnått ett industriellt »mättnadsstadium». Brist på arbetskraft och tomtmark, ökade omkostnader och transportsvårigheter verkade under de aktuella perioderna hämmande på en fortsatt omfattande

¹ B. Chinitz, *Freight and the Metropolis*. Cambridge, Mass., 1960, s. 107 ff; M. Segal, *Wages in the Metropolis. Their influence on the Location of Industries in the New York Region*. Cambridge, Mass., 1960 samt R. Lichtenberg, *One Tenth of a Nation. National Forces in the Economic Growth of the New York Region*. Cambridge, Mass., 1960.

² V. R. Fuchs, a. a. (två arbeten).

³ W. Zelinsky, a. a. (två arbeten).

industriell expansion i dessa områden. I stället var sysselsättningsutvecklingen inom industrin relativt sett stark inom mindre industrialiserade och urbaniserade områden. Följden blev en omfördelning eller förskjutning av de industrisysselsatta från storstadsregioner och stora industri-centra mot mera perifera och svagare industrialiserade områden. Det typiska för industriutvecklingen i USA under perioden 1939–54 var enligt författaren »utspridning» och »decentralisering», dvs. en tendens till jämnare fördelning av de industrisysselsatta mellan de 459 regionerna.

KAPITEL 6

Förslag till fortsatta undersökningar

Andra aspekter på lokaliseringsförändringarna

Som framhölls i inledningen till denna skrift, har syftet med de undersökningar, som presenterats, varit att *beskriva* den faktiska utvecklingen och de faktiska lokaliseringsförändringarna inom svensk industri. En beskrivning av detta slag torde vara av intresse för den pågående lokaliseringsdebatten. Den empiriska bild, som tecknats, är emellertid också avsedd att bilda underlag för fortsatta undersökningar.

Industriutvecklingen har studerats ur en förhållandevis begränsad regional synvinkel. Målet har varit att inregistrera eventuella skillnader i utvecklingen mellan olika delar av landet. Undersökningarna har baserats på en indelning av riket i 152 funktionella regioner. Med lokaliseringsförändringar har genomgående avsetts förändringar i industrins fördelning på dessa områden.

Andra rumsliga aspekter kan naturligtvis med fördel läggas på den aktuella industriutvecklingen. Den industriella aktiviteten är med få undantag koncentrerad till tätorter.¹ Ett studium av utvecklingen i landets olika tätorter kunde därför vara av intresse. Förslagsvis kunde landets tätorter fördelas på lämpliga storleksgrupper, varefter utvecklingen inom olika grupper skulle studeras och jämföras. Tätorterna kunde också grupperas med utgångspunkt från andra kriterier, t. ex. industrialiseringsgrad, serviceutrustning, marknadspotential² osv. Undersökningarna kunde dessutom utsträckas till att gälla utvecklingen *inom* vissa tätorter

¹ Enl. definitionen i 1960 års folkräkning.

² Ang. marknadspotentialer se G. Törnqvist, a. a., kap. 10.

eller snarare tätortsregioner. I första hand borde storstadsregionerna bli föremål för ingående undersökningar.

Det bearbetade statistiska material, som för närvarande står till buds (se bilaga I), erbjuder emellertid små möjligheter till tillfredsställande undersökningar av industriutvecklingen i landets tätorter. Undersökningar av detta slag kräver för närvarande bearbetningar av det omfattande primärmaterial till den officiella statistiken.

I de undersökningar, som presenterades i kapitel 3 och 4, delades industristatistikens arbetsställen upp på 11 industrihuvudgrupper eller branscher. Därefter studerades den regionala utvecklingen och lokaliseringförändringarna inom varje enskild bransch. Genom en mer detaljerad branschuppdelning skulle möjligheterna att ingående analysera lokaliseringförändringarna inom svensk industri öka väsentligt. Undergrupperna och detaljgrupperna i industristatistiken erbjuder därvid ökade möjligheter till detaljstudier.

För fortsatta undersökningar kunde dessutom helt andra indelningsgrunder än de, som tillämpas vid branschindelningarna i t. ex. företagsräkningarna och industristatistiken, prövas. Ett stort antal indelningsgrunder är tänkbara. Skiftande frågeställningar ger ständigt nya alternativ.

Efter andra världskriget har utvecklingen här i landet liksom på andra håll gått mot större och färre industriella enheter. Tendensen till koncentration av driften till större enheter har varit särskilt markant inom vissa branscher. År 1946 fanns det exempelvis 230 tegelbruk i landet, år 1960 endast 158. Antalet byggnadssnickerier reducerades från 644 år 1946 till 585 år 1960, antalet kvarnar från 78 till 35. Mejeriernas antal sjönk från 496 till 357 och bryggeriernas antal från 322 år 1946 till 152 år 1960. Samtidigt fördubblades eller mer än fördubblades produktionen, mätt i salutillverkningsvärde, inom var och en av de uppräknade branscherna.¹

Det vore av intresse att undersöka, huruvida det föreligger några väsentliga skillnader mellan olika delar av landet i detta avseende. Sådana undersökningar skulle kunna baseras på storleksgrupperingar av arbetsställena inom t. ex. olika regioner i riket vid olika tidpunkter. På grundval

¹ SOS Industri 1946 och 1960. Salutillverkningsvärdena i löpande priser.

av detta material skulle det sedan finnas möjligheter att bl. a. studera lokaliseringsförändringarna för olika storlekskategorier inom svensk industri.

Andra indelningsgrunder har prövats. Försök har t. ex. gjorts att indela de industriella enheterna efter råvarornas vikt per tillverkad viktsenhet eller råvarornas vikt per anställd arbetare.¹ Den huvudsakliga marknadsinriktningen är en annan indelningsgrund. För en sådan indelning krävs emellertid mycket omfattande materialinsamlingar från de enskilda företagen. Slutligen kan arbetsställena indelas i sådana grupper som avancerande, stagnerande och vikande industrier med utgångspunkt från expansionsgraden.²

De förslag till grupperingar av industrin, som föreslagits ovan, måste göras med utgångspunkt från primärmaterialet till den aktuella statistiken. I några fall krävs dessutom kompletterande uppgifter från företagen.

Undersökningar av industrins lokaliserings- och utvecklingsbetingelser

Sedan den empiriska bilden tecknats och analyserats, faller det sig ofta naturligt att gå vidare och undersöka vad som ligger bakom denna utvecklingsbild. Vilka är »orsakerna» till de lokaliseringsförändringar, som ägt rum? Vilka faktorer har påverkat utvecklingen? Vad som efterlyses är således en »orsaksanalys». Därmed avser författaren i föreliggande fall en undersökning av de faktorer, vilka bestämt eller påverkat valet av lokaliseringsort för enskilda industrianläggningar eller förklarar den studerade utvecklingen inom enskilda anläggningar eller grupper av sådana. Uppgiften är med andra ord att undersöka de rumsliga variationerna i industrins lokaliserings- och utvecklingsbetingelser.

Att dra slutsatser om vilka faktorer som påverkat utvecklingen *enbart* med utgångspunkt från den empiriska utvecklingsbilden måste betecknas som synnerligen vanskligt. Lika litet kan den faktiska utvecklingen inom

¹ W. Smith, *Location of Industry*. The Institute of British Geographers, 1955; Jfr s. k. materialindex och arbetskraftskoefficienter i A. Weber, *Ueber den Standort der Industrien*. Tübingen, 1909.

² E. Dahmén, *Svensk industriell företagarverksamhet*. Uppsala, 1950.

olika delar av landet läggas till grund för några säkra uttalanden om de regionala skillnaderna i industrins lokaliseringsförutsättningar. För orsaksanalyser av anförut slag krävs speciella undersökningar (se nedan). Som framhölls i inledningen till denna skrift (s. 15), erbjuder industristatistikens material små möjligheter till sådana undersökningar.

En undersökning av vilka faktorer som påverkat en konstaterad utveckling inom industrin eller en mindre grupp av industrier kan läggas upp på olika sätt. Någon form av intervjuförfarande är tänkbar. Genom intervjuer är det möjligt att inregistrera företagsledningarnas uppfattning om vilka omständigheter som påverkat valet av lokaliseringsort eller varit avgörande för en viss utveckling.

Som ett färskt exempel på ett sådant tillvägagångssätt kan nämnas författarens undersökning av industrilokalisering i Sverige under perioden 1946–61.¹ I denna undersökning studeras arbetsställen, vilka nyetablerades, flyttades eller lades ut som filialer under dessa 16 år. Orsakerna till de faktiska valen av lokaliseringsort söktes genom intervjuer med och frågeformulär till de aktuella företagsledningarna.

Undersökningen visade, att flyttningar av industrianläggningar och utläggningar av filialer under den aktuella perioden ofta föregicks av relativt noggranna lokaliseringsöverväganden från företagets sida. Nyetableringar ägde däremot ofta rum på den ort, där företagsgrundaren eller någon av företagsgrundarna redan förut hade sin verksamhet. Alternativa lokaliseringsorter togs därvid ofta inte under övervägande.²

De rumsliga variationerna i industrins lokaliserings- och utvecklingsbetingelser har sedan länge diskuterats i en omfattande lokaliseringsteoretisk litteratur. De olika författarna brukar ibland hänföras till olika »skolor» efter den grundsyn de anlägger på lokaliseringsproblemen.

En grupp av forskare, som tillhör vad man skulle kunna kalla »kostnadsminimeringskolan», har framförallt studerat industrins produktionskostnader och dessa kostnaders variationer i rummet. En rad olika kostnader har behandlats. Huvudintresset har av olika skäl ägnats transportkostnaderna.³

¹ G. Törnqvist, a. a., kap. 4.

² Jfr E. Dahmén, a. a. I, s. 356.

³ T. ex. A. Weber, a. a.; T. Palander, *Beiträge zur Standortstheorie*. Uppsala, 1935;

Andra författare, som tillhör »*intäktsmaximeringsskolan*», anser, att efterfrågan på och försäljningen av industrins produkter i hög grad är beroende av de industriella enheternas lokalisering. Huvudintresset ägnas de rumsliga variationerna i efterfrågan och betydelsen av konkurrenternas lägen och konkurrenskraft. Valet av lokaliseringsort ses som en strävan efter maximala intäkter eller som en »kamp» mellan konkurrerande producenter om det största marknadsområdet.¹

Senare forskare har hävdad, att båda de hittills anförda »skolorna» var för sig ger en ensidig bild av verkliga förhållanden. Enligt »*vinstmaximeringsskolan*» är det skillnaden mellan kostnader och intäkter på alternativa lokaliseringsorter, som är av avgörande betydelse för industrialiseringarnas lokalisering. I en fullständig lokaliseringsteori måste således hänsyn tas *dels* till produktionskostnadernas variationer inom undersökningsområdet och stordriftens fördelar, *dels* till variationer i efterfrågan och eventuella konkurrenter och deras konkurrenskraft.²

En undersökning av industrins lokaliserings- och utvecklingsbetingelser i olika delar av landet skall således enligt vinstmaximeringsteorin omfatta regionala jämförelser av både kostnader och intäkter. Det är uppenbart, att det här finns ett mycket stort fält för fortsatta undersökningar. Storleken av de rumsliga variationerna i olika kostnader och intäkter kan förutsättas vara väsentligt olika för olika slag av produktion. Vidare kan det antas, att förhållandena förändras relativt snabbt. Behovet av olika undersökningar blir därför mycket stort och kräver insatser från många olika håll.

Vad som i första hand torde behövas, är omfattande kvantitativa undersökningar på empiriskt material av hur olika kostnader varierar mellan olika delar av landet för olika typer av produktion. Vidare behövs

E. Hoover, *Location Theory and the Shoe and Leather Industries*. Cambridge, Mass., 1937 samt *The Location of Economic Activity*. New York, 1948.

¹ T. ex. F. Fetter, The Economic Law of Market Areas, *Quarterly Journal of Economics*, XXXIX, 1924; H. Hotelling, Stability in Competition, *Economic Journal*, XXXIX, 1929 samt E. Chamberlin, *The Theory of Monopolistic Competition*. Cambridge, Mass., 1956 (första utgåvan 1933).

² T. ex. A. Lösch, *Die Räumliche Ordnung der Wirtschaft*. Jena, 1944; M. L. Greenhut, *Plant Location in Theory and Practice. The Economics of Space*. Chapel Hill, 1956.

undersökningar på empiriskt material av olika marknadsområden och den verkliga effekten av regional konkurrens mellan flera producenter.¹

En lokaliseringsmodell, som bygger på de teorier, som anförts, torde inte utan betydande förenklingar kunna ges en för hela industrin eller en hel industribransch allmängiltig form. Därtill är de olika enheter, som tillsammans utgör industrin eller den enskilda branschen, vanligen alltför olika. Att på ett tillfredsställande sätt tolka den odifferentierade utvecklingsbild, som tecknades i kapitel 2, med utgångspunkt från förefintliga lokaliseringsteorier och eventuella undersökningar av kostnaders och intäkters variationer inom landet torde därför vara omöjligt. De branscher, som studerades i kapitlen 3 och 4, torde likaså vara alltför heterogena till sin sammansättning för att tillåta meningsfulla tolkningsförsök av detta slag. Därtill krävs betydligt mer detaljerade grupperingar av de industriella enheterna.

Andra omständigheter försvårar också orsaksanalyser av anført slag. Även om man utgår från små och i olika avseenden homogena grupper av industrianläggningar, torde en *fullständig* analys av kostnadernas och intäkternas variationer inom landet vara svår att genomföra. Kostnader på alternativa lokaliseringssorter för transporter av råvaror och färdigvaror, arbetskraft, elkraft, byggnader, utrustning och tomtmark etc. torde ofta kunna beräknas med tillräcklig noggrannhet. Andra faktorer, som kan tänkas påverka företagens kostnader och intäkter, är däremot svårare att kvantifiera. Som exempel kan anföras följande.

Begreppen "*external economies*" och "*external diseconomies*" används bl. a. för att beteckna de olika ekonomiska för- och nackdelar, som följer med koncentration av flera industrier och serviceinrättningar till samma plats. Som exempel på viktiga *external economies* brukar nämnas för flera företag gemensam tillgång på yrkesutbildad arbetskraft, hamnar och andra kommunikationsanläggningar, serviceföretag, konsulter, experter, skolor, myndigheter etc.² Som exempel på *external diseconomies* kan nämnas ökad konkurrens om utrymmen och arbetskraft.

¹ Se t. ex. undersökningar på svenskt material av transportkostnader och arbetskraftskostnader för några olika typer av produktion samt undersökningar av olika marknadsområden i G. Törnqvist, a. a., kap. 6-9.

² T. ex. A. Lindbeck, Lokaliseringpolitiken, *Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift*,

I detta sammanhang finns det anledning att peka på omfattande undersökningar (i den nedan citerade litteraturen kallade *Industrial Complex Analysis*), som gjorts av de inbördes relationer, som råder mellan olika fristående industriella enheter i ett produktionssystem. Vid lokaliseringsöverväganden är det ofta nödvändigt att ta hänsyn till dessa komplex eller system av enheter, som tillsammans bildar omfattande »utvecklingsblock».¹ Vidare har försök gjorts att ingående studera de inbördes relationerna mellan olika sektorer av näringslivet inom ett område med hjälp av s. k. *input-output-analys*.²

Behovet av god kontakt med marknaden framhålls ofta som något väsentligt i lokaliseringssammanhang. Snabba, täta och bekväma kontakter mellan producent och kund liksom snabba leveranser anses öka försäljningen och reducera vissa kostnader. Hur stora fördelar för olika typer av produktion nära kontakt med köparna erbjuder, är föga känt. Kvantitativa undersökningar av olika industriella enheters »kontaktmönster» och »kontaktberoende» torde i det närmaste saknas helt. Hur kontaktmöjligheterna varierar i rummet har däremot varit föremål för undersökningar. Möjligheterna att från olika punkter inom ett undersökningsområde nå samtliga köpare har bl. a. kvantifierats med hjälp av s. k. *marknadspotentialer*.³ Forskningen kring potentialbegreppet och dess användbarhet inom samhällsvetenskaperna befinner sig emellertid ännu på ett inledande stadium.

Slutligen torde i vissa fall faktorer, vilka inte låter sig inpassas i en ekonomisk kalkyl, påverka lokaliseringsbeslutet. Särskilt i en situation, där kostnader och intäkter kan förutsättas variera förhållandevis litet mellan alternativa lokaliseringsorter eller informationerna om rådande

1964: 2. Jfr agglomerativa och degglomerativa faktorer hos A. Weber, a. a. samt diskussionen om »den industriella miljön» hos en rad tidigare nämnda lokaliseringsteoretiker.

¹ T. ex. W. Isard, a. a., s. 375 ff med utförliga litteraturhänvisningar.

² T. ex. W. Leontief et al., *Studies in the Structure of the American Economy*. New York, 1953; R. Artle, *Studies in the Structure of the Stockholm Economy. Toward a Framework for Projecting Metropolitan Community Development*. Stockholm, 1959 samt B. Höglund & L. Werin, *The Production System of the Swedish Economy. An Input-output Study*. Uppsala, 1964.

³ För en närmare presentation av olika potentialberäkningar se t. ex. W. Warntz, *Toward a Geography of Price. A Study in Geo-Econometrics*. Philadelphia, 1959; W. Isard, a. a., s. 493 ff samt G. Törnqvist, a. a., kap. 10.

förhållanden är dåliga, torde t. ex. rent personliga omständigheter och överväganden ofta bestämma de industriella enheternas lokalisering. Den egna bostadsorten torde i en sådan situation ha hög prioritet. Personliga krav på miljö och service etc. kan också tänkas spela en viss roll, osv. En *fullständig* lokaliseringsmodell, med vars hjälp det vore möjligt att förklara en faktisk spridnings- eller utvecklingsbild, torde även av detta skäl knappast vara möjlig att konstruera. I en sådan modell måste i så fall flera »slumpmoment» införas. Med slumpmoment avses därvid sådana variabler, vilka för närvarande ej kan mätas eller kvantifieras.

BILAGA I

Val av källmaterial

Den regionala industriutvecklingen i Sverige under senare år kan studeras på basis av flera alternativa källmaterial. De till omfattningen största materialen erbjuder officiella företagsräkningar och folkräkningar. Den officiella industristatistikens och lönestatistikens material är av mindre omfattning. Företagsregister och kalendrar av olika slag kan läggas till grund för kartering av industrin vid en viss tidpunkt men ger inga möjligheter till undersökningar av förändringarna mellan olika tidpunkter.

Företagsräkningarna

Den statistiska eller rapporterade enheten i de officiella företagsräkningarna är arbetsstället. I princip medtas samtliga arbetsställen oavsett storlek — således när det gäller industriell verksamhet även arbetsställen inom hantverk och småindustri, vilka inte redovisas i den officiella industristatistiken.

Företagsräkningar föreligger för åren 1931 och 1951. Undersökningsperioden 1931–51 har bedömts vara mindre lämplig, varför undersökningarna i detta arbete inte kan baseras på material från dessa räkningar.

Folkräkningarna

I de officiella folkräkningarna sker bl. a. en uppdelning av befolkningen i icke yrkesverksamma och yrkesverksamma. De senare fördelas på olika näringsgrenar, betecknade huvudgrupper, vilka i sin tur delas upp i undergrupper och detaljgrupper. Tack vare denna uppdelning är det möjligt att med utgångspunkt från folkräkningsmaterial undersöka förändringar av totala antalet yrkesverksamma inom industri och hantverk liksom inom olika industrigrupper eller branscher. För en inventering av antalet industrisysselsatta i landet erbjuder folkräkningarna ett lika fullständigt material som företagsräkningarna. Andra kriterier på industriell verksamhet än antalet sysselsatta personer finns dock inte att tillgå i folkräkningarna.

Lägesangivelserna i folkräkningarna avser vidare inte *arbetsplats* utan *bostad*. I detta avseende föreligger en skillnad mellan folk- och företagsräkningar, vilka

således inte är fullt jämförbara ur korologisk synpunkt. Baseras undersökningarna på stora ytelement eller väl valda funktionella regioner (se nedan), torde emellertid denna skillnad sakna betydelse. I 1960 års folkräkning förekommer dock för första gången en redovisning av dagbefolkningen kommunvis.

De två senaste folkräkningarna avser åren 1950 och 1960 och ger möjligheter till val av en lämplig undersökningsperiod. De båda *folkräkningarna är emellertid inte fullt jämförbara* i vissa avseenden. Näringsgrensfördelningen enligt 1960 års folkräkning kan på grund av övergången till ett internationellt klassificeringsschema inte helt jämföras med fördelningen enligt 1950 års folkräkning.¹ För dessa omgrupperingar torde dock korrigeringar kunna göras. Svårare att komma tillrätta med är följderna av att principerna för bestämmande av en individs näringsgrenstillhörighet tillämpas något olika i de båda folkräkningarna. Överföringar mellan å ena sidan handel och tjänster och å andra sidan industri har skett år 1960 i förhållande till år 1950. Skillnaderna i redovisningsprinciper kan förutsättas få regionala konsekvenser i en undersökning. Främst torde fel uppstå vid ett studium av industriutvecklingen i storstadsregionerna, om dessa baseras på folkräkningsmaterial.²

Som redan nämnts, avser undersökningarna i detta arbete i första hand den regionala utvecklingen inom olika industribranscher. Det kan förutsättas, att ändringarna i redovisningsprinciperna mellan de båda folkräkningarna skulle få särskilt påtagliga konsekvenser vid en branschuppdelning, då överföringarna i 1960 års folkräkning mellan olika näringsgrenar särskilt drabbat vissa industribranscher. Mot denna bakgrund har det inte ansetts lämpligt att basera undersökningarna i detta arbete på folkräkningsmaterial.

Lönestatistiken

Den årligen publicerade officiella lönestatistiken innehåller bl. a. uppgifter om antal industritjänstemän och antal arbetstimmar, utförda av industriarbetare. Primärmaterial till lönestatistiken kan i princip utnyttjas för en undersökning av sysselsättningsutvecklingen i landet. Materialet är emellertid av betydligt mindre omfattning än folk- och företagsräkningarna. Lönestatistiken omfattar också en mindre del av industrin än industristatistiken, som kommer att behandlas i det följande. 1960 års lönestatistik upptar exempelvis endast ca 88 procent av antalet arbetstimmar, utförda av industriarbetare, och ca 83 procent

¹ 1960 års folkräkning VI, s. 3.

² Se vidare G. Törnqvist, Studier i industrilokalisering, *SOU 1963: 49*, s. 22 ff samt G. Arpi, Utvecklingstendenser inom olika näringsgrenar samt befolkningsutvecklingen i rikets kommuner, tätorter och regioner, *SOU 1963: 62*, s. 179, och R. Olsson, Prognoser angående den regionala folkmängdsutvecklingen, *SOU 1963: 62*, s. 222.

av antalet industritjänstemän i motsvarande industristatistik. För tidigare år är skillnaderna ännu större. Som källa för en beskrivning av industriutvecklingen måste den officiella lönestatistiken betecknas som ofullständig i jämförelse med andra källmaterial.

Industristatistiken

De undersökningar, som presenteras i detta arbete, har baserats på primärmaterial till den officiella industristatistiken. Denna publiceras årligen i serien Sveriges officiella statistik (SOS) under titeln Industri. Den årliga publikationen betecknas i framställningen industriberättelsen. Publiceringen sker först minst ett par år efter det år, uppgifterna i industriberättelsen avser. Den senaste berättelsen, som för närvarande (februari 1964) föreligger i tryck, avser år 1960. Vissa uppgifter ur industristatistiken publiceras i Kommersiella Meddelanden, fr. o. m. 1963 Statistiska Meddelanden, innan de utkommer av trycket i industriberättelsen.

Industristatistiken bygger på uppgifter från vederbörande industriidkare, som enligt lag är skyldiga att lämna erforderliga uppgifter. Uppgifterna, som insamlas av lokala myndigheter, insändes tidigare till kommerskollegium, numera till statistiska centralbyrån för kontroll och bearbetning. Uppgifterna skall i princip avse kalenderår. Vissa företag äger dock rätt att lämna uppgifter avseende bokföringsår. Ett särskilt adressregister används för distribution av uppgiftsblanketter. Registret hålls aktuellt genom uppgifter från lokala myndigheter, genom uppgifter om anmälningar till aktiebolags-, förenings- och handelsregister. Vidare lämnas uppgifter av branschorganisationer m. fl.

Två uppgiftsformulär ifylls för varje *anläggning* eller *arbetsställe*, som i princip utgör den statistiska eller rapporterade enheten (jfr företagsräkningarna ovan). Uppgifterna på det ena formuläret, den s. k. huvuduppgiften, överförs fr. o. m. 1948 till hålkort. Specialuppgifterna på det andra formuläret finns sedan 1950 på hålkort. *Hålkorten har utnyttjats för undersökningarna i detta arbete.* Genom att korten bl. a. innehåller en kommunkod, har det varit möjligt att genom maskinell bearbetning av kortmassorna för åren 1952 och 1960 göra en regional uppdelning av materialet på borgerliga primärkommuner. Materialet har samtidigt fördelats på industrihuvudgrupper (se nedan samt tabell 2-5). Uppgifterna har överförts till maskinlistor.

Den maskinella bearbetningen ägde rum under våren 1963, innan 1960 års industriberättelse ännu publicerats. Maskinlistorna upptar preliminära, okorrigerade uppgifter. Dessa avviker i mindre utsträckning från de slutliga, korrigerade uppgifter, som senare publicerats i industriberättelsen. Skillnaderna är obetydliga och torde inte kunna påverka resultaten. I tabell 3, s. 51 i detta

arbete, lämnas en redogörelse för avvikelserna mellan den publicerade industristatistikens och maskinlistornas uppgifter om antalet industrianställda inom 11 industrihuvudgrupper. Sammanlagt uppgår skillnaden mellan 1952 års industriberättelse och 1952 års maskinlista till +294 anställda, vilket motsvarar 0,4 promille av antalet anställda i industriberättelsen. För 1960 uppgår skillnaden mellan berättelsen och maskinlistan till +95 anställda eller 0,1 promille. För ett studium av avvikelserna inom enskilda industrigrupper hänvisas till ovan anförd tabell.

Genom att perioden 1952–60 valts som undersökningsperiod (se s. 18) kommer en mindre skevhet att vidlåda källmaterialet. Tack vare 1951 års företagsräkning upptäcktes 2 049 arbetsställen, vilka bort ingå i industristatistiken men som inte fullgjort sina uppgiftsskyldigheter. Dessa arbetsställen, som sysselsatte närmare 23 000 personer, avkrävdes uppgifter, vilka medtogs första gången i 1954 års industriberättelse. Antalet upptäckta arbetsställen motsvarade 11,6 procent av totala antalet arbetsställen och sysselsatte 2,7 procent av totala antalet anställda i 1954 års berättelse. Förädlingsvärdet för dessa anläggningar uppgick till 2,1 procent av hela industrins förädlingsvärde enligt berättelsen. Denna omständighet medför att industristatistikens uppgifter om bl. a. antal anställda och förädlingsvärden för år 1952 är något för små och inte fullt jämförbara med motsvarande uppgifter för år 1960.

Gjorda undersökningar visar, att nytillskotten huvudsakligen återfanns i större tätorter, relativt jämnt fördelade på olika delar av landet. Nytillskotten bestod till största delen av bil- och cykelreparationsverkstäder, rörledningsverkstäder, sågverk och hyvlerier, bagerier och konfektionsfabriker.¹

Mot bakgrund av anförda svagheter i källmaterialet bör särskilt de absoluta förändringstal, som presenteras i bilaga V (s. 141), behandlas med varsamhet. I några fall torde större tätorter, främst storstäderna, ha påförts något för låga värden 1952. Härigenom kan utvecklingstalen för perioden 1952–60 inom regioner med sådana tätorter bli något för positiva. Felen kan förutsättas vara små. Den relativa effekten torde vara obetydlig. Framför allt torde de omfördelningstal, som presenteras i bilaga VI (s. 151), påverkas i mycket liten, troligen inte mätbar, utsträckning av anförda skevheter i källmaterialet.

Industristatistiken har valts som källmaterial främst därför att någon företagsräkning inte föreligger för senare tidpunkt än 1951 och därför att uppgifterna om antalet yrkesverksamma inom industri och hantverk samt gruvbrytning inte är fullt jämförbara i 1950 och 1960 års folkräkningar. Valet mellan å ena sidan industristatistiken och å andra sidan folk- och företagsräkningar kan emellertid också sägas vara en fråga om hur begreppet industri skall definieras.

¹ G. Törnqvist, a. a., s. 27 ff.

Industristatistiken omfattar endast s. k. stationär industri. Bl. a. byggnads- och anläggningsverksamhet, fotografering och filmframställning samt renhållningsverk lämnas utanför. Vidare upptar industristatistiken endast produktion, som bedrivs i sådan omfattning, att den kan betecknas som fabriksstillverkning, kännetecknad av varuproduktion koncentrerad till större enheter (fabriker). Mindre produktionsenheter räknas som hantverk eller småindustri och redovisas inte i statistiken. Normerna för gränsdragningen mellan å ena sidan den egentliga industrin och å andra sidan hantverket och småindustrin har växlat. Före 1946 var det vanligen produktionens storlek, mätt i saluvärde, som var avgörande för om en anläggning skulle medtas i industristatistiken. Fr. o. m. 1946 gäller huvudregeln, att ett arbetsställe skall sysselsätta minst fem personer (arbetare och tjänstemän) i årsgenomsnitt för att redovisas i industristatistiken. Hemarbetare och butikspersonal medräknas därvid inte. Undantag från den generella regeln görs för malm- och stenkolsgruvor, järnverk, metallframställningsverk, viss stenindustri, brännerier, skattepliktiga bryggerier och stärkelsefabriker, vilka medtas i statistiken oavsett den sysselsatta personalens storlek.¹

Accepteras definitionen, att med industri endast avses driftsformen fabriksstillverkning, kännetecknad av varuproduktion koncentrerad till större enheter, med ett intensivt användande av maskinella hjälpmedel och med en planmässig organisation, kan den officiella industristatistiken betecknas som det bästa tillgängliga materialet för en undersökning av industriutvecklingen i landet.²

Enligt en viss internationell standard görs emellertid inte denna avgränsning gentemot hantverk och småindustri. Enligt denna vidare definition innesluter begreppet industri tillverkning av varor för avsalu inom samtliga driftsformer från hushållet och hantverket till fabriksstillverkningen.³ Accepteras denna vida definition, är det uppenbart, att industristatistiken genom att utesluta hantverk och småindustri endast omfattar en del av industrin. Företags- och folkräkningarna ger en bättre täckning.

Genom att jämföra uppgifterna i 1951 års företagsräkning med motsvarande uppgifter i 1951 års industrierättelse får man en uppfattning om hantverkets och småindustrins omfattning. Industristatistiken redovisade detta år ca 22 procent av antalet arbetsställen, ca 83 procent av antalet sysselsatta och ca 93 procent av omsättningen inom industri och hantverk enligt 1951 års företagsräkning. En stor del av företagsräkningens arbetsställen, med en relativt liten

¹ SOS Industri 1946–1960 samt E. Dahmén, *Svensk industriell företagverksamhet*, Uppsala, 1950, II, s. 7 ff.

² Se t. ex. E. Dahmén, a. a.; G. Albinsson, *Svensk verkstadsindustri*. Uppsala, 1961 samt J. Wallander, *Framtidsperspektiv för svensk industri*. Stockholm, 1961.

³ G. Albinsson, a. a., s. 193.

del av antalet sysselsatta och med en ännu mindre del av omsättningen, kan således betecknas som hantverk och småindustri och ingår ej i föreliggande undersökning.

Företagsregister

Slutligen bör nämnas, att en kartering av industrin vid en bestämd tidpunkt kan göras med utgångspunkt från olika företagsregister, t. ex. de register, som används för insamlandet av uppgifter till företagsräkningar, löne- och industristatistik samt arbetsmarknadsstyrelsens och länsarbetsnämndernas företagsregister. De senare avser i princip alla arbetsställen med minst tre anställda. Dessa register ger emellertid inga möjligheter till jämförelser mellan olika tidpunkter och har därför lämnats utanför diskussionen. Tillgängliga industrikalendrar, aktiebolagsregister, handelskalendrar, medlemsförteckningar och föreningsregister av olika slag, försäkringsregister och yrkesregister kan också uteslutas. På grund av sin speciella inriktning är dessa ofta ofullständiga, saknar i många fall uppgifter, önskvärda för undersökningarna i detta arbete, och ger inte tillfredsställande möjligheter till tidsjämförelser.

BILAGA II

Olika mått på industrins omfattning

Hur skall industrins omfattning inom olika regioner i riket lämpligen mätas? Frågan är av grundläggande betydelse för de undersökningar, som presenteras i detta arbete. En rad olika storlekskriterier är tänkbara. Flera av dessa är tillgängliga i den officiella svenska industristatistiken. En förteckning över olika alternativ kan förslagsvis få följande utseende:¹

1. *Antalet arbetsställen eller industrialanläggningar*
2. *Mått på produktionens omfattning*
 - a) Produktionsvolymen mätt i vikt, längd, yta, volym eller antal
 - b) Tillverkningens saluvärde
 - c) Tillverkningens förädlingsvärde
3. *Mått på insatser av produktionsfaktorer*
 - a) Fabriksbyggnadernas eller den utnyttjade tomtmarkens storlek
 - b) Realkapitalets storlek (t. ex. värdet av maskiner och byggnader)
 - c) Installerad drivkraft
 - d) Förbrukning av råvaror och material
 - e) Antal anställda eller sysselsatta totalt eller fördelade på arbetare och tjänstemän
 - f) Antal utförda arbetstimmar
 - g) Lönesummans storlek

Valet av storlekskriterium bestäms av undersökningens syfte, de frågeställningar, som anses aktuella, och de måttuppgifter, som finns tillgängliga i källmaterialet.

I föreliggande arbete avser undersökningarna den totala industrins eller olika industrigrupperns omfattning och utveckling inom ett antal regioner i landet.

¹ En utförlig diskussion av olika mått finns i t. ex. S. Florence, *Investment, Location and Size of Plant*. Cambridge, 1948, s. 11 ff; W. Zelinsky, *A Method for Measuring Change in the Distribution of Manufacturing Activity: The United States, 1939-1947*, *Economic Geography*, Vol. 34, 1958, s. 96, 97 samt G. Albinsson, a. a., s. 196 ff.

Den totala industrin men även de enskilda industrigrupperna består av enheter eller arbetsställen, olika i fråga om tillverkningens art, produktionsteknik, utrustning osv. Skillnader i industrins sammansättning och struktur inom olika regioner kan förutsättas försvåra storleksjämförelser mellan dessa. Vissa storlekskriterier är därför direkt olämpliga.

Används *antalet arbetsställen* som mått på industrins omfattning, skulle det stora antalet små enheter komma att väga alltför tungt. På grund av bl. a. skillnader i industrins sammansättning är fördelningen av enheterna på olika storleksgrupper något olika i skilda delar av landet. Härigenom försvåras regionala jämförelser på basis av detta storlekskriterium.

Bland olika mått på produktionsvolymen kan endast produktionsvärdet komma i fråga när det gäller jämförelser mellan anläggningar med väsentligt olika produktion eller regioner med olika industriell sammansättning.

Med *salutillverkningsvärde* avses de färdiga produkternas försäljningsvärde fritt banvagn, bil eller fartyg etc. Eventuella rabatter frånräknas. Däremot inräknas emballerings-, reklam- och andra försäljningskostnader samt kostnader för transport med egna transportmedel. Om produktionen ej i sin helhet sålts under redovisningsåret, beräknas värdet av den osålda delen efter det aktuella försäljningspriset på respektive produkter vid redovisningsårets slut.¹

Ett par omständigheter gör salutillverkningsvärdet mindre lämpligt som utgångspunkt för undersökningarna i detta arbete. En vara, som utgör slutprodukt inom en produktionsenhet, kan återkomma som råvara inom en annan enhet. Råvarans värde kommer på så sätt att inräknas två gånger i slutsumman. När, som i föreliggande undersökningar, flera produktionsenheters saluvärden sammanslås, finns stor risk för att omfattande dubbelredovisningar kan uppkomma. Används saluvärdet som mått, kommer dessutom enheter, som bearbetar mycket värdefulla råvaror, att väga alltför tungt i materialet.

Mot bakgrund av syftet med och karaktären på föreliggande undersökningar är *förädlingsvärdet* (eng. value added by manufacture) ett bättre mått på produktionsvolymen än salutillverkningsvärdet. Förädlingsvärdet kan sägas utgöra det värdetillskott, som produkten tillförs genom bearbetningen eller förädlingen inom respektive uppgiftslämnande enhet, med vissa undantag (se nedan) arbetsstället. Förädlingsvärdet beräknas genom att från salutillverkningsvärdet dras kostnader för råvaror, bränsle, elenergi och bortlämnade lönearbeten. Fr. o. m. 1959 års industriberättelse måste även kostnader för emballage dras ifrån. Dessa kostnader inräknades tidigare i råvarukostnaderna.

För den typ av undersökningar, som presenteras i detta arbete, torde förädlingsvärdet kunna betecknas som det bästa tillgängliga måttet på indu-

¹ Se SOS Industri.

strins produktionsvolym och den industriella aktiviteten i olika delar av landet. Tyvärr begränsar emellertid en omständighet möjligheterna att använda de förädlingsvärden, som redovisas i den officiella svenska industristatistiken, för regionala jämförelser.

Den statistiska eller rapporterande enheten i den officiella industristatistiken är, som nämnts, i princip arbetsstället, dvs. varje lokalt fristående industrianläggning. Denna redovisningsprincip är tillfredsställande från korologisk synpunkt. Vissa större företag, bestående av flera fristående arbetsställen, äger emellertid rätt att lämna enstaka uppgifter gemensamt för hela företaget. Bland uppgifter, som kan redovisas på detta sätt, märks salutillverkningsvärden och kostnader för råvaror.¹ Det har visat sig omöjligt att med rimlig arbetsinsats spåra de fall, där sådan samredovisning förekommer, och fördela de redovisade summorna på olika arbetsställen. Baseras undersökningarna på industristatistikens uppgifter om förädlingsvärden, kommer en viss osäkerhet att vidlåda alla regionala jämförelser. Osäkerheten blir större ju mindre ytelement eller regionala enheter, som används vid analyserna. De omtalade redovisningsprinciperna torde främst få till följd att enstaka större tätorter och industricentra påförs något för höga förädlingsvärden, medan eventuellt vissa landsbygdsområden med mindre tätorter påförs något för låga värden. Vid jämförelser mellan två tidpunkter föreligger också risk för att redovisningsprinciperna i enstaka fall ändrats mellan de två tidpunkterna.

Trots de brister, som av redovisningstekniska skäl vidlåder materialet, har förädlingsvärdena använts som mått på industrins omfattning i föreliggande arbete. Måttet har dock endast kommit till användning för att mäta omfattningen av hela industrin inom olika regioner i landet. För undersökningar av enskilda industrigrupper måste ett annat mått än förädlingsvärdet tillgripas. Det kan nämligen förutsättas, att de påtalade avvikelserna från gängse redovisningsprinciper får påtagliga konsekvenser vid detaljstudier på grundval av de ofta relativt små material, som de enskilda branscherna erbjuder.

Bland de mått på insatser av produktionsfaktorer, som räknats upp ovan, kan de fyra första uteslutas som tänkbara alternativ för de undersökningar, som presenteras här. Sådana storlekskriterier som *fabriksbyggnadernas eller industritomternas storlek, värdet av maskiner och byggnader, installerad drivkraft och förbrukning av råvaror och material* tillåter inte tillfredsställande storleksjämförelser mellan industrianläggningar med helt olika krav på utrymmen och utrustning, olika tillverkningsbetingelser, produktionsteknik, råvarubehov etc. Vid jämförelser mellan regioner och områden skulle industrins olika sammansättning inom dessa i hög grad påverka resultaten.

¹ Se t. ex. SOS Industri² 1959, s. 3 ff och 9.

Tre mått på mänsklig arbetsinsats har anförts. Bland dessa torde *antalet utförda arbetstimmar* och antalet sysselsatta eller anställda under de förhållanden, som råder på den svenska arbetsmarknaden, kunna förutsättas ge samma undersökningsresultat. *Lönesummans storlek* lämpar sig inte för regionala jämförelser av industrins omfattning, då lönerna varierar starkt mellan olika delar av landet även för jämförbara kategorier av industrianställda.¹

Återstår uppgifter om personalstyrkans storlek. *Antalet anställda* vid ett arbetsställe omfattar enligt den officiella industristatistiken *dels förvaltningspersonal* eller *tjänstemän*, dvs. företagsledare, teknisk personal, arbetsledare, kontorspersonal, helt anställda resanden, övrig försäljningspersonal (ej butikspersonal), verkmästare, vakter, bud, personbilschaufförer, och social- och sjukvårdspersonal, *dels arbetare*. I antalet anställda inräknas inte ägare. Medräknas dessa brukar termen antal sysselsatta användas. För undersökningarna i detta arbete torde det sakna mätbar betydelse, om begreppen anställda och sysselsatta betraktas som synonyma.

Enligt författarens åsikt är det väsentligt, att både tjänstemän och arbetare medräknas och inte, som tidigare var vanligt,² endast arbetare, under motivering, att endast dessa är sysselsatta med egentlig produktion. Genom bl. a. automatiseringen av produktionsprocesserna är den yrkesmässiga skillnaden mellan tjänstemän och arbetare i många fall inte längre skönjbar. Ökningen av antalet anställda inom industrin sker numera i första hand på tjänstemannasidan. Enligt 1945 års industriberättelse utgjorde tjänstemännen ca 16 procent av antalet anställda, enligt 1952 års berättelse ca 19 procent och enligt 1960 års berättelse ca 22 procent. Baseras storleksjämförelser och karteringar på personalsiffror, bör dessa avse antalet anställda, dvs. både tjänstemän och arbetare.³

Antalet anställda är inte helt tillfredsställande som storleksmått. Olika industrianläggningar är inte fullt jämförbara ur sysselsättningssynpunkt. Arbetskraften är delvis utbytbar mot andra produktionsfaktorer. Inom vissa typer av industrianläggningar är mekaniseringen och automationen högt utvecklad. Andra typer av anläggningar kräver fortfarande förhållandevis stor insats av mänsklig arbetskraft. Inom cementfabriker och kvarnar är produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde, per anställd mellan tre och fyra gånger större än inom konfektionsfabriker och trikåfabriker, för att ta några ytterlighetsexempel.⁴ Eftersom industrins sammansättning varierar mellan olika delar av landet, kan jämförelser mellan industrins omfattning inom olika regioner, baserade på

¹ Angående de regionala lönevariationerna i Sverige se G. Törnqvist, a. a. s. 320 ff.

² T. ex. *Sveriges Industri* 1948. Stockholm, 1948; E. Dahmén, a. a.

³ T. ex. *Sveriges Industri* 1961. Stockholm, 1961; G. Walldén, *Industriernas storlek och läge, Atlas över Sverige* samt J. Wallander, a. a.

⁴ G. Törnqvist, a. a., s. 35.

sysselsättningsciffror, bli missvisande från vissa synpunkter. Den utveckling, som studeras på basis av industrianställda som storlekskriterium, kan inte utan särskilda undersökningar förutsättas sammanfalla med den utveckling, som studeras på basis av t. ex. produktionsvolym som storlekskriterium.

Sysselsättningsfrågor och arbetskraftsfrågor spelar en väsentlig roll i den aktuella lokaliseringsdebatten. Den regionala sysselsättningsutvecklingen som sådan kan därför sägas vara av intresse. Valet av antalet industrianställda som storlekskriterium har emellertid dessutom dikterats av korologiska krav och synpunkter. Bland olika storlekskriterier, lämpliga för undersökningarna i detta arbete, är det endast antalet anställda eller sysselsatta som i industristatistiken är *konsekvent* bundna till arbetsställen, ett ur korologisk synpunkt väsentligt krav. Som tidigare nämnts, är visserligen tillverkningens förädlingsvärde ur flera synpunkter ett bättre mått på industriell aktivitet än antalet anställda. Lägesangivelserna för dessa värden är emellertid alltför osäkra för detaljerade undersökningar.

BILAGA III

Val av ytelement

Vid analys av rumsliga spridningsbilder måste objekten i de studerade populationerna lägesbestämmas. Lägesangivelserna kan göras med varierande exakthet. Vid detaljanalyser och rumsliga mikroundersökningar kan det vara nödvändigt att ange varje individs eller objekts position inom undersökningsområdet mycket exakt. För översiktsanalyser och rumsliga makroundersökningar, ofta på omfattande källmaterial, är det i allmänhet tillfyllest att objekten sammanförs områdesvis. Undersökningsområdet indelas i delregioner eller referensområden, vilka betraktas som enheter i utbredningsanalysen. Ingen hänsyn tas till fördelningen *inom* referensregionerna. Delregionerna kan kallas undersökningens ytelement och utgör »räkneytor» vid alla beräkningar.

Ytelementen bildar tillsammans en korologisk matris, vanligen benämnd regionindelning. Valet av regionindelning bör ägnas stor uppmärksamhet, då olika indelningar kan ge väsentligt olika undersökningsresultat.

Ytelementens *storlek* är av avgörande betydelse. Ett »finmaskigt nät» ger möjligheter till detaljstudier, medan ett »grovmaskigt nät» ökar generaliseringsgraden och därigenom möjligheterna till översikter. Principiellt bör ytelementens storlek bestämmas av undersökningsområdets omfattning, den studerade populationens storlek, frekvens och fördelning inom undersökningsområdet samt den grad av generalisering, som anses önskvärd.¹ Olika frågeställningar kan vidare ställa speciella krav på indelningen av undersökningsområdet.

Ett annat problem utgör ytelementens inbördes *jämförbarhet*. Exempelvis administrativa regionindelningar består vanligen av inbördes heterogena ytelement, olika i fråga om folkmängd, industrialiseringsgrad, näringslivets sammansättning etc. För att möjliggöra meningsfulla jämförelser mellan de olika

¹ För en bredare diskussion av ytelementens storlek se t. ex. D. Hannerberg, Täthetsisaritmter på folktäthetskartor. En studie i befolkningskartornas teori, *Gothia* 4, Göteborg, 1937; T. Hägerstrand, *Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt*, Lund, 1953, s. 26 ff; S. Godlund, *Busstrafikens framväxt och funktion i de urbana influensfälten*. Lund, 1954, s. 101 ff; O. D. Duncan, R. P. Cuzzort, B. Duncan, *Statistical Geography. Problems in Analysing Areal Data*. Glencoe, Ill., 1951, s. 85, 86; W. Isard, *Methods of Regional Analysis. An Introduction to Regional Science*. New York, 1960, s. 262 samt G. Törnqvist a. a., s. 44 ff och 87 ff.

ytelementen kan det därför ofta vara nödvändigt att införa någon lämplig reduktionsbas. Ett speciellt problem uppstår, när de i regionindelningen ingående ytelementen är väsentligt olika till storlek. Användandet av olikstora ytelement jämsides innebär bl. a., att lägesangivelserna inte är liktydiga inom hela undersökningsområdet. Olika grader av rumsliga generaliseringar (se ovan) används jämsides, varigenom regionala jämförelser försvåras.

För att komma tillrätta med detta problem har under senare år s. k. reguljära korologiska matriser kommit till användning som hjälpmedel vid rumsliga analyser. En reguljär korologisk matris består av likstora, regelbundna ytelement, s. k. enhetsytor eller enhetsområden. Bl. a. har matriser, bestående av likstora hexagoner, utnyttjats. För närvarande dominerar det kvadratiske rutnätet. För att möjliggöra jämförelser mellan olika undersökningar fixeras detta rutnät alltid till bladindelningen för den ekonomiska kartan över Sverige i skala 1:10 000. Varje ekonomiskt kartblad omfattar en kvadrat om 5×5 km. En y - och en x -koordinat anger varje kartblads position i kilometer från ekvatorn respektive nollmeridianen i höjd med Stockholm. Ytelementen i de rutnät, som används, sammanfaller således alltid med ekonomiska kartblad eller uppdelningar och sammanslagningar av dessa. Cellstorleken varierar från undersökning till undersökning, beroende på olika frågeställningar, undersökningsområden, undersökningsobjekt, generaliseringsgrader etc. (se ovan).¹

Den beskrivna karteringstekniken erbjuder flera fördelar samtidigt. Alla lägesangivelser inom undersökningsområdet blir liktydiga. Enhetscellerna är neutrala i förhållande till administrativa och andra konventionella regionindelningar, vilket i vissa fall är en väsentlig fördel. Önskemålen beträffande regionindelning växlar ofta från undersökning till undersökning. »Rutkartan» erbjuder en flexibel regional anordning av data. Anpassas det statistiska källmaterialet till tillräckligt små celler, kan dessa basceller sedan sammanslås till enheter, som passar mot skiftande frågeställningar. Objektens positioner bestäms med koordinater, härigenom blir materialet väl tillrättatlaggt för automatisk kartläggning och bearbetning i datamaskin. Slutligen har rut- eller koordinatkartan visat sig vara väl lämpad för avancerade korologiska analysmetoder.

I den officiella svenska statistiken, liksom vanligen i motsvarande utländsk statistik, tillämpas helt andra rumsliga redovisningsprinciper. Statistiken är knuten till administrativa regionindelningar eller regionindelningar, gjorda för speciella ändamål, t. ex. jordbruksregioner, tidningsspridningsområden etc. Dessa regioner är ofta inte inbördes jämförbara i vissa avseenden och i bland mindre lämpliga som referensregioner vid rumsliga analyser. De ändringar i indelningarna, som då och då görs, försvårar vidare tidsjämförelser.

¹ För en utförligare presentation och litteraturdiskussion se G. Törnqvist, a. a., s. 87 ff.

I många fall finns det visserligen möjligheter att gå till primäruppgifterna till den officiella statistiken och med hjälp av dessa anpassa materialet till önskad regionindelning eller korologisk matris. När det gäller omfattande statistiskt material är detta emellertid ofta en alltför tidsödande procedur. Sekretessbestämmelser kan också lägga hinder i vägen för ett sådant utnyttjande av primärmaterialet. För undersökningarna i detta arbete har det ansetts ligga utanför möjligheternas ram att för hand kartera eller koordinatsätta de ca 16 000 respektive ca 15 000 arbetsställen, som redovisas i 1952 och 1960 års industristatistik. Lösningen på problemen med lägesangivelserna måste i föreliggande fall sökas inom ramen för de möjligheter, som den bearbetade industristatistiken erbjuder.

Som nämnts i kapitel 1 och bilaga I, överförs den officiella industristatistikens uppgifter sedan 1950 till hålkort. Dessa är bl. a. försedda med läns- och kommunkod. Denna möjlighet till snabb sortering av materialet har utnyttjats. Industristatistikens uppgifter om antal anställda och förädlingsvärden åren 1952 och 1960 har på maskinell väg fördelats på primärkommuner. 1952 års kommuner har anpassats till kommunindelningen 1960.¹

De 1 031 primärkommunerna enligt indelningen den 1 januari 1960 är inte tillfredsställande som referensregioner för de undersökningar, som presenteras i denna skrift. I de södra och mellersta delarna av landet är dessa ytelement alldeles för små. Den regionala bilden blir alltför splittrad och svårtolkad. När det gäller hela undersökningsområdet, kan kravet på jämförbarhet mellan ytelementen inte tillgodoses. Storleken på ytorna varierar starkt (ca 3–18 144 km²), likaså invånarantalet (257–808 484 inv.) och folktätheten (< 1–4 437 inv./km²).² Länen som referensregioner är mer jämförbara än kommunerna men är generellt alldeles för stora för regionala undersökningar av det slag, som åsyftas här. Från rumslig synpunkt skulle väsentliga informationer om utvecklingen gå förlorade. Åtskilliga regionala nyanser och särdrag skulle utelämnas.

Även om kommunerna i sig inte är lämpliga som referensregioner, erbjuder de den väsentliga fördelen, att de kan slås ihop till större enheter, som bättre passar mot intentionerna i detta arbete.

I detta sammanhang finns det anledning att peka på ett par amerikanska undersökningar, baserade på officiell statistik. Valet av ytelement erbjuder ungefär samma problem som i Sverige. Delstaterna liksom de nio storregioner, som förekommer i den aktuella statistiken, är för stora och anses olämpliga som industriella och ekonomiska regioner. Resultaten av undersökningar, base-

¹ Anpassningarna har gjorts med hjälp av uppgifter i *Årsbok för Sveriges kommuner* för åren 1952–1960.

² Enligt *1960 års folkräkning*. För ytterligare belysning av skillnaderna se *SOU 1961: 9*.

rade på de 3 103 grevskapen (counties) och storstadsdistrikten (metropolitan districts), är å andra sidan i det närmaste omöjliga att tolka genom att den regionala bilden blir alltför söndersplittrad. De administrativa gränserna delar dessutom i många fall sönder funktionella och ekonomiska enheter, vilket på grund av pendlingen mellan bostad och arbetsplats kan få egendomliga konsekvenser vid ett studium av de industrianställdas utbredning.

Mot denna bakgrund sker i de amerikanska undersökningarna en på sociala och ekonomiska indicier grundad hopslagning av basregionerna, dvs. grevskapen, till större, mer funktionella regioner, s. k. State Economic Areas (SEA). Dessa regioners antal uppgår i USA till 459 stycken. Regionerna består ofta av betydande centralorter med kringliggande grevskap.¹

I Sverige har arbetsmarknadsstyrelsens lokaliserings- och utredningsbyrå indelat landet i s. k. A- och B-regioner. Principerna för regionindelningarna påminner om principerna för indelningen av USA i ekonomiska regioner. Syftet med arbetsmarknadsstyrelsens regionindelningar har varit att skapa regionala enheter med relativt välutvecklat och differentierat näringsliv. Varje enskild region skall kunna erbjuda olika slag av sysselsättning. Regionerna består av centralorter med kringliggande omland. Dessa centrerade eller funktionella regioner bestäms av befolkningens spontana kontakt- och rörelsemönster. Avgränsningarna har gjorts med hjälp av förefintliga undersökningar av centralorters handels- och serviceomland, tidningsspridningsområden, elevrekrytering till skolor, lasarettens uppsamlingsområden, telefonsamtalsriktningar, kommunikationer m. m.

Sverige har indelats i 91 A-regioner, vilka med få undantag rymmer minst 30 000 invånare vardera. Inom varje region finns ett A-centrum, i sju regioner två. B-regionerna är 152 till antalet med minst 15 000 invånare vardera. Regionerna är centrerade kring 155 B-centra. Några av dessa består av dubbelorter, som betraktas som ett centrum (Kinna-Skene, Hallsberg-Kumla, Gällivare-Malmberget och Stensele-Storuman). 98 B-centra är samtidigt A-centra.²

Då det ansetts ligga utanför möjligheternas ram att använda reguljära korologiska matriser för de rumsliga analyserna i detta arbete, har författaren valt att använda en av arbetsmarknadsstyrelsens regionindelningar. Ytelementen i dessa indelningar är visserligen inte helt jämförbara. Framför allt varierar ytornas storlek. De är genomgående större i Norrland än i södra och mellersta Sve-

¹ W. Zelinsky, a. a. samt W. Zelinsky, Has American Industry Been Decentralizing? The Evidence for the 1939-1954 Period, *Economic Geography*, Vol. 38, 1962.

² *Befolkning och näringsliv*. Karlshamn, 1958; *Samhällsservice och lokaliseringsverksamhet*. Karlshamn, 1960 samt *Arbetsmarknadsstyrelsens regionindelning 1961. A- och B-regioner*. Karlshamn, 1961. Samtliga utarbetade och utgivna av arbetsmarknadsstyrelsens lokaliserings- och utredningsbyrå.

rige. Generaliseringsgraden blir härigenom inte densamma inom olika delar av undersökningsområdet. Jämförbarheten mellan dessa regioner är emellertid avgjort bättre än mellan nuvarande primärkommuner liksom mellan rikets län. A- och B-regionernas genomsnittliga storlek svarar också betydligt bättre mot intentionerna i detta arbete än de administrativa regionerna. En alltför detaljrik och söndersplittrad regional bild undviks utan att väsentliga regionala variationer och särdrag går förlorade.

B-regionerna har valts som ytelement vid de regionala undersökningarna i föreliggande skrift, då dessa regioner bedömts erbjuda något bättre möjligheter till detaljstudier än A-regionerna särskilt i Norrland. B-regionerna i detta arbete skiljer sig något från de officiella B-regionerna. Skillnaderna är obetydliga och torde inte kunna påverka resultaten. I arbetsmarknadsstyrelsens officiella indelning följs i princip församlingsgränserna. Vanligen följs även kommungränserna. Det förekommer dock några undantagsfall, där kommuner delats upp på skilda regioner. I undersökningarna i föreliggande skrift har denna indelningsprincip inte kunnat följas i detalj, då basregionerna, till vilka källmaterialet anpassats, består av hela kommuner. Samtliga B-regioner i detta arbete består därför av sammanslagningar av hela kommuner enligt indelningen den 1 januari 1960. Regionernas gränser framgår av figur 1a och 1b (s. 22 och 23). På figuren finns regionernas nummer och regioncentra ut-satta. I tabell 1 (s. 21) återfinns regionernas nummer tillsammans med namnen på respektive regioncentra.

BILAGA IV

Metoder för analys av areella data

Sedan objekten i den studerade populationen lägesbestämts, vidtar tolkningen av spridningsbilden.

Vanligen sker redovisningen av objektens fördelning inom undersökningsområdet med hjälp av någon *kartografisk teknik* eller i *tabellform*. Kartor och tabeller kan vara absoluta, relativa eller en kombination av dessa typer. Enligt den absoluta metoden anges, för att anknyta till undersökningsobjekten i föreliggande arbete, industrins omfattning inom olika ytelement i absoluta tal. Vid kartering förvandlas siffermaterialet ofta till kvantitativa symboler, t. ex. cirkel-tytor, kvadrater, klot eller kuber. Om inte siffror sätts ut i anslutning till symbolerna, medför en sådan visualisering alltid förlust av information, då symbolerna är svåra att avläsa exakt.

Den absoluta tabulerings- eller karteringsmetoden medför vissa risker för feltolkningar, när materialet är anpassat till ytelement, som inte är jämförbara i olika avseenden (se bilaga III). Införandet av en väl vald reduktionsbas kan därvid öka möjligheterna till meningsfulla jämförelser mellan de olika ytelementen.

Enligt den relativa metoden anges industrins eller en industrigrens omfattning inom varje ytelement i förhållande till t. ex. ytan, befolkningen, antalet yrkesverksamma eller industrisysselsatta etc. På den relativa kartan illustreras olika grader av industriell täthet med olika färger eller skrafferingar. Är ytelementen olikstora, kvarstår dock nackdelen, att lägesangivelserna inte är liktydiga inom hela undersökningsområdet. Olika grader av generaliseringar används jämsides.

Den kartografiska inventeringen underlättar tolkningen av spridningsbilden. Kartan ger information om koncentrations- eller spridningsgraden hos den studerade populationen. Den visar också på ett åskådligt sätt, hur objekten fördelar sig på de olika ytelementen. Om inga ytterligare bearbetningar av materialet utöver karteringen görs, kommer emellertid den egentliga tolkningen av spridningsbilden att baseras på ögonmåttsbedömningar. I vissa fall kan naturligtvis en sådan tolkning anses tillräcklig. Ofta är det dock önskvärt, att den kartografiska inventeringen av materialet kompletteras eller ersätts med någon kvantitativ analysmetod för att resultaten skall bli objektivt mätbara.

Sålunda kan exempelvis graden av rumslig koncentration eller spridning inom undersökningsområdet kvantifieras. När materialet är anpassat till en reguljär korologisk matris (se bilaga III) kan förslagsvis någon typ av koncentrations- eller spridningsindex (ev. koefficient) användas. Resultaten kan också redovisas i grafisk form. Som exempel kan nämnas s. k. *Lorenz-index* och *Lorenz-diagram*. Det bör dock observeras att dessa index och diagram endast mäter agglomereringsgraden, dvs. objektens relativa fördelning på de olika ytelementen. Anförda spridningsmått ger däremot ingen upplysning om centreringsgraden, dvs. hur t. ex. ytelement med höga frekvenser (stora andelar av objekten inom undersökningsområdet) är belägna i förhållande till varandra.

Under de senaste åren har intressanta metoder att analysera rumsliga spridningsbilder utvecklats. Som exempel kan nämnas den s. k. *nearest-neighbour-metoden*. Med hjälp av denna analysmetod är det möjligt att med utgångspunkt från de inbördes avstånden mellan de enskilda individerna i en population mäta centreringsgraden inom denna. Av intresse i detta sammanhang är också olika försök att kvantitativt beräkna, huruvida en spridningsbild med större eller mindre sannolikhet och enligt gjorda definitioner kan betecknas som en *slumpfördelning* eller en *systematisk fördelning*. Slutligen bör nämnas, att framgångsrika försök gjorts att analysera olika spridningsbilder med hjälp av rumsliga s. k. *simuleringsmodeller*. I dessa modeller, som baseras på reguljära korologiska matriser, simuleras olika spridningsbilder fram med utgångspunkt från uppställda hypoteser och förutsättningar. Dessa förutsättningar varieras tills modellens teoretiska spridningsbild stämmer med den empiriska bild, vilken man med modellens hjälp söker förklara.¹

Användandet av hittills anförda analysmetoder förutsätter, att de enskilda objektens exakta positioner är kända eller att objekten anpassats till en reguljär korologisk matris. När, som i föreliggande arbete, objekten är anpassade till olikstora ytelement, är dessa metoder vanligen inte användbara. När det gäller att mäta graden av rumslig koncentration eller spridning införs i denna situation förslagsvis en lämplig reduktionsbas, vilken får ersätta ytan som jämförelsenorm. Som exempel på spridningsmått, vilka med fördel kan användas, när studieobjekten är anpassade till inbördes heterogena ytelement, kan anföras olika typer av s. k. *lokaliseringsindex* eller *-koefficienter*.² Dessa koefficienter anger den studerade populationens fördelning i förhållande till den reduktionsbas, som

¹ För en närmare presentation och litteratordiskussion se G. Törnqvist, a. a., s. 91 ff och 213 ff.

² Beteckningarna på dessa spridningsmått varierar. För en närmare presentation se t. ex. S. Florence, a. a., s. 34 ff; P. Holm, De lokaliseringsbestämmande faktorerna. En allmän översikt, *SOU 1951: 6*; O. D. Duncan, R. P. Cuzzort, B. Duncan, a. a., s. 80 ff. samt W. Isard, a. a., s. 255.

valts. Exempelvis kan man numeriskt ange, hur spridd eller koncentrerad en viss industribransch är i förhållande till hela industrin, de yrkesverksamma, totalbefolkningen etc.¹ Graden av koncentration eller spridning kan också uttryckas i grafisk form.

De analysmetoder, som hittills presenterats i denna bilaga, har avsett tolkningar av en *statisk* spridningsbild. Likartade metodproblem uppstår emellertid vid tolkningar av *förändringarna* i en spridningsbild mellan två tidpunkter.

Vid undersökningar av den regionala utvecklingen ligger det närmast till hands att region för region beräkna förändringen mellan de två tidpunkterna i absoluta och relativa tal. Båda förändringstalen är nödvändiga, då dessa på ett betydelsefullt sätt kompletterar varandra. Var för sig kan de locka till felaktiga slutsatser.

På basis av framräknade förändringstal kan sedan olika typer av *kartor* konstrueras. De relativa förändringarna anges förslagsvis med hjälp av skrafferingar eller färger av olika intensitet. Intensitetsmarkeringarna kan helt täcka de olika delregionerna eller ytelementen. Resultatet blir en »mosaikarta».² Markeringarna kan också appliceras på kvantitativa symboler.³ Absoluta förändringar kan anges med siffror² eller kvantitativa symboler. I stället för absoluta förändringstal kan det absoluta talet för någon av de jämförda tidpunkterna läggas till grund för karteringen.³

Flera anmärkningar kan riktas mot den anförda typen av kartor. När, som i föreliggande arbete, ytelementen är olikstora, är generaliseringsgraden olika inom olika delar av undersökningsområdet. Inom ytstora B-regioner i Norrland förblir eventuella lokala särdrag i utvecklingen dolda, medan en betydligt mer detaljerad redovisning sker inom landets södra delar med dess små ytelement. Detta förhållande försvårar jämförelser mellan olika landsdelar. Ögonmåtsbedömningar läggs vidare till grund för tolkningen av den regionala utveck-

¹ Beräkningsmetodik kan studeras med utgångspunkt från formel (1) på s. 25. Symbolerna betecknar i föreliggande fall:

n = antal regioner inom landet.

X_r = antal anställda inom den studerade industribranschen i region r .

X = antal anställda inom den studerade industribranschen i hela landet.

Y_r = totala antalet yrkesverksamma, som således valts som reduktionsbas, i region r .

Y = totala antalet yrkesverksamma i hela riket.

Enligt formeln erhålls industribranschens *lokaliseringskoefficient*. Koefficienten o anger enligt förutsättningarna största möjliga spridning. Är de anställda inom den studerade branschen helt koncentrerade till en region, blir koefficienten närmare 1. Det bör observeras, att lokaliseringskoefficienten i föreliggande fall inte kan bli 1. Koefficienten 1 förutsätter nämligen att även totala antalet yrkesverksamma är helt koncentrerade till en enda region. En väl vald reduktionsbas bör naturligtvis vara representerad i samtliga regioner.

² G. Törnqvist, a. a., fig. 2.

³ G. Arpi, a. a., *SOU 1963: 62*, fig. mellan s. 172–173 samt 194–195.

lingsbilden. Då utvecklingsbilden ofta är oenhetlig och splittrad, blir kartor av anført slag många gånger svårtolkade. Slutligen ger dessa kartor inte någon lättolkad bild av den »rumsliga dynamiken» i utvecklingen. Därmed avser författaren de interregionala förskjutningar och omfördelningar, som ägt rum inom undersökningsområdet under undersökningsperioden. Med ett undantag (figur 2) presenteras inga kartor av detta slag i föreliggande arbete. Däremot redovisas de absoluta och relativa förändringstalen i tabellform (bilaga V).

För undersökningarna i detta arbete har det ansetts väsentligt, att kvantifiera lokaliseringsförändringarna inom den svenska industrin totalt och inom olika industribranscher. Det har ansetts önskvärt att inledningsvis mäta *omfattningen* av eventuella interregionala omfördelningar. Det har vidare ansetts betydelsefullt att ge redovisningen av *hur* industrin omfördelats mellan olika regioner en lättolkad form. Omfattningen eller graden av regionala omfördelningar kvantifieras med hjälp av s. k. redistributions- eller *omfördelningskoefficienter* för hela industrin och för olika industrigrupper (tabell 4, s. 55). Beskrivningen av hur den svenska industrin och olika branscher omfördelats inom undersökningsområdet görs med hjälp av speciella *omfördelningstal* för de olika regionerna. Den beräkningsmetodik, som använts, presenteras i ett särskilt avsnitt i kapitel 1 (s. 24). Resultaten av dessa beräkningar presenteras i bilaga VI och illustreras på kartor (figur 3-15).

BILAGA V

Sysselsättningsutvecklingen i rikets B-regioner 1952-1960

Absoluta och relativa förändringar av antalet anställda
inom olika industrigrupper

B-regioner med följande nummer och centra a	1		2		3		4		5	
	Gruvindustri		Metall- och verk- stadsindustri		Jord- och stenindustri		Träindustri		Massa- och pappersindustri	
	Antal an- ställda b	Index 1952= 100 c	Antal an- ställda d	Index 1952= 100 e	Antal an- ställda f	Index 1952= 100 g	Antal an- ställda h	Index 1952= 100 i	Antal an- ställda k	Index 1952= 100 l
1. Stockholm	—	—	+4 355	107	+41	102	-109	93	+221	122
2. Nynäshamn	—	—	+86	107	+4	101	-13	32	—	—
3. Södertälje	—	—	+726	115	-8	99	-62	84	+48	124
4. Norrtälje	-82	52	+108	117	-29	79	-29	90	+511	172
5. Uppsala	-2	99	+510	113	-46	95	+230	124	+2	111
6. Enköping	—	—	+561	133	+15	112	+1	101	0	100
7. Tierp	+6	200	+125	112	+3	116	-8	97	+116	130
8. Nyköping	0	100	+844	134	+77	117	-151	87	+10	—
9. Eskilstuna	—	—	-52	100	-18	80	+74	138	+3	109
10. Katrineholm	+19	114	+222	108	-10	97	+49	111	—	—
11. Flen	—	—	+548	148	-4	90	-39	91	+32	129
12. Strängnäs	—	—	+120	116	+11	106	-50	68	+26	263
13. Linköping	—	—	+1 653	120	-96	64	-87	85	+17	140
14. Kisa	—	—	+22	119	+18	135	-46	84	+20	127
15. Åtvidaberg	—	—	+227	125	+12	233	-206	70	—	—
16. Norrköping	—	—	+1 161	129	-1	100	-125	71	+373	111
17. Valdemarsvik	—	—	+139	123	-20	51	+101	183	+17	111
18. Finspång	—	—	+542	115	+28	125	-56	83	+81	—
19. Motala	-114	—	+1 447	129	-75	78	-2	99	-8	69
20. Mjölby	—	—	+364	125	-40	49	-63	91	—	—
21. Jönköping	-15	21	+861	109	-59	83	-147	91	+580	140
22. Värnamo	—	—	+967	151	-44	62	+24	103	+147	168
23. Nässjö	—	—	+164	124	+1	101	+92	105	-1	89
24. Eksjö	—	—	+63	110	-8	—	+75	122	—	—
25. Tranås	—	—	+348	192	-32	54	+167	117	+5	118
26. Vetlanda	—	—	+216	149	+40	122	+303	123	+274	503
27. Sävsjö	—	—	+196	272	-21	60	+243	156	—	—
28. Gislaved	—	—	+341	132	-23	70	+103	119	+2	133
29. Växjö	—	—	+585	154	+102	111	+71	106	+27	103
30. Ljungby	—	—	+443	157	-93	32	+167	164	—	—
31. Markaryd	—	—	+166	295	-20	89	+62	138	+67	105
32. Älmhult	—	—	+244	159	+59	114	+104	119	—	—
33. Alvesta	—	—	+714	327	+162	184	+76	115	—	—
34. Åseda	—	—	+106	128	+35	104	-49	88	-4	96
35. Tingsryd	—	—	-18	83	-12	85	-12	97	+38	110
36. Kalmar	—	—	+359	120	-73	88	+163	116	+1	101
37. Borgholm	—	—	+6	127	-16	90	-18	42	—	—
38. Nybro	—	—	+78	133	-20	98	+479	158	+199	165
39. Emmaboda	—	—	+154	142	+149	117	+22	109	+12	141

6		7		8		9		10		11		Industri-						
Grafisk industri		Livsmedels-		Dryckesvaru-		Textil-		Läder-, hår-		Kemisk och		Industrigrupperna 1-11						
Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index					
an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=					
ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100					
m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z	å					
+2	117	114	+367	104	-88	96	-2	983	58	-72	95	+1	905	136	+5	754	105,4	1.
-1	93		-22	68								+156	125		+210	109,2	2.	
+39	136		+71	154	-49	84	-233	36	-41	47	+591	181	+1	082	113,9	3.		
+21	149		-26	86	-19	73	+44	143	+19	136	+1	104	+519	121,5	4.			
+106	114		+123	111	+34	129	-892	37	-100	68	+151	129	+116	101,1	5.			
+5	115		+4	130	-1		+50	126	+42	363	+31	235	+708	130,3	6.			
-2	94		+23	132	-6		-19	69	-24	70			+214	110,8	7.			
+36	134		+72	118	-9	86	-344	49	-5	67	+268	145	+798	113,3	8.			
+75	110		+197	143	+11	109	-30	51	+29	169	+10	225	+299	101,8	9.			
+57	158		-47	78	-2	93	+100	107	-10		-15	44	+363	106,5	10.			
			+83	537			-6	97	-6	74	-14		+594	130,5	11.			
-7	72		-22	59	-1		+54	146	-10	33	0	100	+121	107,0	12.			
+195	158		-12	99	-24	71	-177	86	-17	48	+9	115	+1	461	111,9	13.		
-5			-11	76			-9	84					-11	98,3	14.			
-8	89		-6	83	-15		-4	88			+14	300	+14	100,8	15.			
-39	92		-119	91	-31	78	-1	967	68	+276	140	+223	125	-249	98,7	16.		
+6			-2	94			+49		-297	35			-7	99,5	17.			
-17			+4	115			+22	111			-37		+567	113,4	18.			
+27	124		+11	104	-12	66	-155	82	+10	116	+34	226	+1	163	116,6	19.		
-2	86		-30	81	-26	33	+42	114	-31	49			+214	107,5	20.			
+77	114		+73	115	-6	90	+244	114	+120	117	+115	128	+1	843	110,9	21.		
+84	271		+27	133	+2	106	+111	142	+292	146	+41		+1	651	140,3	22.		
-13	87		+2	102	+6	103	-275	64	+45	122	+168	4	300	+189	104,6	23.		
+22	134		-26	76			-77	45	-6				+43	103,3	24.			
+6	129		+41	134	+2	107	+40	109	+92	109	-13		+656	121,3	25.			
-3	80		+13	114	-1		-173	48	+19	163	-85	64	+603	122,0	26.			
0	100		+51	150			-15	82	-57	66			+397	141,3	27.			
-8	38		+10	131			+69	121	+184	114	+286	245	+964	127,1	28.			
+84	139		+25	112	0	100	+251	141	+11	152	-6	95	+1	150	121,1	29.		
+63	254		-3	96	+3	160	+12	103	-18	74	+219	3	229	+793	143,3	30.		
+18			0	100			+87	132					+380	119,3	31.			
+42	214		+22	650			+302	283	+3	114			+776	147,5	32.			
+5	163		-27	93	-7		+70	175	-12	79	-6	68	+975	161,7	33.			
			+2	133			+59	155	+56	159			+205	110,4	34.			
0	100		-4	93	+66	387	+61	148			+111	496	+230	118,1	35.			
-16	94		+77	107	+14	119	+26	137	-2	71	-143	65	+406	107,4	36.			
+1	111		-13	87	-5	62							-45	86,8	37.			
+5	131		+15	138			-5		+28	212			+779	128,9	38.			
-6			+7	240	+37	200	+110				+14		+499	131,8	39.			

Bilaga V (forts.)

B-regioner med följande nummer och centra a	1		2		3		4		5	
	Gruvindustri		Metall- och verk- stadsindustri		Jord- och stenindustri		Träindustri		Massa- och pappersindustri	
	Antal an- ställda b	Index 1952= 100 c	Antal an- ställda d	Index 1952= 100 e	Antal an- ställda f	Index 1952= 100 g	Antal an- ställda h	Index 1952= 100 i	Antal an- ställda k	Index 1952= 100 l
40. Oskarshamn	-1	96	+833	132	-4	98	+132	119	+497	182
41. Hultsfred	—	—	+167	134	+3	111	+197	115	0	100
42. Vimmerby	—	—	+279	156	-65	19	+142	121	-10	92
43. Västervik	—	—	+279	115	+48	110	+40	106	+51	133
44. Gamleby	—	—	+50	106	-32	37	-59	72	-3	81
45. Visby	—	—	-128	79	-323	66	+86	197	—	—
46. Karlskrona	—	—	+376	112	-194	69	+6	104	+46	342
47. Ronneby	—	—	+75	104	-24	76	+64	114	+97	159
48. Karlshamn	—	—	+991	175	+8	104	+10	107	—	—
49. Olofström	—	—	+3 525	329	+2	104	-42	72	—	—
50. Sölvesborg	—	—	+302	167	-213	90	+52	164	—	—
51. Kristianstad	—	—	+281	119	-127	68	+226	143	+192	194
52. Simrishamn	—	—	+206	236	-8	86	-7	96	—	—
53. Tomelilla	—	—	+23	130	-14	75	+59	346	—	—
54. Hässleholm	—	—	+382	128	-111	67	+220	122	—	—
55. Osby	—	—	+256	171	+106	148	-8	97	—	—
56. Ängelholm	—	—	+219	128	-7	82	+125	181	—	—
57. Klippan	—	—	+51	133	-21	70	+37	154	+70	109
58. Malmö	—	—	+3 425	123	+130	107	-223	75	+60	121
59. Hälsingborg	-324	64	+234	106	-40	97	+59	111	+98	156
60. Höganäs	-50	61	-68	86	-20	98	+15	128	—	—
61. Lund	—	—	+569	139	+92	124	+7	105	+550	169
62. Landskrona	—	—	+1 650	151	-33	77	-4	90	+52	—
63. Trelleborg	—	—	+132	137	-171	27	+88	162	—	—
64. Skurup	—	—	-26	95	-7	94	-19	—	—	—
65. Ystad	—	—	+83	114	-32	32	-21	66	—	—
66. Sjöbo	-4	56	+27	119	-4	98	+60	218	—	—
67. Hörby	—	—	+13	116	-13	68	-12	57	—	—
68. Eslöv	—	—	+251	159	-14	85	-6	98	—	—
69. Halmstad	—	—	+544	116	+17	107	+166	150	+17	102
70. Laholm	—	—	+30	116	0	100	+42	145	—	—
71. Falkenberg	—	—	+427	166	+9	107	-38	85	+9	400
72. Varberg	—	—	+44	103	+249	792	+90	155	+192	—
73. Kungsbacka	—	—	+58	159	-6	91	+58	207	—	—
74. Göteborg	—	—	+6 115	119	+218	117	+23	103	+104	104
75. Kungälv	—	—	+36	119	-87	31	-59	67	—	—
76. Stenungsund	—	—	+94	225	—	—	-2	80	—	—
77. Uddevalla	—	—	+2 468	220	-41	90	-273	58	+74	112

6		7		8		9		10		11		Industri-		
Grafisk industri		Livsmedels-		Dryckesvaru-		Textil-		Läder-, hår-		Kemisk och		grupperna 1-11		
Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	
an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	an-	1952=	
ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	ställda	100	
m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z	å	
+28	128	-2	98	-51	—	+100	145	+1	117	+46	118	+1 579	132,7	40.
-3	—	-4	60	-1	83	-58	11	—	—	0	100	+301	112,7	41.
+13	129	+56	168	+8	113	-8	94	+2	106	—	—	+417	124,2	42.
+9	111	+29	129	-27	—	-39	60	—	—	-170	55	+220	105,8	43.
—	—	+5	114	—	—	+122	—	+13	—	+26	—	+122	111,0	44.
+19	119	+65	113	-8	81	-45	64	+8	153	+11	—	-315	87,1	45.
+57	128	+217	150	-2	97	+220	147	-31	21	-24	54	+671	112,6	46.
—	—	+13	120	-1	89	+67	-226	+5	108	+68	—	+364	112,0	47.
-2	98	-56	81	+2	102	-71	88	-5	—	+3	101	+880	126,5	48.
+10	—	-3	93	-3	77	+82	200	+14	—	—	—	+3 585	200,3	49.
-15	48	-36	79	-5	55	-88	11	+68	157	—	—	+65	102,1	50.
+25	113	+422	138	-20	94	-286	78	+1	100	-10	67	+704	112,1	51.
—	—	+138	213	-5	88	—	—	-106	77	-3	67	+215	121,4	52.
+5	142	+45	117	-50	25	-93	24	+8	131	—	—	-17	97,4	53.
+72	184	-84	64	+3	104	+167	162	+33	134	+558	154	+1 240	127,6	54.
+8	106	+54	280	—	—	+6	143	—	—	-32	9	+390	136,9	55.
+22	133	-12	97	-8	75	+33	109	+47	111	+71	174	+490	120,7	56.
+44	169	+3	106	-23	71	+1	101	+105	157	+6	104	+273	115,3	57.
+447	116	+427	113	+204	132	-1 987	75	-26	99	+536	132	+2 993	108,3	58.
+217	118	+913	147	+18	107	-160	88	+389	116	+623	154	+2 027	113,6	59.
+4	144	-6	91	-8	—	+39	112	—	—	-1	96	-95	95,4	60.
+66	119	+12	102	-6	92	+59	105	-80	87	-80	9	+1 189	120,6	61.
+129	153	-283	66	-30	32	-214	80	-14	55	+26	103	+1 279	119,9	62.
+23	127	-147	65	0	100	—	—	+1 468	161	+48	113	+1 441	135,7	63.
+15	163	+13	107	0	100	-60	—	-17	86	—	—	-101	90,6	64.
+8	105	+148	125	+19	138	+32	143	-42	26	+8	142	+203	112,2	65.
+1	103	+3	105	-1	93	+41	180	+29	342	—	—	+152	124,7	66.
+8	117	+35	120	-7	74	-18	83	—	—	—	—	+6	101,2	67.
+2	140	+604	200	-31	63	-34	95	-159	8	+72	164	+685	127,1	68.
-11	96	+150	121	+21	121	-266	89	-189	76	+56	247	+505	105,6	69.
+10	137	+152	607	+4	180	-19	93	+13	124	-9	—	+223	128,7	70.
+56	217	+9	106	+54	142	-40	78	+135	150	—	—	+621	134,2	71.
-5	90	+77	157	-8	38	+33	106	+79	192	-3	75	+748	129,5	72.
+8	136	+37	193	+1	117	+1	100	—	—	+14	115	+171	121,3	73.
+402	112	-508	90	-87	92	-2 626	80	-237	80	+728	120	+4 132	106,4	74.
+3	—	+154	160	—	—	+43	172	+211	133	—	—	+301	120,8	75.
—	—	-90	65	—	—	+28	133	—	—	—	—	+30	107,0	76.
+81	133	+66	115	+8	85	-236	88	-13	28	-88	61	+2 030	130,1	77.

Bilaga V (forts.)

B-regioner med följande nummer och centra a	1		2		3		4		5	
	Gruvindustri		Metall- och verk- stadsindustri		Jord- och stenindustri		Träindustri		Massa- och pappersindustri	
	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100
	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l
78. Lysekil	—	—	+199	122	-567	57	+26	253	—	—
79. Strömstad	—	—	+207	247	-197	55	+14	132	—	—
80. Trollhättan	—	—	+1 669	127	+2	103	+38	149	+195	120
81. Vänersborg	—	—	+501	140	-107	47	+42	125	+264	119
82. Ämål	—	—	-114	93	-81	51	-22	95	+67	104
83. Alingsås	—	—	+377	139	+159	216	+90	121	-2	94
84. Borås	—	—	+471	135	+3	102	+126	135	+62	131
85. Ulricehamn	—	—	+243	200	0	100	+39	115	-17	—
86. Kinna-Skene	—	—	+20	123	-16	76	+73	185	+19	142
87. Svenljunga	—	—	+34	139	+98	136	+124	161	—	—
88. Mariestad	—	—	+523	196	+10	177	-41	82	-156	86
89. Töreboda	—	—	+104	121	+10	111	+133	126	+15	124
90. Skövde	—	—	+1 396	144	+261	131	+368	138	—	—
91. Falköping	—	—	+256	189	+105	138	+1	100	-2	95
92. Skara	—	—	+156	122	+32	140	+132	169	—	—
93. Lidköping	—	—	+261	118	+107	106	+35	110	+4	150
94. Vara	—	—	+81	120	+53	154	+48	162	—	—
95. Tidaholm	—	—	+205	138	-31	54	+239	207	—	—
96. Karlstad	—	—	+1 383	151	+33	119	-60	96	+949	124
97. Kristinehamn	—	—	+353	112	-1	97	-4	99	+183	191
98. Filipstad	-36	88	+139	109	-17	76	-15	81	—	—
99. Torsby	—	—	-15	25	—	—	-7	95	—	—
100. Sunne	—	—	+35	145	-11	48	-6	98	+1	100
101. Arvika	—	—	+207	110	-137	23	+117	126	+312	138
102. Årjäng	—	—	+11	114	—	—	+53	191	—	—
103. Säffle	—	—	+218	136	+9	139	+127	143	+340	149
104. Hagfors	+1	107	+581	118	+6	135	-9	83	—	—
105. Örebro	+14	—	+226	105	-110	81	-5	99	+42	108
106. Hallsberg-Kumla	+169	177	+362	122	+185	120	+65	120	+158	148
107. Karlskoga	-1	83	+1 617	120	-1	97	+25	112	—	—
108. Lindsberg	+304	124	+78	102	+67	131	+109	115	+203	125
109. Västerås	—	—	+3 676	120	-45	68	-7	97	-9	96
110. Sala	-20	47	+242	124	-179	83	-38	93	—	—
111. Fagersta	+28	103	+104	103	+91	176	+54	111	+166	227
112. Köping	—	—	+760	122	+72	116	-2	99	—	—
113. Arboga	—	—	+375	119	+1	109	+28	333	+1	108
114. Falun	-14	96	+162	113	-31	69	-62	88	+47	105
115. Borlänge	-39	91	+1 456	145	+8	121	+356	142	+262	125

6		7		8		9		10		11		Industri- grupperna 1-11		
Grafisk industri		Livsmedels- industri		Dryckesvaru- och tobaks- industri		Textil- och sömnads- industri		Läder-, hår- och gummi- varuindustri		Kemisk och kemisk-teknisk industri				
Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	
m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z	å	
-98	9	-54	96	+3	109	-52	86	-11	—	+1	103	-553	86,7	78.
+3	123	-7	98	-14	—	—	—	+40	—	-6	40	+40	103,8	79.
+3	104	+93	109	-29	43	-623	53	+9	116	+15	105	+1 372	114,7	80.
+7	110	+74	140	-15	66	-34	84	-61	85	+3	138	+674	117,2	81.
-1	98	+49	269	+4	110	-53	74	-83	34	—	—	-234	94,5	82.
-5	89	+107	164	-7	84	-252	89	+151	214	+9	213	+627	115,1	83.
+70	114	+410	191	+7	107	-493	97	+43	105	+135	235	+834	103,8	84.
-5	88	+11	111	—	—	+618	126	—	—	+60	—	+949	131,4	85.
+5	145	+9	120	-9	10	+308	108	+4	129	+45	—	+458	110,4	86.
+10	—	+18	123	+3	160	+282	118	+84	151	+17	159	+670	128,2	87.
+7	111	+1	101	+8	119	-190	34	+6	—	—	—	+168	107,1	88.
-8	58	+9	107	-5	—	-89	47	+84	—	+15	—	+268	118,3	89.
+23	124	+56	117	-25	67	-24	98	+65	1 029	-256	58	+1 864	125,7	90.
+38	140	+11	110	-38	19	+93	107	+13	159	+8	—	+485	120,6	91.
+40	151	+149	129	-7	80	+1	100	-36	63	+54	148	+521	125,4	92.
+15	129	+84	157	+11	117	-37	77	+8	—	+20	107	+508	112,1	93.
+1	114	-21	87	-3	63	+163	508	—	—	—	—	+322	140,2	94.
-3	82	-3	92	+3	112	-82	79	-23	—	-138	79	+167	108,4	95.
+117	130	+61	110	-1	99	+144	108	-10	89	-105	89	+2 511	120,1	96.
+5	109	-22	84	-34	—	+60	128	-38	78	—	—	+502	111,7	97.
-5	90	+143	118	+26	149	+92	—	+18	—	-14	85	+331	111,1	98.
-4	—	+24	209	+19	173	—	—	—	—	—	—	+17	108,3	99.
+3	107	-27	—	-1	—	—	—	+26	—	—	—	+20	103,0	100.
0	100	+19	111	+43	118	-80	61	-6	89	—	—	+475	111,0	101.
0	100	+20	171	-12	—	-31	53	—	—	+4	—	+45	118,1	102.
+5	119	-1	98	-9	—	-74	57	—	—	—	—	+615	132,6	103.
—	—	+9	115	-12	—	—	—	+7	—	+6	—	+589	117,6	104.
+4	101	-61	95	-21	88	+109	110	-747	81	-41	97	-590	96,1	105.
+67	272	-124	67	-9	79	-33	96	-34	98	+68	396	+874	114,3	106.
+19	133	-24	82	-36	—	+169	171	+2	106	-180	89	+1 590	114,9	107.
+21	126	+2	103	+10	111	-58	23	+12	104	+343	146	+1 091	113,2	108.
+167	149	+31	106	+42	138	+224	166	+4	136	+4	113	+4 087	119,7	109.
+20	127	-6	92	-41	21	+48	129	+49	177	—	—	+75	102,4	110.
+15	163	0	100	-17	35	+152	206	-8	—	-11	58	+574	110,6	111.
+11	119	+9	108	+1	106	+84	165	+74	188	+180	202	+1 189	125,2	112.
-5	88	+8	112	+41	264	-116	56	—	—	-26	—	+307	112,6	113.
+5	102	+13	107	+43	181	-71	88	+50	120	+25	109	+167	103,5	114.
+19	122	+32	107	-42	24	-50	83	-23	48	+9	135	+1 988	130,3	115.

Bilaga V (forts.)

B-regioner med följande nummer och centra a	1		2		3		4		5	
	Gruvindustri		Metall- och verk- stadsindustri		Jord- och stenindustri		Träindustri		Massa- och pappersindustri	
	Antal an- ställda b	Index 1952= 100 c	Antal an- ställda d	Index 1952= 100 e	Antal an- ställda f	Index 1952= 100 g	Antal an- ställda h	Index 1952= 100 i	Antal an- ställda k	Index 1952= 100 l
116. Leksand-Rättvik	-7	—	+19	112	-6	98	+4	100	+6	—
117. Ludvika	-325	87	+1 058	121	+1	120	-59	88	+102	139
118. Avesta	—	—	+755	125	+61	507	+57	119	+37	128
119. Hedemora	+61	113	+148	107	+13	121	+34	118	+5	104
120. Mora	+102	—	+244	122	-14	84	+82	114	—	—
121. Malung-Vansbro	—	—	+28	113	—	—	+10	102	-1	83
122. Gävle	-24	—	+764	121	-30	96	-295	78	+1 069	145
123. Sandviken	-6	45	+594	108	-31	54	+20	113	+61	120
124. Hofors	+33	112	+665	125	-28	35	+8	111	—	—
125. Söderhamn	—	—	+219	117	-13	54	-84	92	-95	95
126. Bollnäs	—	—	+258	133	0	100	+364	136	+83	144
127. Hudiksvall	—	—	+205	130	-8	79	-35	97	+212	120
128. Ljusdal	—	—	+18	112	+5	142	-161	73	—	—
129. Härnösand	—	—	+17	102	+43	491	-52	82	-116	77
130. Kramfors	—	—	+31	113	-19	59	-282	80	-293	87
131. Sundsvall	—	—	+741	132	+21	116	-186	83	+425	111
132. Ånge	—	—	+2	102	-15	—	+40	218	—	—
133. Sollefteå	—	—	+83	141	-34	40	+5	111	-40	67
134. Örnsköldsvik	+4	—	+540	130	+41	442	+102	115	+301	112
135. Östersund	—	—	+180	116	-62	80	+66	113	-98	84
136. Strömsund	—	—	+66	278	+25	267	+13	120	—	—
137. Sveg	—	—	+35	209	—	—	-36	49	—	—
138. Umeå	—	—	+418	143	+40	144	-269	84	+52	103
139. Vännäs	—	—	+6	107	+9	169	-21	87	—	—
140. Skellefteå	+376	139	+758	130	+158	185	+300	141	-101	88
141. Lycksele	-122	76	+183	377	-11	42	+8	125	—	—
142. Storuman-Stensele	—	—	-3	92	+11	257	+15	125	—	—
143. Vilhelmina-Åsele	-11	—	+15	188	+39	—	+18	144	—	—
144. Luleå	+8	130	+1 216	147	+31	151	+76	172	+27	131
145. Piteå	—	—	-22	91	+24	148	-297	69	+130	127
146. Boden	—	—	-100	84	+19	129	+51	134	—	—
147. Gällivare-Malmberget	+1 310	170	-152	46	+12	—	+7	112	—	—
148. Kiruna	+1 053	146	+467	166	+7	240	-6	67	—	—
149. Arvidsjaur	+38	116	+14	—	+1	125	-62	70	—	—
150. Pajala	—	—	+7	—	—	—	+11	—	—	—
151. Haparanda	—	—	+33	306	—	—	-23	85	—	—
152. Kalix	—	—	+111	717	+23	192	-263	65	+347	171
Hela riket	+2 329	116,0	+72 154	120,2	-646	98,5	+3 909	106,0	+10 129	118,8

6		7		8		9		10		11		Industri- grupperna 1-11		
Grafisk industri		Livsmedels- industri		Dryckesvaru- och tobaks- industri		Textil- och sömnads- industri		Läder-, hår- och gummi- varuindustri		Kemisk och kemisk-teknisk industri				
Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	Antal an- ställda	Index 1952= 100	
m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z	å	
-10	50	-8	94	-12	—	+44	137	+38	163	-29	—	+39	102,3	116.
-3	77	+23	124	+19	132	-22	29	—	94	-7	94	+787	109,2	117.
+7	217	+5	108	+26	204	-1	96	+28	—	+79	170	+1 054	128,2	118.
-16	70	+50	167	-12	—	-75	77	+20	200	+15	—	+243	107,2	119.
-14	33	+19	120	-7	88	+9	150	-1	83	—	—	+420	120,9	120.
-6	87	-7	70	-3	—	+10	—	+75	107	-4	81	+102	105,3	121.
+40	110	+203	124	-318	34	-393	66	-36	83	-170	59	+810	106,9	122.
-11	79	-2	94	-22	62	-28	88	+32	—	+17	135	+624	107,4	123.
+3	175	-15	42	-1	80	-76	—	—	—	—	—	+589	118,7	124.
+1	101	+18	114	-21	73	-2	94	—	—	-7	94	+16	100,3	125.
+56	195	-24	87	+7	116	-24	73	—	—	-89	56	+631	124,1	126.
+33	149	-2	98	-18	75	-76	88	-24	—	+16	140	+303	107,5	127.
+48	200	+11	122	-20	35	0	100	+5	—	—	—	-94	89,4	128.
-49	66	+53	173	-40	87	-99	38	—	—	—	—	-243	89,5	129.
0	100	+6	109	-16	36	+69	—	+161	137	—	—	-343	92,3	130.
+34	112	-40	93	+2	101	-172	—	-24	33	+123	113	+924	109,6	131.
—	—	+21	250	-3	80	+2	115	+7	—	-63	89	-9	98,8	132.
+17	117	+34	162	-8	81	—	—	-2	92	—	—	+55	108,5	133.
+23	133	+74	143	0	100	-95	17	-131	55	+18	104	+877	114,4	134.
+16	108	+119	128	+11	111	+5	104	-18	49	—	—	+219	106,4	135.
—	—	-1	97	—	—	-146	—	—	—	+5	—	-38	87,4	136.
+2	120	+12	163	—	—	—	—	—	—	—	—	+13	109,9	137.
+130	182	+7	102	+5	105	+21	170	+23	130	+121	—	+548	110,6	138.
—	—	-10	68	+8	260	—	—	-14	73	—	—	-22	93,6	139.
-41	76	+79	118	-7	88	—	—	+71	142	+21	450	+1 614	126,8	140.
+4	167	+11	142	—	—	—	—	—	—	—	—	+73	111,0	141.
—	—	-16	20	—	—	—	—	—	—	—	—	+7	105,5	142.
—	—	+7	109	—	—	—	—	—	—	—	—	+68	145,0	143.
+48	138	+3	101	+30	141	-17	—	-2	97	+19	273	+1 439	141,6	144.
+29	185	+40	165	+2	108	+8	—	—	—	—	—	-86	95,3	145.
+39	132	+52	142	+1	110	-8	—	+8	138	-1	80	+61	105,3	146.
+3	150	+33	336	-9	78	—	—	—	—	+6	—	+1 210	153,1	147.
-12	52	+7	154	+3	115	—	—	—	—	—	—	+1 519	149,7	148.
—	—	-9	40	-3	—	—	—	—	—	—	—	-21	95,4	149.
—	—	+4	167	—	—	—	—	—	—	—	—	+22	466,7	150.
+2	110	-16	77	—	—	—	—	—	—	—	—	-4	98,5	151.
+5	—	+20	191	-8	—	-3	82	-5	55	-1	94	+226	116,6	152.
+5 664	115,7	+5 429	111,0	-728	93,5	-11 799	88,9	+2 108	106,8	+6 821	121,1	+95 378	111,9	

BILAGA VI

Omfördelningar mellan rikets B-regioner av antalet anställda inom olika industri- grupper 1952-1960

Omfördelningstalen (andelsvinster och andelsförluster i absoluta tal) har beräknats enligt formel 3 och 5, s. 26.

B-regioner med följande nummer och centra a	Omfördelningsvinster och omfördelnings-				
	1	2	3	4	5
	Gruvindustri b	Metall- och verkstads- industri c	Jord- och stenindustri d	Träindustri e	Massa- och pappers- industri f
1. Stockholm	—	-8230,0	+79,7	-197,8	+27,9
2. Nynäshamn	—	-171,9	+8,7	-14,1	—
3. Södertälje	—	-253,7	+2,3	-85,4	+9,6
4. Norrtälje	-109,4	-20,6	-26,8	-45,8	+376,4
5. Uppsala	-32,1	-291,8	-30,0	+172,6	-1,6
6. Enköping	—	+214,0	+16,9	-4,8	-0,8
7. Tierp	+5,0	-85,7	+3,3	-24,2	+42,3
8. Nyköping	-12,2	+345,3	+84,2	-220,7	+10,0
9. Eskilstuna	—	-2977,0	-16,6	+62,4	-3,0
10. Katrineholm	-2,6	-342,6	-3,8	+21,7	—
11. Flen	—	+315,0	-3,3	-63,9	+11,2
12. Strängnäs	—	-33,3	+13,9	-59,2	+23,0
13. Linköping	—	-11,8	-91,7	-122,3	+9,1
14. Kisa	—	-1,3	+18,8	-63,0	+6,0
15. Åtvidaberg	—	+44,7	+12,1	-246,6	—
16. Norrköping	—	+357,8	+5,1	-150,9	-281,1
17. Valdemarsvik	—	+18,9	-19,3	+93,8	-11,5
18. Finspång	—	-175,1	+29,8	-75,1	+81,0
19. Motala	-132,3	+447,7	-69,5	-11,6	-12,9
20. Mjölby	—	+65,6	-38,7	-105,6	—
21. Jönköping	-18,0	-1059,8	-53,5	-243,9	+307,1
22. Värnamo	—	+580,3	-42,1	-23,3	+106,2
23. Nässjö	—	+24,4	+2,4	-25,2	-2,7
24. Eksjö	—	-64,6	-7,8	+55,0	—
25. Tranås	—	+271,0	-30,9	+107,6	-0,3
26. Vetlanda	—	+126,9	+42,9	+223,2	+261,1
27. Sävsjö	—	+172,9	-20,2	+217,1	—
28. Gislaved	—	+127,1	-21,8	+70,6	+0,9
29. Växjö	—	+367,4	+117,5	-3,9	-144,6
30. Ljungby	—	+285,4	-90,8	+151,4	—
31. Markaryd	—	+148,8	-17,2	+52,2	-171,3
32. Älmhult	—	+159,7	+65,9	+70,8	—
33. Alvesta	—	+650,4	+165,1	+46,1	—
34. Åseda	—	+29,6	+48,8	-74,2	-23,5
35. Tingsryd	—	-40,1	-10,7	-39,3	-34,6
36. Kalmar	—	+1,9	-63,0	+100,5	-23,2
37. Borgholm	—	+1,5	-13,4	-19,8	—
38. Nybro	—	+30,0	-0,2	+429,4	+141,5
39. Emmaboda	—	+78,8	+163,0	+7,3	+6,5
40. Oskarshamn	-4,7	+311,2	-0,9	+89,5	+382,5

förluster i absoluta tal (antal anställda)

6	7	8	9	10	11	Industri-	
Grafisk	Livsmedels-	Dryckesvaru-	Textil- och	Läder-, hår-	Kemisk och	grupperna	
industri	industri	och tobaks-	sömnads-	och gummi-	kemisk-tek-	1-11	
g	h	industri	industri	varuindustri	nisk industri	n	
		i	k	l	m		
-263,1	-557,5	+65,9	-2 194,1	-163,5	+789,3	-7 049,4	1.
-3,2	-29,0	—	—	—	+23,9	-63,5	2.
+22,0	+57,4	-29,6	-192,3	-46,3	+437,0	+151,4	3.
+14,2	-44,8	-14,7	+55,5	+15,4	-4,1	+231,2	4.
-13,2	+9,5	+41,3	-735,3	-121,1	+40,4	-1 118,5	5.
-0,3	-9,6	-0,9	+71,4	+40,9	+26,2	+429,7	6.
-7,7	+15,7	-5,6	-12,1	-29,5	—	-22,1	7.
+19,2	+29,9	-5,1	-268,8	-6,0	+143,1	+80,1	8.
-44,2	+150,2	+19,0	-23,2	+26,1	+8,3	-1 632,7	9.
+41,6	-69,4	-0,2	+256,6	-10,7	-20,7	-299,9	10.
—	+81,0	—	+13,1	-7,6	-16,9	+362,1	11.
-10,9	-27,5	-0,9	+67,1	-11,0	-85,8	-84,7	12.
+141,7	-157,0	-18,9	-39,8	-19,2	-3,9	-2,5	13.
-5,8	-15,7	—	-2,9	—	—	-86,3	14.
+19,9	-9,7	-14,1	-0,3	—	+12,5	-195,4	15.
-117,4	-259,2	-22,3	-1 276,0	+229,2	+34,4	-2 382,3	16.
+6,0	-5,6	—	+49,0	-328,2	—	-173,7	17.
-19,7	+1,2	—	+43,7	—	-44,8	+60,9	18.
+9,2	-20,5	-9,8	-56,6	+5,7	+28,3	+327,3	19.
-4,2	-46,1	-23,6	+76,4	-35,2	—	-125,3	20.
-12,5	+23,1	-2,1	+433,6	+72,1	+27,1	-165,9	21.
+76,3	+18,5	+4,2	+140,6	+249,2	+41,0	+1 162,9	22.
-28,7	-6,7	+17,4	-191,1	+31,2	+167,2	-297,0	23.
+11,8	-37,1	—	-61,3	-6,4	—	-111,1	24.
+2,7	+28,8	+3,7	+88,4	+24,0	-15,7	+288,2	25.
-5,4	+3,6	-0,9	-136,0	+17,0	-134,9	+277,1	26.
-0,9	+40,6	—	-5,8	-68,5	—	+282,5	27.
-10,0	+6,7	—	+105,5	+94,6	+244,5	+539,4	28.
+50,5	+4,2	+4,6	+318,6	+9,6	-31,7	+500,7	29.
+56,6	-11,7	+3,3	+61,7	-22,8	+217,5	+574,8	30.
+18,0	-1,3	—	+117,0	—	—	+145,0	31.
+36,2	+21,6	—	+320,4	+1,5	—	+581,5	32.
+3,7	-66,7	-6,6	+80,3	-15,9	-10,0	+786,8	33.
—	+1,4	—	+71,0	+49,5	—	-30,8	34.
-0,6	-10,0	+67,4	+75,1	—	+105,1	+78,4	35.
-55,7	-39,8	+18,5	+33,8	-2,5	-229,2	-251,4	36.
-0,4	-23,4	-4,2	—	—	—	-85,6	37.
+2,5	+11,0	—	-4,4	+26,3	—	+457,5	38.
-6,9	+6,5	+39,3	+110,0	—	+14,0	+311,9	39.
+12,3	-11,0	-47,8	+124,8	+0,6	-8,2	+1 002,7	40.

Bilaga VI (forts.)

B-regioner med följande nummer och centra a	Omfordelningsvinster och omfordelnings-				
	1	2	3	4	5
	Gruvindustri b	Metall- och verkstads- industri c	Jord- och stenindustri d	Träindustri e	Massa- och pappers- industri f
41. Hultsfred	—	+68,3	+3,4	+118,9	-86,2
42. Vimmerby	—	+178,5	-63,7	+102,3	-33,8
43. Västervik	—	-90,0	+55,7	+2,4	+21,5
44. Gamleby	—	-111,7	-31,2	-71,4	-6,0
45. Visby	—	-250,4	-307,9	+80,7	—
46. Karlskrona	—	-285,4	-184,1	-3,5	+42,4
47. Ronneby	—	-353,2	-22,4	+36,6	+66,0
48. Karlshamn	—	+722,8	+11,2	+1,4	—
49. Olofström	—	+3212,8	+2,8	-50,9	—
50. Sölvesborg	—	+210,0	-178,3	+47,2	—
51. Kristianstad	—	-25,9	-120,7	+194,7	+153,3
52. Simrishamn	—	+175,2	-7,1	-16,5	—
53. Tomelilla	—	+7,6	-13,1	+57,6	—
54. Hässleholm	—	+108,5	-105,6	+159,9	—
55. Osby	—	+183,3	+109,5	-23,4	—
56. Ängelholm	—	+61,4	-6,4	+115,8	—
57. Klippan	—	+19,4	-19,9	+32,9	-75,0
58. Malmö	—	+434,0	+158,7	-276,6	+5,8
59. Hälsingborg	-466,9	-512,3	-17,9	+26,7	+64,9
60. Höganäs	-70,7	-166,0	-4,6	+11,8	—
61. Lund	—	+270,0	+98,1	-1,4	+399,6
62. Landskrona	—	+989,4	-30,8	-6,5	+52,0
63. Trelleborg	—	+59,7	-167,3	+79,6	—
64. Skurup	—	-138,2	-5,2	-20,1	—
65. Ystad	—	-41,2	-31,3	-24,6	—
66. Sjöbo	-5,4	-1,4	-0,1	+57,0	—
67. Hörby	—	-3,6	-12,3	-13,7	—
68. Eslöv	—	+165,1	-12,5	-23,6	—
69. Halmstad	—	-123,9	+20,6	+146,0	-161,4
70. Laholm	—	-8,7	+1,4	+36,4	—
71. Falkenberg	—	+295,7	+11,1	-53,2	+8,4
72. Varberg	—	-259,3	+249,6	+80,2	+192,0
73. Kungsbacka	—	+37,9	-4,9	+54,8	—
74. Göteborg	—	-567,5	+238,3	-29,4	-333,5
75. Kungälv	—	-2,7	-85,0	-69,6	—
76. Stenungsund	—	+78,8	—	-2,6	—
77. Uddevalla	—	+2049,9	-34,4	-312,2	-45,1
78. Lysekil	—	+18,9	-545,9	+25,0	—
79. Strömstad	—	+178,4	-190,0	+11,4	—

förluster i absoluta tal (antal anställda)

6	7	8	9	10	11	Industri-	
Grafisk	Livsmedels-	Dryckesvaru-	Textil- och	Läder-, hår-	Kemisk och	grupperna	
industri	industri	och tobaks-	sömnads-	och gummi-	kemisk-tek-	1-11	
g	h	industri	industri	varuindustri	nisk industri	n	
		i	k	l	m		
-3,5	-5,0	-0,6	-50,8	—	-0,8	+18,8	41.
+5,9	+47,6	+11,9	+7,0	-0,2	—	+211,5	42.
-4,4	+18,6	-25,3	-28,1	—	-250,5	-231,2	43.
—	+1,2	—	+122,0	+13,0	+26,0	-10,3	44.
+3,1	+13,0	-5,3	-31,1	+7,0	+11,0	-604,8	45.
+25,1	+172,4	+2,0	+272,0	-33,7	-35,0	+35,9	46.
—	+6,3	-0,4	+72,9	+0,7	+08,0	+3,5	47.
-18,5	-85,7	+7,6	-4,9	-5,3	-116,9	+484,5	48.
+10,0	-7,7	-2,2	+91,1	+14,0	—	+3 360,5	49.
-19,6	-53,6	-4,3	-77,0	+59,8	—	-309,8	50.
-5,2	+307,2	+1,4	-142,8	-14,3	-16,3	+8,6	51.
—	+125,5	-2,3	—	-137,5	-4,9	+95,0	52.
+3,1	+17,3	-45,9	-79,4	+6,2	—	-94,7	53.
+58,5	-108,1	+8,2	+197,0	+26,5	+342,0	+704,9	54.
-14,3	+50,9	—	+7,6	—	-39,4	+263,9	55.
+11,6	-52,4	-6,0	+74,3	+17,0	+50,8	+207,7	56.
+33,9	-2,2	-18,1	+20,1	+92,4	-29,8	+60,5	57.
+7,6	+76,1	+242,9	-1 107,1	-145,9	+179,3	-1 291,9	58.
+30,4	+714,3	+34,1	-15,6	+227,5	+381,5	+254,1	59.
+2,6	-12,9	-7,5	+76,0	—	-6,3	-342,3	60.
+12,0	-60,7	-1,1	+183,6	-122,7	-98,5	+502,7	61.
+91,0	-369,1	-27,3	-94,7	-16,1	-133,9	+512,6	62.
+9,5	-190,2	+1,5	—	+1 304,8	-32,7	+959,4	63.
+11,2	-5,3	+0,4	-53,3	-25,0	—	-228,6	64.
-16,2	+88,0	+22,1	+40,2	-45,9	+4,0	+5,3	65.
-4,7	-3,0	-0,1	+46,7	+28,2	—	+78,7	66.
+0,6	+17,3	-5,3	-6,4	—	—	-53,7	67.
+1,2	+542,1	-25,8	+48,9	-170,7	+48,2	+383,4	68.
-56,1	+77,3	+27,1	-8,3	-242,7	+48,0	-572,4	69.
+5,8	+148,9	+4,3	+12,0	+9,3	-10,9	+130,3	70.
+48,5	-6,9	+61,9	-20,0	+116,7	—	+404,6	71.
-13,0	+63,0	-7,2	+92,8	+73,1	-5,5	+446,1	72.
+4,5	+32,9	+1,4	+47,5	—	-5,6	+75,5	73.
-124,5	-1 011,1	-18,5	-1 186,5	-318,1	-40,9	-3 565,9	74.
+3,0	+127,5	—	+49,7	+167,7	—	+128,3	75.
—	-116,7	—	+37,5	—	—	-21,2	76.
+42,7	+20,5	-4,7	-13,6	-14,2	-135,0	+1 225,9	77.
-115,0	-194,3	+5,1	-10,8	-11,7	-7,4	-1 048,5	78.
+1,0	-46,5	-13,1	—	+40,0	-8,1	-84,5	79.

Bilaga VI (forts.)

B-regioner med följande nummer och centra a	Omfördelningsvinster och omfördelnings-				
	1	2	3	4	5
	Gruvindustri b	Metall- och verkstads- industri c	Jord- och stenindustri d	Träindustri e	Massa- och pappers- industri f
80. Trollhättan	—	+425,4	+3,1	+33,3	+15,1
81. Vänersborg	—	+247,8	-103,8	+31,9	+5,1
82. Åmål	—	-436,3	-78,4	-50,2	-230,8
83. Alingsås	—	+182,9	+161,2	+65,0	-8,8
84. Borås	—	+194,9	+6,1	+104,5	+24,4
85. Ulricehamn	—	+193,6	0	+23,8	-20,2
86. Kinna-Skene	—	+2,6	-14,9	+67,9	+10,5
87. Svenljunga	—	+16,4	+102,4	+111,8	—
88. Mariestad	—	+412,8	+10,2	-54,7	-366,3
89. Töreboda	—	+4,7	+11,5	+103,1	+3,3
90. Skövde	—	+759,3	+274,5	+310,2	—
91. Falköping	—	+197,5	+109,4	-12,7	-10,1
92. Skara	—	+13,4	+33,3	+120,5	—
93. Lidköping	—	-39,2	+133,4	+14,6	+2,5
94. Vara	—	-1,2	+54,6	+43,4	—
95. Tidaholm	—	+97,0	-29,9	+225,6	—
96. Karlstad	—	+829,0	+35,8	-153,2	+214,4
97. Kristinehamn	—	-254,7	-0,5	-29,9	+144,8
98. Filipstad	-82,2	-176,4	-15,9	-19,7	—
99. Torsby	—	-19,1	—	-14,9	—
100. Sunne	—	+19,2	-10,7	-23,8	-37,0
101. Arvika	—	-226,3	-134,2	+90,0	+157,6
102. Ärväng	—	-5,2	—	+49,5	—
103. Säffle	—	+96,9	+9,4	+109,3	+207,5
104. Hagfors	-1,2	-65,6	+6,3	-12,2	—
105. Örebro	+14,0	-700,0	-100,8	-40,2	-59,5
106. Hallsberg-Kumla	+133,9	+34,8	+199,7	+46,0	+95,3
107. Karlskoga	-2,0	-51,4	-0,5	+13,1	—
108. Lindsberg	+104,7	-715,9	+70,5	+64,7	+50,9
109. Västerås	—	-114,6	-42,8	-21,8	-49,8
110. Sala	-26,1	+35,6	-162,0	-71,9	—
111. Fagersta	-134,3	-583,3	+92,9	+24,4	+141,2
112. Köping	—	+55,0	+79,1	-14,5	—
113. Arboga	—	-24,9	+1,2	+27,3	-1,5
114. Falun	-66,6	-89,4	-29,4	-92,1	-128,2
115. Borlänge	-104,9	+798,4	+8,6	+305,9	+64,5
116. Leksand-Rättvik	-8,1	-12,4	-0,7	-45,0	+6,0
117. Ludvika	-730,1	+58,9	+1,1	-88,6	+52,3
118. Avesta	—	+133,9	+61,2	+39,2	+12,1

förluster i absoluta tal (antal anställda)

6	7	8	9	10	11	Industri-	
Grafisk	Livsmedels-	Dryckesvaru-	Textil- och	Läder-, hår-	Kemisk och	grupperna	
industri	industri	och tobaks-	sömnads-	och gummi-	kemisk-tek-	I-II	
g	h	industri	industri	varuindustri	nisk industri	n	
		i	k	l	m		
-8,6	+79,2	-25,8	-474,1	+5,1	-51,8	+256,3	80.
-3,8	+54,8	-12,3	-11,0	-88,6	+1,3	+207,8	81.
-8,2	+46,0	+6,4	-30,3	-91,5	—	-740,3	82.
-12,1	+89,9	-4,3	-5,4	+142,0	+7,3	+131,1	83.
-10,6	+363,8	+13,4	+1 460,2	-18,0	+113,9	-1 756,9	84.
-11,4	+1,1	—	+881,0	—	+60,0	+589,2	85.
+3,3	+4,3	-8,4	+758,3	+3,0	+45,0	-67,9	86.
+10,0	+10,0	+3,3	+452,2	+72,8	+10,9	+387,3	87.
-2,6	-6,5	+10,7	-157,9	+6,0	—	-113,9	88.
-11,0	-3,7	-4,7	-70,2	+84,0	+15,0	+93,3	89.
+7,9	+21,2	-20,4	+106,0	+64,5	-384,1	+1 000,0	90.
+23,1	+0,1	-35,1	+231,9	+11,5	+8,0	+204,1	91.
+27,7	+95,9	-4,8	+27,0	-42,6	+30,2	+276,7	92.
+6,8	+68,8	+15,0	-18,8	+8,0	-39,0	+7,9	93.
-0,1	-37,7	-2,5	+167,4	—	—	+226,7	94.
-5,7	-6,7	+4,6	-37,7	-24,6	-277,9	-69,9	95.
+55,7	-1,6	+9,3	+355,1	-16,3	-304,3	+1 025,8	96.
-4,0	-36,5	-31,9	+84,1	-49,7	—	-9,3	97.
-13,2	+61,7	+29,3	+92,0	+18,0	-33,2	-24,3	98.
-4,6	+21,7	+20,6	—	—	—	-7,4	99.
-3,8	-29,8	-0,9	—	+26,0	—	-59,8	100.
-9,1	+0,9	+57,8	-57,3	-9,7	—	-39,6	101.
-0,6	+17,1	-11,3	-23,7	—	+4,0	+15,4	102.
+0,9	-7,0	-8,4	-54,8	—	—	+390,4	103.
—	+2,6	-11,3	—	+7,0	+6,0	+189,8	104.
-115,1	-188,9	-10,5	+230,6	-1 014,3	-352,6	-2 370,6	105.
+60,9	-163,0	-6,3	+57,3	-130,0	+63,2	+145,6	106.
+9,9	-37,8	-33,8	+195,5	-0,1	-531,9	+321,8	107.
+8,4	-5,1	+15,8	-49,7	-7,4	+184,3	+103,6	108.
+113,0	-26,0	+48,9	+261,8	+3,3	-2,3	+1 619,1	109.
+8,2	-13,6	-37,8	+66,5	+44,6	—	-297,5	110.
+11,2	-6,1	-15,4	+168,0	-8,5	-16,5	-74,3	111.
+1,9	-2,5	+2,1	+98,3	+68,3	+142,7	+627,1	112.
-11,4	+1,1	+42,5	-87,0	—	-31,5	+17,4	113.
-41,8	-7,1	+46,3	-3,4	+33,2	-32,5	-402,2	114.
+5,6	-15,5	-38,6	-16,7	-26,0	+3,5	+1 207,3	115.
-13,1	-21,2	-11,3	+57,1	+33,9	-35,1	-161,5	116.
-5,0	+13,1	+22,7	-18,6	—	-32,5	-231,5	117.
+6,1	-1,2	+27,5	+2,1	+28,0	+55,2	+607,9	118.

Bilaga VI (forts.)

B-regioner med följande nummer och centra a	Omfördelningsvinster och omfördelnings-				
	1	2	3	4	5
	Gruvindustri b	Metall- och verkstads- industri c	Jord- och stenindustri d	Träindustri e	Massa- och pappers- industri f
119. Hedemora	-15,6	-265,7	+14,0	+22,5	-16,2
120. Mora	+102,0	+15,7	-12,6	+46,3	—
121. Malung-Vansbro	—	-16,8	—	-21,8	-2,1
122. Gävle	-27,8	+26,6	-18,0	-375,7	+615,2
123. Sandviken	-7,8	-912,6	-29,9	+10,6	+4,3
124. Hofors	-11,7	+130,6	-27,3	+3,6	—
125. Söderhamn	—	-41,7	-12,6	-147,9	-432,5
126. Bollnäs	—	+97,6	+0,7	+303,3	+47,5
127. Hudiksvall	—	+65,2	-7,4	-111,7	+8,3
128. Ljusdal	—	-12,4	+5,2	-196,0	—
129. Härnösand	—	-152,6	+43,2	-69,2	-209,9
130. Kramfors	—	-19,0	-18,3	-365,9	-711,0
131. Sundsvall	—	+278,3	+23,1	-253,2	-306,7
132. Ånge	—	-22,1	-14,8	+38,0	—
133. Sollefteå	—	+42,1	-33,1	+2,3	-62,9
134. Örnsköldsvik	+4,0	+169,7	+41,2	+60,9	-159,2
135. Östersund	—	-51,5	-57,2	+36,7	-217,1
136. Strömsund	—	+58,5	+25,2	+9,1	—
137. Sveg	—	+28,5	—	-40,2	—
138. Umeå	—	+219,3	+41,5	-371,6	-258,9
139. Vännäs	—	-11,2	+9,2	-30,3	—
140. Skellefteå	+223,4	+249,3	+160,9	+256,4	-253,9
141. Lycksele	-204,2	+169,6	-10,7	+6,1	—
142. Storuman-Stensele	—	-10,9	+11,1	+11,4	—
143. Vilhelmina-Åsele	-12,8	+11,6	+39,0	+15,6	—
144. Luleå	+3,7	+686,3	+32,0	+69,7	+10,7
145. Piteå	—	-70,8	+24,8	-353,8	+38,7
146. Boden	—	-229,9	+20,0	+42,1	—
147. Gällivare-Malmberget	+1008,9	-208,9	+12,0	+3,5	—
148. Kiruna	+689,4	+323,6	+7,1	-7,1	—
149. Arvidsjaur	+0,7	+14,0	+1,1	-74,3	—
150. Pajala	—	+7,0	—	+11,0	—
151. Haparanda	—	+29,8	—	-32,0	—
152. Kalix	—	+107,4	+23,4	-308,0	+254,2
	+2 289,7	+22 242,6	+3 841,0	+6 424,6	+4 994,6
Hela riket	-2 289,7	-22 242,7	-3 841,2	-6 423,9	-4 994,7

förluster i absoluta tal (antal anställda)

6	7	8	9	10	11		
Grafisk industri g	Livsmedels- industri h	Dryckesvaru- och tobaks- industri i	Textil- och sömnads- industri k	Läder-, hår- och gummi- varuindustri l	Kemisk och kemisk-tek- nisk industri m	Industri- grupperna 1-11 n	
-24,3	+42,3	-11,3	-39,4	+18,6	+15,0	-158,0	119.
-17,3	+9,3	-3,4	+11,0	-1,4	—	+180,2	120.
-13,2	-9,4	-2,8	+10,0	+0,8	-8,4	-129,3	121.
-22,4	+117,0	-288,3	-264,4	-50,6	-257,4	-580,4	122.
-19,2	-5,5	-18,4	-1,3	+32,0	+6,7	-377,7	123.
+2,4	-17,7	-0,7	-67,5	—	—	+214,3	124.
-13,9	+4,6	-16,2	+1,8	—	-32,5	-535,8	125.
+46,7	-42,7	+9,7	-14,1	—	-132,0	+318,1	126.
+22,3	-14,0	-13,6	-8,2	-25,6	+7,6	-176,3	127.
+40,5	+5,9	-18,1	+1,2	+5,0	—	-199,8	128.
-71,9	+45,5	-20,7	-81,2	—	—	-520,1	129.
-1,9	-1,0	-14,5	+69,0	+131,2	—	-873,7	130.
-12,0	-96,4	+13,1	-152,9	-26,5	-72,7	-217,2	131.
—	+19,6	-2,1	+3,4	+7,0	-179,9	-100,2	132.
+1,0	+28,3	-5,4	—	-3,7	—	-22,5	133.
+12,2	+56,1	+4,1	-82,3	-150,7	-67,3	+152,2	134.
-17,1	+76,1	+17,1	+17,7	-20,4	—	-191,4	135.
—	-4,8	—	-129,8	—	+5,0	-73,9	136.
+0,4	+10,0	—	—	—	—	-2,6	137.
+105,0	-30,2	+11,4	+24,3	+17,8	+121,0	-67,8	138.
—	-13,2	+8,3	—	-17,5	—	-62,8	139.
-68,0	+34,3	-3,3	—	+59,4	+19,7	+895,2	140.
+3,1	+8,3	—	—	—	—	-5,9	141.
—	-18,1	—	—	—	—	-8,1	142.
—	-1,4	—	—	—	—	+50,0	143.
+27,9	-24,7	+34,6	-15,1	-6,4	+16,7	+1 026,7	144.
+23,7	+33,6	+3,5	+8,0	—	—	-306,1	145.
+19,7	+39,3	+1,6	-7,1	+6,6	-2,1	-75,6	146.
+2,1	+31,6	-6,5	—	—	+6,0	+938,4	147.
-15,9	+5,7	+4,2	—	—	—	+1 154,6	148.
—	-10,5	-2,8	—	—	—	-75,9	149.
—	+3,4	—	—	—	—	+21,3	150.
-1,3	-23,2	—	—	—	—	-34,7	151.
+5,0	+17,7	-7,5	-1,1	-5,7	-4,8	+63,3	152.
+1 619,9	+4 720,7	+1 200,3	+10 111,3	+4 034,4	+4 466,8	+33 860,2	
-1 619,9	-4 721,0	-1 199,7	-10 111,4	-4 034,2	-4 466,0	-33 860,6	

Källor och litteratur

Otryckta källor

Statistiska centralbyrån:

Primärmaterialet till den officiella svenska industristatistiken 1952 och 1960.

Tryckta källor

Kommersiella Meddelanden. Periodisk publikation, utgiven av kommerskollegium.

Statistiska Meddelanden. Periodisk publikation, utgiven av statistiska centralbyrån.

Sveriges officiella statistik (SOS):

Folkräkningar

Företagsräkningar

Industri

Löner

Lönestatistisk årsbok för Sverige

Årsbok för Sveriges kommuner

Citerad litteratur

Albinsson, G., Svensk verkstadsindustri. Struktur och utvecklingstendenser. Uppsala, 1961.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Befolkning och näringsliv. Ett material avseende riket, länen och preliminärt avgränsande regioner, sammanställt inom arbetsmarknadsstyrelsens lokaliserings- och utredningsbyrå. Karlshamn, 1958.

— *Samhällsservice och lokaliseringsverksamhet.* Ett inom arbetsmarknadsstyrelsen sammanställt material belysande närings- och bebyggelsestrukturen, företagens krav på lokaliseringsorten och samhällets möjligheter att förbättra lokaliseringsförutsättningarna. Karlshamn, 1960.

— *Arbetsmarknadsstyrelsens regionindelning 1961.* A- och B-regioner. En översyn av den regionala indelningen utförd inom arbetsmarknadsstyrelsens lokaliserings- och utredningsbyrå. Karlshamn, 1961.

- Arpi, G., Utvecklingstendenser inom olika näringsgrenar samt befolkningsutvecklingen i rikets kommuner, tätorter och regioner, *SOU 1963: 62*. Stockholm, 1963.
- Artle, R., *Studies in the Structure of the Stockholm Economy. Toward a Framework for Projecting Metropolitan Community Development*. Stockholm, 1959.
- Chamberlin, E., *The Theory of Monopolistic Competition*. Cambridge, Mass., 1956.
- Chinitz, B., *Freight and the Metropolis*. Cambridge, Mass., 1960.
- Chisholm, M., *Location of Industry*. Political and Economic Planning (PEP), London, 1962.
- Dahmén, E., *Svensk industriell företagarverksamhet*, I och II. Uppsala, 1950.
- Duncan, O. D., Cuzzort, R. P., Duncan, B., *Statistical Geography. Problems in Analyzing Areal Data*. Glencoe, Ill., 1961.
- Dunn, E. S., A Statistical and Analytical Technique for Regional Analysis, *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 6, 1960.
- Dunning, J. H. & Thomas, C. J., *British Industry. Change and Development in the Twentieth Century*. London, 1961.
- Fetter, F., The Economic Law of Market Areas, *Quarterly Journal of Economics*, XXXIX, 1924.
- Florence, P. S., *Investment, Location and Size of Plant*. Cambridge, 1948.
- Fuchs, V. R., *Changes in the Location of Manufacturing in the United States since 1929*. New Haven, Conn., 1962.
- Statistical Explanation of the Relative Shift of Manufacturing among Regions of the United States, *Regional Science Association, Papers*, Volume VIII, 1962.
- Godlund, S., *Busstrafikens framväxt och funktion i de urbana influensfälten*. Lund, 1954.
- Greenhut, M. L., *Plant Location in Theory and Practice. The Economics of Space*. Chapel Hill, 1956.
- Hannerberg, D., Täthetsisaritmer på folktäthetskartor. En studie i befolkningskartornas teori, *Gothia 4*. Göteborg, 1937.
- Holm, P., De lokaliseringsbestämmande faktorerna. En allmän översikt, *SOU 1951: 6*. Stockholm, 1951.
- Industriföretagens rörlighet ur lokaliseringssynpunkt, *Plan*, 1964: 1.
- Hoover, E., *Location Theory and the Shoe and Leather Industries*. Cambridge, Mass., 1937.
- *The Location of Economic Activity*. New York, 1948.
- Hotelling, H., Stability in Competition, *Economic Journal*, XXXIX, 1929.
- Hägerstrand, T., *Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt*. Lund, 1953.

- Höglund, B. & Werin, L., *The Production System of the Swedish Economy. An Input-Output Study*. Uppsala, 1964.
- Isard, W., *Methods of Regional Analysis. An Introduction to Regional Science*. New York, 1960.
- Leontief, W. et. al., *Studies in the Structure of the American Economy*. New York, 1953.
- Lichtenberg, R., *One Tenth of a Nation, National Forces in the Economic Growth of the New York Region*. Cambridge, Mass., 1960.
- Lindbeck, A., Lokaliseringspolitiken, *Skandinaviska Bankens Kvartalskrift*, 1964: 2.
- Luttrell, W. F., *Factory Location and Industrial Movement. A Study of Recent Experience in Great Britain*, Vol. I and II. National Institute of Economic and Social Research, London, 1962.
- Lösch, A., *Die Räumliche Ordnung der Wirtschaft*. Jena, 1944.
- Olsson, R., Prognoser angående den regionala folkmängdsutvecklingen, *SOU* 1963: 62. Stockholm, 1963.
- Palander, T., *Beiträge zur Standortstheorie*. Uppsala, 1935.
- Segal, M., *Wages in the Metropolis. Their Influence on the Location of Industries in the New York Region*. Cambridge, Mass., 1960.
- Smith, W., *Location of Industry*. The Institute of British Geographers, 1955.
- Statens offentliga utredningar (SOU):*
- 1951: 6 Se *Holm*.
- 1958: 1 Se *Walldén*.
- 1961: 9 Principer för en ny kommunindelning. Betänkande avgivet av indelningssakkunniga. Stockholm, 1961.
- 1962: 10 och 11 Svensk ekonomi 1960–1965. Betänkande av 1959 års långtidsutredning med bilagor 1–5. Stockholm, 1962.
- 1963: 49 Se *Törnqvist*.
- 1963: 58 Aktiv lokaliseringspolitik. Betänkande avgivet av kommittén för näringslivets lokalisering. Stockholm, 1963.
- 1963: 62 Se *Arpi* och *Olsson*.
- Sveriges Industri* 1948 och 1961. Utgiven av Sveriges Industriförbund. Stockholm, 1948 och 1961.
- Törnqvist, G. E.*, Studier i industrilokalisering. *Meddelanden från Geografiska institutionen vid Stockholms Universitet*, nr 153 eller *SOU* 1963: 49. Stockholm, 1963.
- Wallander, J.*, *Framtidsperspektiv för Svensk industri*. Stockholm, 1961.
- Walldén, G.*, Industriernas storlek och läge. Upprättad vid Industriens Upplysningstjänst efter 1951 års företagsräkning. Skala 1: 1 500 000, *Atlas över Sverige*. Skala 1: 2 000 000, *SOU* 1958: 1. Stockholm, 1958.

- Wartz, W., *Toward a Geography of Price. A Study in Geo-Econometrics*. Philadelphia, 1959.
- Weber, A., *Ueber den Standort der Industrien*. Tübingen, 1909.
- Zelinsky, W., A Method for Measuring Change in the Distribution of Manufacturing Activity. The United States 1939-1947, *Economic Geography*, Vol. 34, 1958.
- Has American Industry Been Decentralizing? The Evidence for the 1939-1954 Period, *Economic Geography*, Vol. 38, 1962.

Mot bakgrund av den allt starkare koncentrationen av bebyggelse och befolkning till landets tätorter samt den under senare år betydande befolkningsomflyttningen mellan olika delar av landet har näringslivets utveckling och lokalisering blivit föremål för en allt livligare diskussion. I den pågående lokaliseringsdebatten har särskild uppmärksamhet ägnats bristen på arbetstillfällen i Norrland och den kraftiga sysselsättningsexpansionen och därigenom folkökningen i landets storstadsregioner.

Vilken roll har utvecklingen inom den svenska industrin spelat i detta sammanhang? Vilka förändringar i industrins lokalisering inom landet har ägt rum under senare år?

Författaren söker i denna bok ge svar på bl. a. dessa frågor genom att undersöka sysselsättningsutvecklingen inom den svenska industrin under perioden 1952-60 från regional synpunkt. Inledningsvis studeras utvecklingen och lokaliseringsförändringarna inom hela industrin. Därefter studeras utvecklingen och de ofta betydande lokaliseringsförändringar, som ägt rum inom enskilda industribranscher.

I distribution

ALMQVIST & WIKSELL
STOCKHOLM
GÖTEBORG, UPPSALA

Pris 28:—